

◆ **การทำไร่ ตัดต้นไม้ในพื้นที่ทำกิน**

การที่จะไปทำไร่ตัดไม้ จะต้องทำการจดทะเบียนจีฟี่ง 4 – 8 คู่ มีข่าวสาร ไปกล่าวต่อเจ้าที่ไร่มาก่อนเพื่อขออนุญาตและขอความคุ้มครอง

กรณีถ้าผลผลิตไม่ดี มีแมลงทำลายพืชไร่ ต้องทำพิธีการกล่าวขอให้เจ้าที่ไร่อย่าให้แมลงมาทำลายพืชผลในไร่

◆ **พิธีการเลี้ยงผีน้ำ ผีป่า ในบริเวณที่เลี้ยงสัตว์**

การทำพิธี จะมีเทียนจีฟี่ง ข้าวตอก ข้าวสาร ไข่ 2 ตัว ไปทำพิธี โดยให้แก้มหรือผู้อาวุโสไปกล่าวเจ้าที่ เพื่อขอให้รักษาต้นไม้ให้มีน้ำมากและให้ผีช่วยดูแลสัตว์เลี้ยงที่ปล่อยเลี้ยงอยู่ในป่า

◆ **การสืบทอดแก้ม (ผู้นำทางศาสนา พิธีกรรม หมู่บ้านละ 1 คน)**

เป็นชาวบ้านให้ความเชื่อถือ เป็นผู้อาวุโสและนำกล่าวพิธีกรรมการสืบทอดแก้มคนใหม่ ต้องการขอจากแก้ม โดยมีพิธีการ เตรียมเงิน 100 บาท ข้าวตอก 1 กำ ผ้าขาว 2 สอก เทียนจีฟี่ง ข้าวสาร

2.10 ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ที่ดินของชุมชน แบ่งแยกได้ดังนี้

การใช้ที่ดิน

การทำไร่ โดยเฉลี่ยชาวบ้านมีไร่ประมาณ 7 ฝืน มีจำนวนไร่มากที่สุด 10 ฝืน น้อยที่สุด 3 ฝืน ไร่ส่วนใหญ่อยู่บริเวณตอนกลางจะปลูกข้าว , ข้าวโพด ตามด้วยถั่วแดง มีผู้ที่ไม่มีพื้นที่ไร่อยู่ 4 หลังคาเรือนที่ชุมชนต้องให้ยืมพื้นที่

แปลงหญ้า ในอดีตปี 2530 ชาวบ้านทำแปลงเกษตรแบบอนุรักษ์ดินและน้ำ จำนวน 20แปลง 250 ไร่ บริเวณรอบๆหมู่บ้านและได้เลิกทำแปลงหญ้าเพราะหญ้าที่ไ้ทำแถบหญ้าขายตัวหนาแน่นทำให้เกิดแปลงหญ้าเลี้ยงสัตว์ขึ้น ในปี 2543 มีการทดลองทำแปลงอนุรักษ์อีก 10 ราย ในปี 2544

การทำสวน มีการปลูกไม้ผลรอบบริเวณหมู่บ้าน เช่น ท้อ , บัวย , ส้มโอ , มะม่วง , กาแฟ,ขนุน ส้มเขียวหวาน โดยมีพืชที่น่าสนใจคือ มะนาว จะติดลูกในช่วงหน้าแล้ง นอกจากนี้ยังมี ชา ที่เจริญได้ดีแต่การแปรรูปชายังไม่ดีพอ

การใช้น้ำ มีแหล่งน้ำต่างๆในหมู่บ้านดังนี้

1. น้ำบ่อ	ใช้สำหรับดื่ม
2. น้ำห้วยปู่จา	ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์
3. ห้วยน้ำริน	ใช้สำหรับเลี้ยงสัตว์
4. น้ำบ่อผี	ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์
5. น้ำในถ้ำ	ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์
6. น้ำห้วยไม้สูง	ใช้ทำประปาใช้ภายในหมู่บ้าน

ของดิชนเผ่า/ผู้ปญญา	ผู้มีความสามารถ / รู้	การสืบทอดภูมิปัญญา
- แก้มู (ผู้นำทางศาสนา ผู้นำพิธีกรรมต่างๆ ผู้รู้เวทย์มนต์ในหมู่บ้าน) - การดิลิต / ดิลลล เพื่อทำเป็นเครื่องมือในการทำารเกษตร - การจักสาน (ไม้ไผ่ หวาย) เพื่อทำไว้ใช้ในครัวเรือน เช่น เลื่อ กระดิ่ง ก้วย - การเย็บผ้า (เลื่อผ้าประจำเผ่า มูเซอดำ) - การทำเกษตรรุ่นใหม่ เช่น ไร่ แปลงแถบหญ้า การตัดแต่งกิ่งไม้ ผล การชำ การตอน หรือการขยายพันธุ์ไม้ ผล วิธีการดูแล - การร้องเพลงลาหู่ (มูเซอดำ) - การเป่าแคน เต็นจะคี - การตอนหนุม ไม้ไก่อ	- นายจะกะ ไร่พรวุฒิธรรม - นายสมบัติ บุญราศรีทรัพย์ - นายธงชัย วิจิตรปรีชา - นายจำปี ไร่พรวุฒิธรรม - นางอนงค์ บุญราศรีทรัพย์ - นางกานดา ภูผาไพรวัลย์ - นายสมบัติ บุญราศรีทรัพย์ - นายดำรง วงศ์มานะไพร - นางกานดา ภูผาไพรวัลย์ - นายจำปี ไร่พรวุฒิธรรม - นายจำคะน้อย - นายจำป้อ - นายจำปี ไร่พรวุฒิธรรม - นายสมบัติ บุญราศรีทรัพย์ - นายสรพงศ์ ภูผาไพรวัลย์	- ได้เรียนร่วมกับแก้มูที่เป็นผู้อาวุโส - ได้ไปฝึกทำร่วมกับผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน - ได้ไปฝึกทำร่วมกับผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน - ได้เรียนรู้และฝึกเย็บกับแม่และแม่เฒ่าในหมู่บ้าน - ได้ไปฝึกอบรม – ดูงาน วิธีการทำเกษตรรุ่นใหม่ (โครงการพัฒนาที่สูงไทย – เยอรมัน) ที่ต่างจังหวัด - ฝึกร้องเพลงตามผู้เฒ่า แม่เฒ่า - ฝึกเป่าแคนตามผู้เฒ่าและหัดทำเอง - ฝึกทำตามผู้เฒ่าและผู้เฒ่าสอนให้ทำ

แผนปฏิบัติการทำงานการเกษตร - ผลผลิตจากป่า

การทำงาน การเกษตร อาชีพ ตามวิถีในชุมชน ในรอบปี	มค.	กพ.	มีค.	เมย.	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.	ตค.	พย.	ธค.
การเพาะปลูกข้าว - เตรียมพื้นที่ไร่ ว่างไร่ - เผาไร่ - ว่างต่อไม่ - ปลูกข้าว (พันธุ์ข้าวเจ้าหอ ข้าวลาย ข้าวเพ็ญคำ) - คายหญ้า ว่างหญ้า - เก็บเกี่ยวข้าว ผลผลิต		↕	↕	↕	↕	↕	↕	↕	↕			
การเพาะปลูกข้าวโพด - เตรียมพื้นที่ไร่ ว่างไร่ - เผาไร่ - ปลูกข้าวโพด (พันธุ์เกษตร / พันธุ์พื้นเมือง) - คายหญ้า ว่างหญ้า - เก็บผลผลิต (ระยะเวลาจนเพื่อปล่อยให้ข้าวโพดแห้ง)	↕		↕		↕		↕		↕			↕
การเพาะปลูกถั่วแดง - การเตรียมพื้นที่ (ว่าง โดยใช้พื้นที่ไร่ที่ปลูกข้าวโพด) - ปลูกถั่วแดง - คายหญ้า ว่างหญ้า - เก็บเกี่ยวผลผลิต								↕	↕	↕	↕	↕

บทที่ 4 วิธีการดำเนินงานวิจัย

1. ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การดำเนินงานศึกษาวิจัย การจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เหมาะสมในการเสริมสร้างศักยภาพประชาคมหมู่บ้านไม้สูง – บ้านปางคามน้อย อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นการดำเนินการวิจัยที่ต้องการสร้างกระบวนการประชาคมที่เหมาะสมของ 2 หมู่บ้าน 2 คนเผ่า คือ ไทยใหญ่ และมูเซอดำ เนื่องจากการดำเนินงานประชาคมเพื่อจัดทำแผนพัฒนาทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอที่ผ่านมานั้นเป็นไปตามกรอบเวลาหรือคำสั่งจากทางราชการเท่านั้นโดยชาวบ้านยังไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง อีกทั้งการทำงานยังขาดความต่อเนื่อง ทำให้เกิดความคลุมเครือในเรื่องของประชาคม ชุมชนขาดความเข้าใจและความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง อันแสดงถึงกระบวนการคิด การวางแผน และการติดตาม อันส่งผลถึงความยั่งยืนในการพัฒนา

ประเด็นการจัดการทรัพยากรป่าไม้เป็นประเด็นร่วมของ 2 หมู่บ้านที่ถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการให้ชุมชนทั้ง 2 หมู่บ้านได้ค้นหาวិธีการจัดการโดยผ่านกระบวนการประชาคมด้วยการค้นหาศักยภาพและข้อจำกัดของตนเองในการจัดการทรัพยากรป่าเพื่อนำมาจัดการร่วมกันให้เกิดความเหมาะสม

2. ประเด็นข้อมูลสำคัญในการศึกษา

2.1 ข้อมูลสภาพชุมชน (บริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัย)

- ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบ้านไม้สูง และบ้านปางคามน้อย
- ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของชุมชน ทั้ง 2
- การปกครอง – ลักษณะการคัดเลือกผู้นำ/ระบบเครือญาติ/ลักษณะการอพยพในทะเบียนบ้าน
ทร.13 – ทร.14
- กลุ่มองค์กรชุมชน
- กองทุนชุมชน
- วัฒนธรรมประเพณี/ภูมิปัญญาชาวบ้าน
- อาชีพ ฤดูกาลการเกษตร
- การใช้และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- การศึกษา กระบวนการเรียนรู้ โรงเรียน – ครอบครัว – ชุมชน
- ปัจจัยภายนอก กลุ่มองค์กร – ราชการ – เอกชน – สภาพหมู่บ้านใกล้เคียง

2.2 ข้อมูลศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

3. กระบวนการและขั้นตอนการดำเนินงาน

กระบวนการดำเนินงานโครงการได้ยึดหลักตามแนวทางงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ มีช่วงของการศึกษาข้อมูล ช่วงทดลองปฏิบัติตามทางเลือก และช่วงสรุปบทเรียนการดำเนินงาน ซึ่งโครงการได้มีการดำเนินการในแต่ละช่วงดังนี้

ช่วงที่ 1 กระบวนการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

1. กิจกรรมการสร้างความเข้าใจคณะทำงาน

☆ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

คณะทำงานได้ร่วมการกำหนดกระบวนการ แนวทาง วิธีการทำงานในทิศทางเดียวกัน

☆ วิธีการดำเนินการ

- นัดหมายคณะทำงาน ประชุมชี้แจงประวัติความเป็นมาของโครงการการจัดการวิจัยการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เหมาะสมในการเสริมสร้างศักยภาพประชาคมหมู่บ้านไม้สูง – บ้านปางคามน้อย
- แจกเอกสารรายละเอียดโครงการวิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการฯ ขั้นตอน วิธีการดำเนินงาน / ประเด็นเนื้อหา รายละเอียด ขอบเขตการวิจัยและคณะทีมงาน ได้เสนอเพิ่มรายละเอียดหัวข้อการวิจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการฯ
- ตอบข้อซักถาม / สรุป
- กำหนดแผนเข้าพื้นที่เป้าหมาย

☆ ผลการดำเนินกิจกรรม

รายละเอียดเนื้อหา ขอบเขตการวิจัยการจัดการทรัพยากร

1. ประวัติหมู่บ้าน
2. การปกครอง + ลักษณะการคัดเลือกผู้นำ
 - ระบบเครือญาติ
 - ลักษณะการอพยพ ในทะเบียนบ้าน ทร.13 ทร. 14
3. กลุ่มองค์กรชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุ กรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน
4. กองทุนชุมชน
 - กองทุนธนาคารข้าว
 - กองทุนหมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง
5. วัฒนธรรมประเพณี / ภูมิปัญญาชาวบ้าน
6. การประกอบอาชีพ
7. การศึกษา กระบวนการเรียนรู้ ในโรงเรียน กศน./ ครอบครัวยุ
8. กลุ่มอายุ
9. ฤดูกาล การเกษตร
10. ปัจจัยภายนอก
 - กลุ่มองค์กร ราชการ / เอกชน
 - สภาพหมู่บ้านใกล้เคียง

11. การใช้ทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละกลุ่ม / ลักษณะการใช้/ปริมาณ / ขอบเขต
12. การจัดการทรัพยากร - ผลผลิตจากป่า
- ผลกระทบในด้านบวกและลบต่อชุมชนและครอบครัว

2. กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ ทีมวิจัย “ระบบการวิเคราะห์ชุมชน”

☆ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. คณะทำงานมีความชัดเจนในการเก็บข้อมูล
2. เกิดทักษะในการตั้งประเด็นคำถามในการเก็บข้อมูล
3. กำหนดแผนงานร่วมกัน
4. ได้แบบฟอร์มการสำรวจชุมชน / ครั้วเรือน

☆ วิธีการดำเนินการ

1. ประสานวิทยากรในกระบวนการเก็บข้อมูล
2. นัดหมายคณะทำงาน – วิทยากร
3. อบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการเก็บข้อมูล
4. ฝึกปฏิบัติการในชุมชน
5. สรุปผลการปฏิบัติเพื่อปรับปรุง ข้อมูล / ปัญหา / อุปสรรค ในการปฏิบัติงาน
6. กำหนดเนื้อหาแบบฟอร์มชุมชน-ครั้วเรือน
7. วางแผนเข้าพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมาย

☆ ผลการดำเนินกิจกรรม

ได้ประเด็นเนื้อหาสำหรับการเก็บข้อมูลในแต่ละหัวข้อ (รายละเอียดอยู่ในแบบฟอร์มคำถามในภาคผนวก)

3. การศึกษาข้อมูลชุมชนในระดับหมู่บ้าน รายครอบครัว

☆ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชนในแต่ละเผ่า
- รับรู้สถานการณ์ การจัดการและการบริหารของชุมชน
- ได้รับรู้ข้อมูลที่แท้จริงและสอดคล้องตามความต้องการของชุมชน

☆ วิธีการดำเนินการ

- ประสานกับชุมชน ตัวแทนครั้วเรือน กลุ่มผู้นำ กรรมการหมู่บ้าน
- นัดหมาย ทำความเข้าใจในชุมชน กำหนดวันประชุม
- ทีมวิจัยเตรียมอุปกรณ์ สื่อ
- จัดประชุมร่วมกับชุมชนเพื่อระดมความคิด ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน
- อธิบายแนวทาง ขั้นตอน วิธีการ

- ชักถามทีละประเด็น สรุปลง / บันทึก เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล
- การจัดเก็บข้อมูลระดับครัวเรือน**
- แบ่งหน้าที่คณะทำงาน จำนวนบ้านเพื่อเข้ารวบรวมข้อมูลโดยใช้ใช้แผนที่รอบนอก และแผนที่รอบในในการพบปะเก็บข้อมูลรายครัวเรือน
 - ชักถามทีละประเด็นตามข้อมูลที่ได้กำหนด โดยใช้กระดาษ A 4 จัดบันทึกข้อมูลที่ได้

☆ ผลการดำเนินการ

ได้ข้อมูลการใช้พื้นที่และรายได้ของครัวเรือนบ้านไม้สูง และบ้านปางคามน้อย ในช่วงปี 2543 – 2544 หมู่บ้านละ 28 ครัวเรือน

4. คณะทำงานวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้

☆ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ได้ยุทธศาสตร์ ในการปฏิบัติงาน

☆ วิธีการดำเนินการ

- ประชุมชี้แจงข้อมูล
- ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา
- สรุปรวบรวมข้อมูลเอกสาร

☆ ผลการดำเนินการ

คณะทำงานประชุมแจกแจงข้อมูลเป็นหมวดๆร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละประเด็นในเบื้องต้นของทั้ง 2 หมู่บ้านเพื่อเตรียมนำเสนอให้ชุมชนได้ร่วมวิเคราะห์ และสรุปรวบรวมข้อมูล/เอกสาร โดยประเด็นข้อมูลหลักที่นำมาวิเคราะห์ คือ

- การใช้ที่ดิน ได้แก่ ระบบการปลูกพืช ระบบการเลี้ยงสัตว์
- การใช้แรงงาน/การประกอบอาชีพ
- ประสิทธิภาพการจัดการทรัพยากรป่า การดูแลและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า ปัญหาผลกระทบ

5. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ร่วมกับชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน

☆ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนได้เรียนรู้วิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน
2. ชุมชนมีความชัดเจนในศักยภาพและข้อจำกัด

☆ วิธีการดำเนินการ

1. นัดตัวแทนชาวบ้าน
2. คณะกรรมการหมู่บ้านวางรูปแบบ
3. จัดเวทีเฉพาะหมู่บ้านโดยใช้วิธีรูปแบบที่กำหนด

☆ ผลการดำเนินการ

ชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันเพื่อค้นหากระบวนการในการดำเนินงานทบทวนประเด็นเป้าหมายเดิมกับข้อมูลที่ได้โดยจัดเวทีเฉพาะหมู่บ้าน

6. จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การจัดการทรัพยากรป่าไม้ 2 หมู่บ้าน 3 เดือน/ครั้ง (รวม 2 ครั้ง)

☆ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รับรู้สถานการณ์ แนวทาง วิธีการดำเนินงานแต่ละหมู่บ้าน
2. ได้กระบวนการเรียนรู้และได้ร่วมกันคิด
3. ได้แนวทาง การแก้ปัญหาของชุมชน

☆ วิธีการดำเนินการ

1. คณะทำงานกำหนดรูปแบบ วิธีการดำเนินงาน
2. อธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน
3. แบ่งกลุ่มสมาชิก เสนอศักยภาพ ข้อจำกัดแต่ละกลุ่ม
4. ตัวแทนกลุ่มนำเสนอ / อภิปรายกลุ่มใหญ่
6. เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหา
7. สรุปประเด็น

☆ ผลการดำเนินงาน

- เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหมู่บ้านแลกเปลี่ยนแนวความคิดในการแก้ไขปัญหา
- ได้ข้อสรุปถึงแนวทางการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าต้นน้ำร่วมกัน 2 หมู่บ้าน และร่วมกันกำหนดกฎ กติกาการอนุรักษ์ป่าพื้นที่ดอยช้าง (ป่าต้นน้ำ)

จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้ข้อสรุปถึงแนวทางที่ร่วมกันวางแผนเกี่ยวกับการจัดการดังนี้

1. ให้ดำเนินการหารือ วางกฎกติกาให้ชัดเจน การจัดการทรัพยากรในระดับชุมชน
2. จัดทำแผนที่ สื่อโมเดล แผนที่ของชุมชน
3. ประสานกับส่วนราชการ หมู่บ้านอื่นๆหรือหมู่บ้านสมาชิกเครือข่ายเพื่อรับทราบ วิธีการการจัดการของหมู่บ้านไม้สูงและหมู่บ้านปางคามน้อย
4. กรณีดอยช้าง เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำประปา หมู่บ้านจำโบ แม่ละนา ไม้สูง ปางคามน้อย ให้มีการหารือ ห้ามทำลายป่าในบริเวณนี้
5. การประชุมหรือหารือทุกครั้งให้นายาวชนมาช่วยบันทึกและให้รับรู้การดำเนินงานทุกขั้นตอน และควรมีการประชุมในเวทีประชุมประจำเดือน โดยเฉพาะผู้นำหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน

7. เวทีประชาคม เพื่อกำหนดแผนการทดลองปฏิบัติการ

☆ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้เนื้อหา ข้อมูล ในแนวทาง วิธีการดำเนินงาน
2. มีความเข้าใจ ชัดเจนในข้อมูล กำหนดการดำเนินงานร่วมกัน

☆ วิธีการดำเนินการ

1. คณะทำงานกำหนดรูปแบบวิธีการจัดเวที
2. นัดตัวแทนครอบครัวเข้าร่วม
3. อภิปรายกลุ่มใหญ่
4. สรุปประเด็นชุมชนและทีมวิจัยร่วมกันคิดวางแผนหาแนวทาง วิธีการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน และร่วมกำหนดเนื้อหา วิธีการในการดำเนินงานร่วมกัน

☆ ผลการดำเนินงาน

- เกิดการทบทวนกิจกรรม แนวทางการหารือที่ผ่านมา ที่ได้ร่วมกันกำหนด ซึ่งได้จากการ เก็บข้อมูลครัวเรือน ชุมชน ทั้ง 2 หมู่บ้าน
- การเกิดการเรียนรู้ กระบวนการทำงาน เช่น
 1. การเก็บข้อมูล จัดทำแบบฟอร์ม เข้าสอบถาม รายละเอียดในระดับครัวเรือนและชุมชน ทั้ง 2 หมู่บ้าน
 2. การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่าง 2 หมู่บ้าน เพื่อให้ได้เรียนรู้ร่วมกันในด้านศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน
 3. เก็บข้อมูลมาแล้วให้ชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ร่วมกัน

การประเมินผลการจัดกิจกรรมในช่วงที่ 1

□ การจัดการ

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ โดยใช้งบประมาณทั้งหมด 8 กิจกรรมในช่วงระยะเวลา 6 เดือน ที่ผ่านมามีได้ตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ส่วนกระบวนการจัดการในกิจกรรมต่างๆ มีขั้นตอนคือ การเตรียม จะเป็นการเตรียมการในคณะทำงาน ให้เข้าใจ ประเด็นในบริบทชุมชน ประเด็นคำถาม ตลอดจนระดมความคิดในการกำหนดการร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้

การดำเนินงาน

- จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น อาทิ กระดาษปรีฟ ปากกาเคมี แบบแนวคำถามในแต่ละหัวข้อ
- นัดหมายคณะกรรมการหมู่บ้าน ให้กำหนดเวลา สถานที่
- พบปะผู้นำชุมชนธรรมชาติ-ทางการ ผู้นำกลุ่มเป็นรายส่วนบุคคล-กลุ่ม ใน 21 หมู่บ้าน

□ วิธีการที่นำมาใช้

- เวทีในชุมชน นัดหมายคณะกรรมการในหมู่บ้าน เชิญตัวแทนครัวเรือนเข้าประชุมระดมความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมโดยใช้ประเด็นคำถามอย่างง่ายๆ เป็นภาษาชาวบ้านบันทึกลงในกระดาษปรีฟแล้วเชื่อมโยงความสัมพันธ์ สรุปสาระเนื้อหาที่ได้ตามแนวคำถาม
- ศึกษาข้อมูลครัวเรือน ใช้ประเด็นคำถามง่ายๆ ภาษาชาวบ้าน
- ใช้แผนที่รอบใน – รอบนอก
- ชุมชน 2 หมู่บ้าน ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน
- คณะทำงาน ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนและระดับครัวเรือน
- นำข้อมูลที่เก็บได้คืนให้แก่ชุมชนเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลตามสถานการณ์ในแต่ละหมู่บ้าน
- นำชุมชน 2 หมู่บ้าน ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ของหมู่ที่ 3
- ชุมชนหมู่ 3 กำหนดการดำเนินงานร่วมกันในช่วงต่อไป

□ เนื้อหาในการจัดกิจกรรม

- ศึกษาข้อมูลชุมชน บริบทชุมชน
- ศึกษาข้อมูลระดับครัวเรือน ผู้นำครัวเรือน ได้รู้ข้อมูลในแต่ละหลังคาเรือนชุมชน
- ชุมชนวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ระดับหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านรู้ถึงศักยภาพและข้อจำกัดของตนเอง
- การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน 2 หมู่บ้าน ได้เรียนรู้ประสบการณ์การทำงานของแต่ละบ้าน
- ชุมชนหมู่ที่ 3 (2หมู่บ้าน) ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล ได้เห็นภาพที่ต้องการจัดการร่วมกัน 2 หมู่บ้าน
- การร่วมกันกำหนดแนวทางการดำเนินงานในอนาคต ได้แผนการดำเนินงานในช่วงต่อไป

□ บทสรุปของแผนงานต่อเนื่อง ภายใต้ข้อตกลงร่วมกัน

แนวทาง การจัดการพื้นที่ บริเวณป่าต้นน้ำคอยช้างร่วมกัน 2 หมู่บ้าน โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) การจัดตั้งคณะกรรมการกลาง หมู่ที่ 3 กำหนดแนวทาง กติกา การจัดการ
- 2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 2 หมู่บ้าน 2 เดือน ต่อ ครั้ง เพื่อติดตามการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆ
- 3) แผนที่ การอ่าน ใช้แผนที่ชุมชนร่วมกัน การกำหนดขอบเขตพื้นที่หมู่บ้าน และการใช้พื้นที่ต่างๆ ชุมชนจำเป็นต้องหาข้อมูลที่ชัดเจนในการดำเนินการ เพื่อสื่อให้บุคคลภายนอกทราบตลอดจนให้สอดคล้องกับพ.ร.บ ป่าชุมชน
- 4) ชุมชน 2 หมู่บ้านจัดทำแนวกันไฟในบริเวณป่าต้นน้ำร่วมกัน

- 5) การอบรมกลุ่มการจัดการระบบปศุสัตว์ จะดำเนินการโดยกลุ่มที่สนใจร่วมกัน กำหนดการจัดการแล้วขยายในชุมชนต่อไป
- 6) การอบรมกับกลุ่มการขยายพันธุ์ไม้ จะดำเนินการโดยกลุ่มที่สนใจ กำหนดแนวทางการจัดการ แล้วขยายให้ผู้สนใจในชุมชน
- 7) การปรับปรุงบำรุงที่ดิน จะดำเนินการโดยกลุ่มที่สนใจในชุมชน กำหนดแนวทางการจัดการแล้วขยายให้ผู้สนใจในชุมชน

การดำเนินงานในระดับกลุ่มที่ทำกิจกรรมต่างๆ ในด้านวัสดุอุปกรณ์ เป็นของคณะผู้ทำการวิจัยส่วนการเตรียมสถานที่ แรงงานการบริหารจัดการเป็นของกลุ่มผู้สนใจโดยจะหาหรือเรื่องกติกาเงื่อนไข อีกครั้งภายในกลุ่ม

□ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

- พื้นฐานชุมชนในเรื่องของสังคมที่แตกต่างทำให้การรวมกลุ่มการสื่อความหมายต้องใช้ เวลา และเทคนิคเฉพาะ
- ความไม่ชัดเจนของการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับงานทำให้ผู้นำไม่เข้าใจในหลักการ โดยเฉพาะในเรื่องประชาคมกับการจัดการทรัพยากร และความเกี่ยวเนื่องกับ พ.ร.บ ป่าชุมชน
- ข้อเสนอแนะให้เพิ่มความถี่ในการพบปะกับผู้นำ เพื่อสร้างความเข้าใจผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะความเข้าใจเกี่ยวกับ พ.ร.บ ป่าชุมชนที่เป็นกฎหมายสำคัญ เกี่ยวกับการจัดการป่าที่จะกระทบต่อชุมชนโดยตรง

บทเรียนจากการดำเนินกิจกรรม

1) ความคาดหวังต่อวัตถุประสงค์และเป้าหมาย

เป็นไปตามวัตถุประสงค์ตามความคาดหวังเพราะเป็นช่วงการเก็บข้อมูลชุมชนครัวเรือนได้เห็นข้อมูลทีวีเคราะห์ในชุมชน ได้จัดชุมชน 2 หมู่บ้านแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการทรัพยากร ระดมความรู้ประสบการณ์องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และกำหนดทิศทางการจัดการตามข้อมูลในชุมชนที่ได้ร่วมกันกำหนด ซึ่งการดำเนินโครงการวิจัยเป็นช่วงแรกกำลังศึกษาข้อมูลในชุมชน ส่วนช่วงที่สอง เป็นการดำเนินกิจกรรมตามแผนที่กำหนดร่วมกัน ส่วนความคาดหวังสูงสุด(เป้าหมายโครงการ) ในช่วงเวลานี้ยังจัดไม่ได้เพราะยังไม่บรรลุดำเนินการครบตามกระบวนการทำงาน

2) สถานที่ ช่วงเวลา งบประมาณ ในการจัดกิจกรรม

การกำหนดสถานที่และเวลา ของหมู่ 3 บ้านไต่ มูเซอดำ มีความเหมาะสมเพราะส่วนใหญ่ทำตามแผนกิจกรรม โดยวิธีการให้ชุมชนเป็นผู้กำหนด วัน เวลาสถานที่เอง เพราะชุมชนจะรู้ว่าว่างเมื่อใด เช่น บ้านไต่ มีวันสำคัญในรอบเดือน วันศีล แรมหรือ ขึ้น 8 ค่ำ แรมหรือขึ้น 15 ค่ำ ส่วนบ้านมูเซอดำ วันศีล

(วันเสาร์) จะมีทุก 12 วัน ส่วนในการจัดการงบประมาณ ใช้ในกิจกรรมหลักๆ ซึ่งสอดคล้องตามแผนที่วางไว้

3) กลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรม

- บ้านปางคามน้อย คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำมีความสนใจร่วมในกิจกรรมโครงการวิจัยและขยายให้สมาชิกชุมชนรับทราบ หัวหน้าครัวเรือนให้ความสำคัญกับการเก็บข้อมูล และร่วมเวที กิจกรรมต่างๆ เพราะข้อมูลกิจกรรมที่ได้เป็นไปตามความเป็นจริงของครัวเรือน/ชุมชน จากสาเหตุได้ตรวจสอบโดยชุมชนเอง
- บ้านไม้สูง คณะกรรมการ ผู้นำ ให้ความสนใจ ส่วนสมาชิกชุมชนบางคนยังดูไม่ค่อยสนใจในการทำงานโครงการและผลประโยชน์ที่ตอบแทนสู่ชุมชน การเก็บข้อมูลรายครัวเรือน/ชุมชน ให้ความร่วมมือ บางกลุ่มไม่เข้าร่วมกิจกรรมเพราะมีสถานการณ์ความขัดแย้งหรือความไม่เข้าใจกันภายในชุมชน

หากจะทำให้กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรมต้อง

- คนในชุมชนต้องพูดคุยหรือ แนวทางการดำเนินกิจกรรมในระดับกลุ่มก่อน
- จัดหาสมาชิกที่มีความสนใจตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน
- สร้างความชัดเจนในระบบกลุ่ม ความสนใจ การวางแผนร่วมกัน
- การมีส่วนร่วมในโครงการตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงที่สิ้นสุดระยะดำเนินการ
- การทำความเข้าใจ จัดทำแผนการดำเนินงาน การตั้งกฎกติกากลุ่ม การประชุมหารืออย่างต่อเนื่อง การยอมรับตามมติกลุ่ม ให้เห็นความสัมพันธ์และความสำคัญ

4) ขั้นตอนดำเนินกิจกรรม

มีความเหมาะสมเพราะในชุมชนผู้นำให้ความสำคัญกับทีมวิจัย ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มแรก ในขั้นตอน ผู้นำในชุมชนเข้าร่วมทุกกิจกรรม รวมถึงกิจกรรมที่ไม่ถูกบรรจุไว้ในแผนการดำเนินการ ข้อเสนอ ในการจัดกิจกรรม ให้ชุมชนกำหนดแผนการดำเนินการและขั้นตอนให้ชัดเจน

5) เครื่องมือ

- แบบแนวคำถาม แผนที่รอบนอก และใน ภาษา ตารางข้อมูล
- มีความเหมาะสม ชุมชนเข้ามามีส่วนให้ข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม ใช้ภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจของชาวบ้าน ทำให้ชุมชนเห็นภาพต่าง ๆ ของชุมชน ตลอดจนสถานการณ์เกี่ยวกับ ผลผลิต รายได้ ศักยภาพ และข้อจำกัดของชุมชน

6) ความสามารถของผู้นำ การพัฒนาศักยภาพของผู้นำในทักษะต่าง ๆ

จากกระบวนการดำเนินงานวิจัย ผู้นำธรรมชาติ ผู้นำทางการ ได้เข้าร่วมกิจกรรม ทำให้เห็นแนวทางการจัดการ วิธีการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน สังเกตได้จากคนในชุมชน ทำความเข้าใจในการปลูกป่า ต่อรองกับบ้านอื่นที่มีพื้นที่คาบเกี่ยวกัน มีการประสานงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง และ

องค์กรท้องถิ่นในการดำเนินการปลูกป่าร่วมกันในพื้นที่อนุรักษ์ จากการดำเนินการร่วมกันเป็น
บทเรียน หรือแบบอย่างที่จะนำไปใช้ในการดำเนินงานในอนาคต

7) การปฏิบัติการทางสังคมและการสร้างจิตสำนึกร่วม

การคืนข้อมูลกับชุมชน ทำให้ชุมชนเห็นภาพข้อจำกัดและศักยภาพของตนเองจากข้อมูล
ข้อจำกัดที่ร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกที่จะต้องร่วมกันแก้ไข เช่น สถาน
การณ์การออกไปทำงานนอกพื้นที่ของเยาวชน มีเยาวชนวัยแรงงานอยู่ในหมู่บ้านเพียงแค่ 2 คน อัน
เนื่องมาจากความมั่นคงของการประกอบอาชีพของชุมชน ไม่มีซึ่งต่างข้อมูลสถานการณ์ของอีกหมู่บ้าน
ที่อยู่ใกล้กัน

ช่วงที่ 2 การดำเนินกิจกรรมเพื่อจัดการทรัพยากรป่าไม้ด้วยเครือข่ายประชาคม 2 หมู่บ้าน

1. ติดตามการดำเนินงานของกลุ่มองค์กรในชุมชน

❖ วัตถุประสงค์

- เพื่อรับทราบผลการดำเนินการในกลุ่มองค์กร แนวทางการจัดการ

❖ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- กลุ่มองค์กรการดำเนินงานและวางแผนระบบการจัดการบริหารร่วมกัน
- ติดตามสถานการณ์กลุ่มในชุมชน

❖ วิธีการ

- พบปะหารือรายบุคคล/รายกลุ่มในชุมชน
- เข้าร่วมประชุมประจำเดือนหมู่บ้าน และเข้าร่วมประชุมกลุ่ม
- ให้ข้อคิดเห็น ใช้ประเด็นคำถาม จัดแนวทางวางแผนการทำกิจกรรมร่วมกัน
- สรุปประเด็น

❖ ผลการดำเนินงาน

บ้านไม้สูง (ไทยใหญ่)

ภายในชุมชนได้มีการหารือแนวทางการพัฒนางานส่วนรวม โดยอาศัยผู้นำ ผู้อาวุโสใน
หมู่บ้านเป็นตัวหลักในการสื่อความเข้าใจให้กับชุมชน จากการดำเนินงานในระยะหนึ่งที่ผ่านมา
ลักษณะของงานในกลุ่ม/ชุมชนเอง โครงสร้างการจัดการบริหารไม่ค่อยชัดเจนจึงจำเป็นต้องเสริม
คณะกรรมการหมู่บ้านและผู้อาวุโส เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับคนในระดับกลุ่มองค์กรร่วมกัน
พัฒนาต่อไป

บ้านปางคามน้อย (เผ่ามูเซอคำ)

ชุมชนได้มีการประชุมหารือเป็นประจำทุกเดือน โดยได้รับข้อมูลจากทางอำเภอและ
อบต.ปางมะผ้า แจ้งให้กับชุมชนรับทราบ และคณะทำงานวิจัยได้เข้าร่วมเวทีการประชุมด้วย โดย

ได้นำข้อมูลให้ชุมชนได้ร่วมกันคิด และหารือถึงแนวทางการจัดการกิจกรรมร่วมกัน สำหรับแนวทางในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ก็มีการจัดการกันอย่างชัดเจนในระดับหนึ่ง คือ

- มีการจัดการแบ่งพื้นที่ป่าและพื้นที่ทำกินในแผนที่โมเดลของหมู่บ้าน
- มีกฎ-กติกาในการจัดการพื้นที่ป่า
- มีกลุ่มที่สนับสนุนให้กับผู้นำ หัวหน้าครอบครัวและผู้อาวุโสในชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมพัฒนา และอีกกลุ่มที่ควรให้ความสำคัญคือ กลุ่มเยาวชนทั้งภายนอกและภายในโรงเรียน เพราะอย่างน้อยเยาวชนจะรู้หนังสือมากกว่าผู้ใหญ่ ดังนั้นในกลุ่มนี้จึงถือเป็นอีกกลุ่มที่ควรจะมีการสนับสนุนให้เข้าร่วมทำกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านต่อไป

2. กิจกรรมการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการทรัพยากรป่าไม้ บ้านไม้สูง – บ้านปางคามน้อย ประชุม 2 เดือนต่อ 1 ครั้ง (รวม 3 ครั้ง)

❖ วัตถุประสงค์

- เพื่อให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน
- เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้แนวทางการดำเนินงานร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน
- เพื่อเป็นการติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน

❖ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ได้รับรู้สถานการณ์การดำเนินงานร่วมกัน
- มีความชัดเจนในการทำกิจกรรมร่วมกันตามที่กำหนด
- ได้เรียนรู้ถึงกระบวนการการเรียนรู้ร่วมกันและทราบถึงแนวคิดในการดำเนินงาน
- ได้แนวทางในการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน
- ได้ข้อมูลการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน

❖ วิธีการดำเนินงาน/ขั้นตอนการดำเนินงาน

- คณะทำงานจัดวางรูปแบบวิธีการจัดเวที
- นัดหมายคณะกรรมการกลาง
- แบ่งกลุ่มย่อยโดยใช้ประเด็นที่ได้ร่วมกันกำหนด
- ตัวแทนนำเสนอ / อภิปรายกลุ่มใหญ่
- สรุปประเด็น เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของแต่ละเนื้อหา

❖ ผลการดำเนินงาน มีรายละเอียดในบทที่ 5

3. เวทีการจัดอบรมระบบข้อมูลการใช้แผนที่หมู่บ้านไม้สูง – บ้านปางคามน้อย

❖ วัตถุประสงค์

- เพื่อจัดอบรมความรู้ข้อมูลและเข้าใจของระบบการใช้แผนที่ให้กับคณะกรรมการหมู่

บ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องภายในชุมชน

- เพื่อจัดแบ่งขอบเขตพื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่าของหมู่บ้านให้ชัดเจน
- เพื่อเป็นสื่อข้อมูลแผนที่ในการจัดการของชุมชน สื่อให้บุคคลหรือชุมชน หน่วยงานภายนอกได้ทราบ

❖ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ชุมชนเข้าใจวิธีการอ่าน การใช้แผนที่ได้อย่างถูกต้อง
- ทราบข้อมูลขอบเขตพื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่า และขอบเขตหมู่บ้านชัดเจน

❖ วิธีการดำเนินงาน/ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ประสานวิทยากร ประสานแหล่งข้อมูล อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำแผนที่
- นัดหมายวัน เวลาและทีมงาน
- ประสานตัวแทนครัวเรือนในระดับชุมชน
- จัดเวทีอบรมความรู้และความเข้าใจของระบบการใช้แผนที่ให้กับคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้องภายในชุมชน
- ทำความเข้าใจการอ่านแผนที่ การอ่านค่าพิกัด และการกำหนดพิกัดลงในแผนที่
- การทดลองปฏิบัติจริง
- กำหนดขอบเขตหมู่บ้าน และพื้นที่ต่าง ๆ โดยใช้เครื่อง GPS วัดพิกัด

❖ ผลการดำเนินงาน

ชุมชนเห็นความสำคัญในการใช้เครื่อง GPS วัดในพื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่าต่าง ๆ เพื่อความมั่นใจต่อการใช้ประโยชน์การใช้พื้นที่ดิน ที่อยู่อาศัย ซึ่งชุมชนเองได้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินมานานกว่าพระราชบัญญัติป่าไม้ประกาศใช้

4. การอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดการที่ดิน (การเกษตรธรรมชาติ)

❖ วัตถุประสงค์

- เพื่อให้กลุ่มได้เรียนรู้ ทดลองการใช้ปุ๋ยอินทรีย์
- เพื่อให้ได้ความรู้แล้วนำไปทดลองกับพื้นที่ทำกินของชุมชน
- เพื่อเป็นการฟื้นฟูสภาพดินและเป็นการเสริมบำรุงที่ทำกินของชุมชน

❖ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- กลุ่มองค์กร ชุมชน ได้เรียนรู้ทักษะ วิธีการ เทคนิคใหม่ ๆ ในการฟื้นฟูสภาพดิน

❖ วิธีการดำเนินงาน/ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ชุมนุมนัดหมายรายบุคคลหรือกลุ่มที่สนใจ
- ทีมงานหารือร่วมกับชุมชนและกลุ่มผู้สนใจ
- ประสานวิทยากร (ทั้งภายใน และภายนอกชุมชน)

- เตรียมจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการฝึกอบรม/ทดลองภาคปฏิบัติ
- ทีมงานจัดวางรูปแบบการอบรม
- กลุ่มผู้สนใจดำเนินการ/สรุป/ติดตามผล

❖ ผลการดำเนินงาน

- ชุมชนได้เรียนรู้ถึงวิธีการ ขั้นตอนต่างๆ ในการทำปุ๋ยชีวภาพ มีการทดลองปฏิบัติ โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น เศษใบไม้ มูลสัตว์ เป็นต้น และมีผู้สนใจนำความรู้ไปทำใช้กับพื้นที่ของตัวเอง
- ชุมชนได้เรียนรู้ถึงการพัฒนาพื้นที่ทำกินที่ถูกจำกัด โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์สูงสุด

5. กิจกรรมการหารือแนวทางการจัดการพื้นที่เลี้ยงสัตว์ การจำแนกพื้นที่เลี้ยงสัตว์

❖ วัตถุประสงค์

- เพื่อให้กลุ่มได้เรียนรู้ ทดลองการใช้ปุ๋ยอินทรีย์

❖ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ได้หารือแนวทางการดำเนินการร่วมกัน
- กลุ่มได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการระบบปศุสัตว์

❖ วิธีการดำเนินงาน/ขั้นตอนการดำเนินงาน

- พบปะรายบุคคลหรือกลุ่มที่สนใจ
- หารือแนวความคิดภายในกลุ่ม
- ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น โครงการไฮเฟอร์, ปศุสัตว์ (วิทยากร)
- นัดหมายกลุ่มร่วมประชุม
- จัดเวทีแนวทางการจัดการระบบการจัดการปศุสัตว์
- สรุปประเด็น

❖ ผลการดำเนินงาน รายละเอียดมีในบทที่ 5

6. กิจกรรมการทำแนวกันไฟ

❖ วัตถุประสงค์

- เพื่อให้ชุมชนได้จัดทำแนวป้องกันไฟป่าในพื้นที่ป่าต้นน้ำดอยช้าง ร่วมกันทั้ง 2 หมู่บ้าน
- เพื่อเป็นการป้องกันไฟป่าเข้าไปในพื้นที่ป่าต้นน้ำดอยช้าง

❖ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ชุมชนได้ทำแนวป้องกันไฟป่าในพื้นที่ป่าต้นน้ำร่วมกัน

- ชุมชนได้กำหนดแนวทางในการจัดการพื้นที่ป่าได้ในอนาคต

❖ วิธีการดำเนินงาน/ขั้นตอนการดำเนินงาน

- นัดหมายในชุมชน
- หารือแนวทางการจัดการในเวทีชาวบ้านของ 2 หมู่บ้าน
- กำหนดระยะเวลาในการดำเนินงานจัดทำแนวป้องกันไฟป่าในพื้นที่ป่าต้นน้ำดอยช้างร่วมกันทั้ง 2 หมู่บ้าน

❖ ผลการดำเนินงาน รายละเอียดมีในบทที่ 5

7. กิจกรรมการอบรมเพาะขยายพันธุ์พืช

❖ วัตถุประสงค์

- เพื่อให้กลุ่มการเพาะขยายพันธุ์ไม้ได้หาแนวทางการจัดการอย่างเป็นระบบ
- เพื่อเสริมสร้างให้กลุ่มองค์กรชุมชนขยายสวนไม้ป่า
- เพื่อให้กลุ่มได้เรียนรู้เทคนิคทักษะการจัดการไม้ผล

❖ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ได้เรียนรู้เทคนิคทักษะการขยายพันธุ์ไม้
- ชุมชนได้เกิดความคิดที่เสริมการปลูกไม้ผลในส่วนให้ถาวรและยั่งยืนในอนาคต

❖ วิธีการดำเนินงาน/ขั้นตอนการดำเนินงาน

- นัดหมายรายบุคคล/กลุ่มชุมชน
- หารือแนวความคิดเห็นของกลุ่มและผู้ที่สนใจ
- ประสานงานวิทยากรและชาวบ้าน
- เตรียมสถานที่การอบรมเชิงปฏิบัติการ และเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรม
- ดำเนินการตามรูปแบบที่เตรียมไว้
- สรุปผลและติดตามเกิดกลุ่มการเพาะขยายพันธุ์ไม้และได้ร่วมหาแนวทางการจัดการ

❖ ผลการดำเนินงาน

- มีสมาชิกภายในบางส่วนชุมชนเข้ามารับการฝึกอบรมเทคนิคการเพาะขยายพันธุ์ไม้ผล และมีบางส่วนไม่ได้เข้าร่วมเนื่องจากอยู่ในช่วงฤดูทำไร่ ทำสวนของชาวบ้าน
- มีการฝึกการขยายพันธุ์พืช ด้วยวิธีการต่างๆ โดยเน้นการใช้วัสดุจากธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่

8. เวทีการประเมินผลการดำเนินงาน

❖ วัตถุประสงค์

- เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของชุมชน

- เพื่อเป็นการปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน
- เพื่อทราบผลของกระบวนการทำงาน

❖ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ได้ข้อมูลที่ต้องการ โดยการประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน
- ชุมชนได้รู้ข้อมูลและได้เข้าร่วมพัฒนาข้อมูล

❖ วิธีการดำเนินงาน/ขั้นตอนการดำเนินงาน

- คณะทำงานจัดวางรูปแบบการดำเนินการ
- นัดตัวแทนกลุ่ม - ชุมชน
- ดำเนินการ/อภิปราย
- สรุปประเด็นเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหา
- สรุปเนื้อหา/บันทึกการประชุมเป็นการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของชุมชน

❖ ผลการดำเนินงาน

- ทั้งสองหมู่บ้านได้ร่วมกันประเมินผลการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในช่วงที่ 2
- บ้านไม้สูง การได้ร่วมกิจกรรมกับโครงการวิจัยฯ โดยใช้เวทีประชาคมทั้ง 2 หมู่บ้าน เพื่อหารือแนวทางการจัดกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการหารือดังกล่าวได้นำผลการหารือจากเวทีประชาคมเข้าไปชี้แจงให้ภายในชุมชนรับทราบ โดยให้สมาชิกภายในชุมชนเข้ามา ร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน
- บ้านปางคามน้อย ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมของโครงการวิจัยฯ ชุมชนได้ให้ความสนใจและร่วมมือเข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทั้ง 2 หมู่บ้าน (เวทีประชาคม หมู่ที่ 3) และได้นำผลจากการประชาคมเข้ามาหารือในเวทีประชุมประจำเดือนของกลุ่มในชุมชน โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกภายในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรม ตลอดจนนักเรียนหรือ ครูคนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

ข้อเสนอของชุมชนในการดำเนินงานช่วงต่อไป

- การจัดลำดับความสำคัญของงานกิจกรรมในการดำเนินการที่มีผลประโยชน์ต่อชุมชนเองได้กำหนดแนวทางขึ้นอยู่ที่ความสมัครใจของแต่ละคน
- การดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอนได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม
- การดำเนินกิจกรรมผู้นำในชุมชนควรเป็นผู้นำในการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ แนวทางการดำเนินงาน ในระยะอีก 3 เดือน
- ชุมชนสนใจเกี่ยวกับวิธีการเพาะเมล็ดพันธุ์กาแฟเพื่อนำต้นกล้ากาแฟมาปลูกในพื้นที่ป่า

ช่วงที่ 3 สรุปประเมินผลการวิจัย

❖ วัตถุประสงค์

- เพื่อให้กลุ่มคนได้เรียนรู้ถึงเทคนิคการเพาะเมล็ดพันธุ์กาแฟ
- เพื่อให้กลุ่มได้ร่วมกันเพาะขยายพันธุ์ไม้ในเรือนเพาะชำ และให้ได้ร่วมกันรับผิดชอบ
- เพื่อเป็นการนำพันธุ์ไม้อื่นมาปลูกเสริมในพื้นที่ป่า
- เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อเมล็ดพันธุ์กาแฟ อันนำมาซึ่งรายได้ของครอบครัวในอนาคต ส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน

❖ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- กลุ่มคนได้เรียนรู้ถึงวิธีการเพาะเมล็ดพันธุ์กาแฟและการขยายพันธุ์ไม้
- กลุ่มคนได้เกิดความคิดที่จะหาพันธุ์กาแฟมาปลูกเสริมในพื้นที่ป่า
- การเพาะเมล็ดกาแฟเป็นอาชีพและช่วยเพิ่มรายได้ส่วนหนึ่งให้กับครอบครัว

❖ วิธีการดำเนินงาน/ขั้นตอนการดำเนินงาน

- นัดหมายบุคคล/กลุ่มในชุมชน
- ประสานกับวิทยากรชาวบ้าน
- เตรียมวัสดุ อุปกรณ์การอบรม
- เตรียมนัดหมายสถานที่ วัน เวลาดำเนินการ

❖ ผลการดำเนินงาน

1. จัดอบรมวิธีการเพาะเมล็ดพันธุ์กาแฟ (กิจกรรมต่อเนื่องจากช่วงที่ 2)

เป็นกิจกรรมเพื่อให้กลุ่มคนได้เรียนรู้ถึงเทคนิคการเพาะเมล็ดพันธุ์กาแฟ เกิดการนำพันธุ์ไม้อื่นมาปลูกเสริมในพื้นที่ป่า และเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อเมล็ดพันธุ์กาแฟ อันจะนำมาซึ่งรายได้ของครอบครัวในอนาคต ส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน

จากการดำเนินการเพาะขยายพันธุ์ไม้ผลต่าง ๆ ที่ผ่านมาในช่วงเดือนสิงหาคม – ตุลาคม 2545 กลุ่มชุมชนที่สนใจได้ร่วมกันสร้างเรือนเพาะชำสำหรับเพาะเมล็ดพันธุ์ไม้และทำแปลงเพาะชำ ซึ่งสมาชิกได้ช่วยกันดูแล ปัจจุบันกลุ่มเองยังสนใจวิธีการเพาะเมล็ดกาแฟ จึงได้เชิญวิทยากรชาวบ้าน มาช่วยให้คำแนะนำถึงวิธีการเพาะเมล็ดพันธุ์กาแฟ โดยใช้สถานที่เรือนเพาะชำกลุ่ม

2. กิจกรรมสรุปประเมินผลการวิจัย

❖ วัตถุประสงค์

- เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของกลุ่มภายในชุมชน
- เพื่อสรุปบทเรียนและทบทวนกระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินการวิจัยที่ผ่านมา
- เพื่อสรุปบทเรียนที่ได้เรียนรู้ศักยภาพข้อจำกัดของชุมชนในการจัดทำให้กลุ่มองค์กรชุมชนเข้มแข็ง

❖ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- คณะทำงาน/ชุมชนได้เรียนรู้ถึงการดำเนินงานวิจัย
- ได้รู้ถึงศักยภาพ ข้อจำกัดของชุมชนและเสริมสร้างให้กลุ่มชุมชนมีความเข้มแข็ง

❖ วิธีการ/ขั้นตอนการดำเนินงาน

- คณะทำงานหารูปแบบ วิธีการจัดการเวที
- นัดตัวแทนกลุ่ม/ชุมชน
- ดำเนินการแบ่งกลุ่มอภิปราย
- สรุปประเด็น เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหา
- สรุปเนื้อหา/บันทึก

❖ ผลการดำเนินงาน

การดำเนินการภายใต้ข้อตกลงร่วมกันในชุมชน ระหว่างชุมชน 2 ชุมชน ได้มาซึ่งข้อตกลงร่วมกันจากการหาข้อสรุปทำกิจกรรมใช้ระยะเวลาที่มีความพร้อมกำหนดวัน เวลา เช่น วัน ศุกร์-วันพระ ขึ้นแรม 15 ค่ำ ได้ร่วมกันดำเนินการกิจกรรม จากการดำเนินงานที่ผ่านมาชุมชนเองได้หารือถึงสภาพปัญหา กฎ-กติกาการจัดพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งพบว่า มีคนทำไร่ในพื้นที่ไร่เดิม แต่มาปีนี้ได้มาบุกเบิกแผ้วถางป่าออกไป สำหรับกรณีนี้ให้ตัวแทนชุมชนหมู่ที่ 3 นายจิ่ง นายทอง อินทร์ แก้วตาศรีมงคล นายสรพงศ์ ภูผาไพรวัลย์ นายสมบัติ บุญราศรีทรัพย์ นายธงชัย นายสมจิตต์ บันดลสุข ประสานงานในหมู่บ้านเข้าร่วมเป็นตัวแทนชุมชน 2 หมู่บ้าน เข้าไปสำรวจในพื้นที่ที่ถูกบุกเบิกไร่ ต้นไม้ใหญ่ก็ต้น และให้ทำหนังสือประสานส่งเรื่องให้องค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้า และที่ว่าการอำเภอปางมะผ้า ทราบและแจ้งให้เจ้าของไร่ทำตามกติกาหมู่บ้านคือ ครั้งที่ 1 ดักเตือน ครั้งที่ 2 ปรับ ครั้งที่ 3 ปรับเพิ่ม (กรณีไร่ในพื้นที่ให้ทำแนวกันไฟด้วย และต้องทำรั้วล้อมรอบในบริเวณเขตพื้นที่ทำกิน) การจัดการทรัพยากรป่าไม้จำเป็นต้องมีการหารือ โดยเฉพาะผู้นำชุมชนซึ่งต้องชี้แจงและให้ชุมชนรับรู้ถึงสถานการณ์ในพื้นที่และนอกพื้นที่

ฝึกปฏิบัติการ
เก็บข้อมูลราย
ครัวเรือน

ตารางแสดง สรุปกิจกรรมการดำเนินการ- งบประมาณช่วงที่ 1

กิจกรรม	สถานที่	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	งบประมาณ
1. การสร้างความเข้าใจคณะกรรมการ	-บ้านสบป่อง	4-5 กค.44	12 คน	3,000 บาท
2. การอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง กระบวนการ	-บ้านแม่ละนา	17 – 18 กค.44	6 คน	5,300 บาท
3. ศึกษาข้อมูล ชุมชน ข้อมูลครัวเรือน	-บ้านไม้สูง -บ้านปางคามน้อย -บ้านแม่ละนา	27 – 28 กค.44 กค. – กย. 44	57 คน (2 หมู่บ้าน)	8,900 บาท
4. วิเคราะห์ข้อมูล (คณะทำงาน)	-บ้านไม้สูง	19 – 20 ตค.44	13 คน	3,400 บาท
5. จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันกับชุมชน	-บ้านปางคามน้อย -บ้านไม้สูง -บ้านปางคามน้อย	13 พย.44 14 พย.44	53 คน (2 หมู่บ้าน)	6,900 บาท
6. จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 2 หมู่บ้าน 3 เดือน / ครั้ง	-บ้านไม้สูง -บ้านปางคามน้อย -บ้านแม่ละนา	20 กย.44 7 ธค.44	52 คน (2 หมู่บ้าน)	12,600 บาท
7. เวทีประชาคม กำหนดทิศทางการดำเนินงานร่วมกัน		9 มค.44 9 มค.44	54 คน (2 หมู่บ้าน)	6,200 บาท
8. ประชุมประจำเดือน		ทุกสิ้นเดือน (6 เดือน)	10 คน	6,900 บาท

ประชุมทีมวิจัย
วางแผนดำเนิน

ตารางแสดง สรุปกิจกรรมการดำเนินการ – งบประมาณ ในช่วงที่ 2

กิจกรรม	สถานที่	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	งบประมาณ
1. ติดตามการดำเนินงานกลุ่มองค์กรชุมชน	- บ้านไม้สูง - บ้านปางคามน้อย	6 เดือน		3,000
2. เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 2 หมู่บ้าน	- บ้านไม้สูง - บ้านปางคามน้อย	<u>2 เดือน/ครั้ง</u> 20 มี.ค.45 28 พ.ค.45 11 ก.ค.45	50 คน	18,300
3. อบรมการอ่านและใช้แผนที่หมู่บ้าน	- บ้านไม้สูง - บ้านปางคามน้อย	28-29 เม.ย.45 10-11 พ.ค.45	50 คน	16,500
4. การจัดทำแนวป้องกันไฟ	- บ้านไม้สูง - บ้านปางคามน้อย	ค.45	50 คน	5,000
5. การจัดการพื้นที่เลี้ยงสัตว์	- บ้านปางคามน้อย		20 คน	6,800
6. จัดอบรมการเพาะขยายพันธุ์ไม้ผล	- บ้านปางคามน้อย	16 มี.ย.45	28 คน	7,600
7. การอบรมทำปุ๋ยชีวภาพ (ปุ๋ยอินทรีย์)	- บ้านปางคามน้อย - บ้านปางคามน้อย	13-19 ก.ค.45	27 คน	7,600
8. เวทีประเมินผลการดำเนินงาน	- บ้านแม่ละนา	13-14 พค.45	42 คน	6,500
9. การประชุมประจำเดือน (คณะทำงาน)	- บ้านไม้สูง	8 ส.ค.45 ทุกเดือน	10 คน	6,000

ตารางแสดง สรุปกิจกรรมการดำเนินการ- งบประมาณช่วงที่ 3

กิจกรรม	สถานที่	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	งบประมาณ
1. การอบรมเรื่อง การเพาะเมล็ดพันธุ์ กาแฟ	-บ้านปางคามน้อย	พย.-ธค.45	25 คน	2,900 บาท
2. เวทีสรุปบทเรียน ของ 2 หมู่บ้าน	-บ้านไม้สูง	ก.พ.46	52 คน (2 หมู่บ้าน)	2,900 บาท
3. จัดพิมพ์เอกสารรายงาน				

กิจกรรม
สรุปข้อมูล
สองหมู่บ้าน

บทที่ 5 ผลการดำเนินงาน

การจัดการที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนชาวมูเซอตำบลบ้านปางคามน้อยและชาวไทยใหญ่บ้านไม้สูง อ.ปางมะผ้า

บ้านปางคามน้อย

1. การใช้พื้นที่เป็นที่ทำกินบ้านปางคามน้อย (มูเซอตำ)

1.1 ทำไร่ มีการทำไร่ในพื้นที่หลายแปลงและมีการใช้พื้นที่แบบหมุนเวียนไปตามฤดูกาลและเพาะปลูกพืชตามแต่ละชนิดในพื้นที่ทำไร่บางส่วนได้มีการปลูกไม้ผลเสริมโดยเฉลี่ยชาวบ้านมีไร่ประมาณ 7 ไร่ มีจำนวนไร่มากที่สุด 10 ไร่ น้อยที่สุด 3 ไร่ ไร่ส่วนใหญ่อยู่บริเวณท้องผาจะปลูกข้าว , ข้าวโพด ตามด้วยถั่วแดง มีผู้ที่ไม่มีพื้นที่ไร่อยู่ 4 หลังคาเรือนที่ชุมชนต้องให้ยืมพื้นที่ทำกิน

- **ไร่ข้าว** ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านปลูกข้าว โดยใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง พันธุ์ข้าวจำวได้แก่ พันธุ์ข้าวหอ , ข้าวลายหลวง , ข้าวเฟื่องคำ , มีข้าวดอก (3 เดือน) ได้แก่ พันธุ์ข้าวลายน้อย , จำลอย , พันธุ์ข้าวเหนียวพันธุ์แสง การผลิตเพื่อใช้บริโภค ที่เหลือขาย ผลผลิต 1 ไร่ ได้ 5 – 50 ถัง

- **ไร่ข้าวโพด** การปลูกส่วนใหญ่ นิยมใช้พันธุ์พื้นเมือง สามีก็มา ปลูกไว้เพื่อเลี้ยงสัตว์ ส่วนพันธุ์สำมาเอ ข้าวโพดขาว จะปลูกไว้บริโภค ส่วนพันธุ์ส่งเสริมไม่ค่อยนิยมปลูกมากนัก เพราะข้าวโพดพื้นเมืองนั้นอ่อน ข้าวโพดส่งเสริมแข็ง หนูเล็กกินไม่ได้ การปลูกข้าวโพดเพื่อเลี้ยงสัตว์ หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวโพดจะปลูกถั่วแดง ผลผลิตที่ได้ 1 ไร่ ถั่ว 2 – 8 ถัง การปลูกถั่วแดงเพื่อขาย

1.2 การเลี้ยงสัตว์ มีพื้นที่เลี้ยงสัตว์ ประมาณ 2,000 ไร่ รายได้ของชุมชนที่เป็นก่อนมาจากการขายสัตว์เลี้ยงดังนั้นการเลี้ยงสัตว์ เหมือนการมีธนาคารของครอบครัว รายได้หลักจะมาจากการขาย วัว , ควาย , หมู สภาพปัญหาที่พบในปัจจุบัน (พ.ศ.2543) วัว , ควาย , หมู ตายโดยไม่รู้สาเหตุ มีการหายของวัว , ควาย , เล็กๆน้อยๆ ต่อปี มีเสือมากัดกินวัว (ปี 2543 มี 2 ตัว) ในอดีตปี 2530 ชาวบ้านทำแปลงเกษตรแบบอนุรักษ์ดินและน้ำ จำนวน 20 แปลง 250 ไร่ บริเวณรอบๆหมู่บ้านและได้เลิกทำแปลงหญ้าเพราะหญ้าที่ที่ใช้ทำแถบหญ้าขยายตัวหนาแน่นทำให้เกิดแปลงหญ้าเลี้ยงสัตว์ขึ้น ในปี 2543 มีการทดลองทำแปลงอนุรักษ์อีก 10 ราย ในปี 2544 การเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหนึ่งที่เสริมรายได้ให้กับชุมชนอันดับ 1 คือการเลี้ยง วัว อันดับที่ 2 คือ การเลี้ยงหมู ดังนี้

- การเลี้ยงวัว ภายในชุมชนได้เลี้ยงแบบรวมกันและปล่อยสัตว์ไว้ในพื้นที่เลี้ยงสัตว์ซึ่งง่ายต่อการดูแลสัตว์การปล่อยวัว ในช่วงหน้าแล้ง ชาวบ้านจะใช้พื้นที่ที่มีน้ำในบริเวณลำห้วยมะเขือ ซึ่งเป็นพื้นที่คาบเกี่ยวกับพื้นที่และพื้นที่ไร่ของบ้านไม้สูง ส่วนหนึ่งชุมชนได้รับการสนับสนุนจากโครงการไฮเฟอร์ซึ่งส่งเสริมการเลี้ยงวัวให้กับชาวบ้านผู้ที่สนใจเลี้ยงและมีฐานะยากจนและต้องมีการรวมกลุ่มและมีกฎกติกาการจัดการร่วมกัน ในช่วงหน้าแล้ง หญ้าหรืออาหารสัตว์มีน้อย ได้หาแนวทางจัดหาฟางข้าวเก็บสะสมไว้และประสานงานติดต่อกับปศุสัตว์ เกี่ยวกับการทำอาหารสัตว์ช่วงหน้าแล้ง

- การเลี้ยงหมู ชุมชนมีการจัดทำพื้นที่เลี้ยงหมูไว้แห่งหนึ่ง บริเวณรอบนอกหมู่บ้าน โดยได้จัดทำเป็นคอกเลี้ยงรวมกันในคอกใหญ่ที่เรียกว่า ปางคามเลี้ยง การเลี้ยงหมูส่วนใหญ่เลี้ยงไว้เพื่อบริโภคและส่วนหนึ่งเลี้ยงไว้เพื่อขาย

1.3 สวนไม้ผล ในชุมชนมีการเพาะปลูกไม้ผลไว้เพื่อกินและขายรอบบริเวณหมู่บ้าน ได้แก่ กาแฟ , ส้มโอ , ขนุน , ท้อพื้นเมือง , มะม่วง , มะขาม , บัว , ลิ้นจี่ และเงาะ ไม้ผลที่สามารถขายได้ มีกาแฟ , มะม่วง , ลิ้นจี่ , ท้อ , มะนาว เช่น ท้อ , บัว , ส้มโอ , มะม่วง , ขนุน , ส้มเขียวหวาน อดีตได้รับงบประมาณจากโครงการพัฒนาที่สูงไทย – เยอรมัน ในปัจจุบันมีสวนไม้ผลที่ปลูกไปแล้ว และให้ผลผลิตซึ่งได้แก่ ชา กาแฟ ท้อ ขนุน บัว มะม่วง มะนาว ส้มโอ โดยมีพืชที่น่าสนใจคือ มะนาว จะติดลูกในช่วงหน้าแล้ง นอกจากนี้ยังมี ชา ที่เจริญได้ดีแต่การแปรรูปชายังไม่ดีพอ

ในชุมชนเองมีผู้รู้เกี่ยวกับการขยายพันธุ์ / วิทยากรชาวบ้านมีจำนวน 3 คน พื้นที่สวนบางคนปลูกพืชเสริม เช่น กะหล่ำปลี แครอท แต่ระบบตลาดรองรับสินค้าทางการเกษตรไม่มีและการคมนาคมช่วงฤดูฝนลำบาก

2. การใช้แหล่งน้ำบ้านปางคามน้อย (มูเซอดำ)

มีแหล่งน้ำต่างๆในหมู่บ้านดังนี้

1. น้ำบ่อ	ใช้สำหรับดื่ม
2. น้ำห้วยปู่จา	ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์
3. ห้วยน้ำริน	ใช้สำหรับเลี้ยงสัตว์
4. น้ำบ่อผี	ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์
5. น้ำในถ้ำ	ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์
6. น้ำห้วยไม้สูง	ใช้ทำประปาใช้ภายในหมู่บ้าน

3. การจัดการพื้นที่ป่าบ้านปางคามน้อย (มูเซอดำ)

3.1 ชุมชนได้จำแนกการใช้พื้นที่ป่าดังนี้

3.1.1 ป่าต้นน้ำ พื้นที่ป่าต้นน้ำ ในบริเวณห้วยน้ำสุ สันดอยช้าง ประมาณ 200 ไร่ ห้ามมีการตัดไม้ทำลายป่า โดยทั้งหมู่บ้านไม้สูงและหมู่บ้านปางคามน้อยได้ร่วมกันรักษาได้มีการปลูกป่าจำนวน 12 ไร่ ในปี พ.ศ.2541 และได้มีการทำแนวกันไฟรอบๆบริเวณ ได้มีกติกา ห้ามตัดไม้ใน

บริเวณป่าต้นน้ำโดยเด็ดขาด ถ้าหากมีใครเข้าไปตัดในบริเวณดังกล่าว ทางคณะกรรมการจะปรับตั้งแต่ 500 บาท

3.1.2 ป่าใช้สอย มีพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่ โดยชุมชนได้ช่วยกันบำรุงรักษาไว้เมื่อปลายปี 2535 เพื่อใช้ประโยชน์ เช่น เอาไม้มาสร้างบ้าน , ทำฟืน เป็นต้น

3.1.3 ป่าช้า มีพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ ห้ามเข้าไปรบกวนใดๆทั้งสิ้น

3.2 การหาของป่า

พื้นที่หาของป่า มีพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่ ของป่าที่สามารถนำมากินและขายได้ ในเขตบริเวณหมู่บ้านได้แก่ เห็ดลม , เห็ดถอบ, ปลีกกล้วย , ดอกตัง , ผักหวาน , จักค่าน , มะขามป้อม , ดอกกิ้ง , จิก , หน่อไม้ เป็นต้น โดยมีพี่น้องมุเซอบบ้านจำโบ้ บ่อไคร้ , ลูกข้าวหลาม มาซื้อถึงในพื้นที่ โดยชุมชนได้มีข้อห้ามหรือข้อควรปฏิบัติในการหาของป่าดังนี้

- กรณีการหาของป่า ห้ามตัดต้นไม้ที่มีผลผลิตที่กินได้ เช่น ดอกตัง ผักหวาน หมากลิ้นช้าง (เพกา)
- บุคคลภายนอก มาหาของป่าได้ในกรณีที่เขาไปกินเองแต่ห้ามนำรถบรรทุกมาขนหรือเอาไปจำนวนมากทางคณะกรรมการไม่อนุญาต

3.3 พิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาทรัพยากรป่า

◆ การทำไร่ ตัดต้นไม้ในพื้นที่ทำกิน

การที่จะไปทำไร่ตัดไม้ จะต้องทำการจุเทียนจี๊ผึ่ง 4 – 8 คู่ มีข้าวสาร ไปกล่าวต่อเจ้าที่ไว้ก่อนเพื่อขออนุญาตและขอความคุ้มครอง

กรณีถ้าผลผลิตไม่ดี มีแมลงทำลายพืชไร่ ต้องทำพิธีการกล่าวขอให้เจ้าที่ไร่อย่าให้แมลงมาทำลายพืชผลในไร่

◆ พิธีการเลี้ยงผีน้ำ ผีป่า ในบริเวณที่เลี้ยงสัตว์

การทำพิธี จะมีเทียนจี๊ผึ่ง ข้าวตอก ข้าวสาร ไป 2 ตัว ไปทำพิธี โดยให้แก่มุหรือผู้อาวุโสไปกล่าวเจ้าที่ เพื่อขอให้รักษาต้นไม้ ให้น้ำมาเรื่อยๆและให้ผีช่วยดูแลสัตว์เลี้ยงที่ปล่อยเลี้ยงอยู่ในป่า

บ้านไม้ฮุง (ไทยใหญ่)

1. การใช้พื้นที่ทำกิน

1.1 การทำไร่ มีพื้นที่ไร่จำนวน 75 ฝืน จำนวน 372.5 ไร่ มีการปลูกพืชไร่ดังนี้

- การทำไร่ข้าว จะทำแบบใช้ระบบหมุนเวียนพื้นที่ทำกิน มีการใช้เกลือพ่นหญ้า มีการใช้พื้นที่โดยการขุดพลิกหน้าดิน พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกจำกัด ขอบเขตติดกับพื้นที่ป่าอนุรักษ์ต่างๆ การทำไร่ส่วนใหญ่จะปลูกข้าว ข้าวที่ใช้ปลูกจะเป็นพันธุ์พื้นเมือง เช่น ข้าวเหลือง ข้าวแดง ข้าวเฟื่องคำ

- ข้าวโพด การปลูกข้าวโพดนิยมปลูกข้าวโพดพันธุ์พื้นเมือง ปลูกไว้สำหรับเลี้ยงสัตว์ และบริโภค
- ถั่วแดง การปลูกถั่วแดง จะปลูกหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวโพดเสร็จแล้ว โดยใช้แปลงที่ปลูกข้าวโพดปลูกไว้เพื่อขาย

1.2 การทำสวน ในชุมชนมีการปลูกหา ตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันและมีการเพาะปลูกไม้ผลเสริม เช่น กาแฟมะนาว มะม่วง ขนุน ส้มโอ กล้วย ซึ่งชุมชนเองได้มีการค้าขายในพื้นที่สวน แต่ชาวบ้านไม่ได้มีการดูแล บำรุงต้นไม้และการตัดกิ่ง แต่งกิ่งที่ดี แลที่ผ่านมามีหน่วยงานราชการเข้ามาส่งเสริมทักษะ วิธีการ การเกษตรในชุมชน

1.3 การทำนา มีพื้นที่ 1 แปลง 2 ไร่ ใช้ปลูกข้าว ส่วนใหญ่ใช้พันธุ์พื้นเมือง พันธุ์ข้าวหอ ข้าวเหนียวน้อย สาเหตุที่ไม่ปลูกข้าวที่ส่งเสริม เพราะไม่ทนทานต่อโรคและแมลง เคยใช้สารเคมีปรากฏว่าทำให้พันธุ์ข้าวเสียหายมากกว่าพันธุ์ที่ไม่ได้ใช้ยา

ในอดีตที่ผ่านมา การทำไร่ – สวน ไม่เคยมีโรคหรือแมลงระบาด แต่ในปัจจุบันมีโรคแมลงระบาดเกิดขึ้นทุกปีในการเพาะปลูก ชุมชนไม่มีความรู้ในเรื่องการหาแนวทางป้องกันและกำจัดโรคแมลงตลอดทั้งการใช้ยาและระบบน้ำไม่ดี

1.4 การเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู วัว ควาย ไก่ จะเป็นอาชีพเสริมให้มีรายได้ที่ดี ภายในชุมชนมีการเลี้ยงไว้บริโภคและจำหน่าย คนในชุมชนเองมีคนเลี้ยงสัตว์ค่อนข้างน้อย ซึ่งการเลี้ยงวัวต่างคนต่างเลี้ยง ไม่ได้จัดเลี้ยงรวมและช่วยเหลือกันดูแล ซึ่งยากต่อการดูแลจึงต้องหารือกันในแนวทางและวิธีการร่วมกัน

2. พันธุ์พืชพื้นเมือง

- **ชา** สวนชาที่บรรพบุรุษเผ่าละวะได้เพาะปลูกไว้เป็นพันธุ์ชาท้องถิ่น ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่สูง และมีรสชาติที่ดี ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านได้แปรรูปเป็นชาแห้งไว้บริโภค และบางส่วนได้จำหน่ายภายนอก สวนชาในปัจจุบันขาดการบำรุงดูแล ตัดแต่งกิ่ง และเพาะขยายพันธุ์ที่เหมาะสม ทำให้ได้ผลผลิตน้อย

- **ส้มโอ** เป็นพันธุ์พื้นเมืองที่บรรพบุรุษได้ปลูกไว้รสชาติหวานดี แต่ขาดการดูแล และบำรุงรักษาต้นส้มโออย่างเหมาะสม ทำให้เป็นโรค และไม่ได้ตัดแต่งกิ่ง หรือเพาะขยายพันธุ์ ในปัจจุบันต้นส้มโอในหมู่บ้านมีจำนวนน้อยลง

- **มะนาว** เป็นพันธุ์พื้นเมืองเช่นเดียวกับส้มโอ ซึ่งขาดการดูแล บำรุงรักษา ปัจจุบันต้นพันธุ์เหลือจำนวนน้อย

ข้อคิดเห็นของชุมชน คือ ควรมีการฝึกอบรมหลักสูตร วิธีการเพาะขยายพันธุ์ การเสริมตัดแต่งกิ่งไม้ผล

3. การใช้น้ำ

ในบริเวณหมู่ มีแหล่งน้ำขนาดเล็ก หลายแห่ง ได้แก่

- ห้วยน้ำ สวนหา ใช้ประโยชน์ ดินน้ำ
- ห้วยสันบาง ใช้ประโยชน์ ดินน้ำ
- ห้วยปุงสูง ทำการเกษตร
- ห้วยปางมะเขือ เลี้ยงสัตว์
- ห้วยลูกมะม่วง เป็นแหล่งน้ำใช้ประโยชน์
- ห้วยน้ำบ่อจอง เป็นแหล่งน้ำใช้ประโยชน์
- ห้วยปุงยาม เป็นแหล่งน้ำใช้ประโยชน์
- ห้วยคาโบก้า อยู่ระหว่างขอบเขตบ้านไม้สูง – บ้านปางคามน้อย
- ห้วยไม้สูงคำซอน ดินน้ำประปาบ้านจำโบ
- ห้วยปางเจิง เป็นแหล่งน้ำใช้ประโยชน์

4. ป่า – การใช้ป่า

- **ป่าต้นน้ำ** มีพื้นที่ประมาณ 500 ไร่ อยู่ทางทิศเหนือหมู่บ้าน เป็นพื้นที่สวนหา และ ห้วยน้ำประปาได้มีการทำแนวกันไฟ ในพื้นที่ป่าต้นน้ำมาตั้งแต่ปี 2542 มีข้อห้ามบุกรุก ตัดต้นไม้ใน บริเวณป่าต้นน้ำ หากมีการฝ่าฝืน คณะกรรมการจะปรับคันละ 500 บาท นอกจากนี้ยังมีพื้นที่คอยช้าง ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ – น้ำบ่อชุมชน ห้ามมีการตัดไม้บริเวณนี้

- **ป่าอนุรักษ์** มีพื้นที่ประมาณ 200 ไร่ อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีการปลูกป่าเสริม ในพื้นที่นี้ เมื่อ 12 สิงหาคม 2544 จำนวน 1,000 ต้น กรณีมีคนเข้าไปตัดในพื้นที่บริเวณนี้ ครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2 ทำการตัดเดือน ครั้งที่ 3 ทางคณะกรรมการจะทำการปรับคันละ 500 บาท ถ้ายังกระทำอีกก็จะ จับส่งหรือแจ้งให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องต่อไป

- **ป่าใช้สอย** มีพื้นที่ประมาณ 1,500 ไร่ เป็นพื้นที่ที่ใช้เลี้ยงสัตว์ ควบคู่ด้วยกัน อยู่ทิศ ตะวันออกของหมู่บ้าน

- **การหาของป่า** เช่น หน่อไม้ เห็ด ฯลฯ ภายในบริเวณหมู่บ้านมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ด้วย ของป่า คนในชุมชนส่วนใหญ่นำของป่ามาไว้บริโภค และมีส่วนน้อยที่นำของป่าไปจำหน่าย ภายนอก

การแบ่งพื้นที่ป่า การรักษาป่าของชุมชนมีการแบ่งและรักษาเป็นอย่างดี แต่ยังขาดความรู้การจัดการที่เหมาะสมและยังไม่เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ทั้งในระดับอำเภอและอบต. ยังไม่รับทราบ ในกระบวนการจัดการของชุมชน จึงจำเป็นที่ชุมชนต้องทำการทบทวนกันใหม่ทั้งกฎระเบียบและกติกา ของชุมชน

5. พิธีกรรมความเชื่อ

- ◆ **พิธีการเลี้ยงผีป่า** เพื่อเป็นการขอให้เจ้าที่ผีป่า ช่วยดูแลสัตว์เลี้ยงชาวบ้านที่ปล่อยในป่า อย่าให้สัตว์ป่ามาทำลายและขอให้สัตว์ป่า เช่น หนู นก อย่าให้มาทำลายพืชไร่ ช่วยคุ้มครองชาวบ้านที่เข้าไปในป่า

การทำพิธี จะเชิญสละ + ผู้มีคาถาอาคม + ชาวบ้าน และนำเครื่องเซ่นไหว้ เช่น เหล้า 2 ขวด ไก่ 8 ตัว นำไปบริเวณที่เป็นป่าใหญ่ สละก็จะทำพิธี

- ◆ **พิธีการเลี้ยงผีไร่** เพื่อขอให้เจ้าที่ผีไร่ช่วยดูแลไร่ ไม่ให้แมลง สัตว์มาทำลายพืชไร่และขอให้ได้ผลผลิตจากไร่มากๆ

การทำพิธี เจ้าของไร่ จะนำไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด ไปถวายให้ผีไร่กรณี ถ้าหากปีไหน ได้ผลผลิตจากไร่มาก เจ้าของไร่ก็จะนำเครื่องเซ่นไหว้ไปเลี้ยงผีไร่อีกครั้งถือกล่าวขอบคุณ

- ◆ **พิธีการเลี้ยงผืนน้ำ** เพื่อไปขอเจ้าที่ผืนน้ำ ขอให้ น้ำในลำห้วยมีน้ำมากๆ เพื่อที่จะนำน้ำไปใช้ในการเกษตรและไว้เป็นน้ำดื่ม

การทำพิธี จะเชิญสละ + ผู้มีคาถาอาคม + ชาวบ้าน และนำเครื่องเซ่นไหว้ เช่น เหล้า 2 ขวด ไก่ 4 ตัว นำไปบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำ สละก็จะทำพิธี ในกรณีที่ทำพิธีเสร็จแล้ว ห้ามคนไปตัดไม้ในบริเวณป่าต้นน้ำ

ศักยภาพและข้อจำกัดของ 2 หมู่บ้าน ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

บ้านไม้ฮ้าง (ชุมชนชาวไทยใหญ่)

● ศักยภาพ

1. มีการจำแนกแบ่งขอบเขตพื้นที่ป่าในแต่ละประเภทตามการใช้ประโยชน์ อาทิเช่น ป่าต้นน้ำ ป่าใช้สอย ซึ่งป่าแต่ละประเภทนั้นมีการกำหนดเงื่อนไข กติกาการจัดการที่ไม่เหมือนกันและเป็นการง่ายต่อการกำหนดกติกา การดูแลรักษา
2. มีไม้ผลที่มีชื่อเสียงในเรื่องของรสชาติดี เป็นที่ยอมรับของคนในอำเภอปางมะผ้า และตำบลข้างเคียง อาทิ ส้มโอหวาน ชาที่มีรสชาติหอมชุ่มคอ มะนาวที่มีน้ำมาก รสชาติเปรี้ยวหอมต่างจากที่อื่นๆ
3. มีอาชีพที่สามารถทำเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาในการผลิต อาทิ การผลิตและการแปรรูปฮ้อย และการทำปูนขาวที่ใช้เคี้ยวหมาก
4. มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ในการดำรงอยู่ของชุมชน อันบ่งบอกถึงความมั่นคงทางการตั้งถิ่นฐานของชุมชน
5. มีระบบการทำไร่ที่คงสภาพวิถีชุมชนในอดีตไว้ให้พอสังเกตได้จากการปลูกพืช

เลี้ยงสัตว์ มีการใช้พันธุ์พืชดั้งเดิม อันเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดผ่านมาในอดีต การปลูกพืชทุกประเภทในบริเวณบ้านเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ระบบการไร่หมุนเวียน การพึ่งพิงป่าโดยอาศัยผลผลิตจากป่า

6. มีการประยุกต์พิธีการความเชื่อ “วิถีดั้งเดิม” มาใช้ในการปลูกป่า โดยผนวก “คุณค่า” ทางชีวิตวัฒนธรรมก่อนมีการปลูกป่า

● ข้อจำกัด

1. สภาพการตั้งชุมชนอยู่บนสันเขาทำให้ชุมชนอยู่สูงกว่าระดับน้ำ ยากต่อการนำน้ำมาเพิ่มบริโภค
2. องค์กรชุมชนและชุมชนมีวิสัยทัศน์แคบ ไม่ค่อยได้ออกไปพบปะแลกเปลี่ยนกับชุมชนที่มีรูปแบบชัดเจน ในการผลิต / มุมมองแนวคิดที่ชัดเจนในการประกอบอาชีพที่มั่นคงในอนาคต
3. ภายในชุมชนมีข้อขัดแย้งภายในสูง อันเนื่องมาจากการประชุมไม่สม่ำเสมอ ละเลยการให้ความสำคัญ กับการพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ
4. มีช่องว่างจากครอบครัว ในชุมชนยังไม่มีประกอบอาชีพที่มั่นคงไม่มีแรงจูงใจเยาวชนไปเรียนนอกชุมชน ส่งผลให้เยาวชนส่วนใหญ่ไม่กลับมาทำงานและประกอบอาชีพภายในชุมชน
5. มีพื้นที่ทำกินน้อย เพราะทำเลที่ตั้งชุมชนอยู่บนสันเขา พื้นที่ไร่ขาดแรงงานที่จะเข้าไปประกอบอาชีพ ทำให้ชุมชนใกล้เคียงขยายพื้นที่เข้ามา ประกอบกับกฎหมายป่าไม้

บ้านปางคามน้อย (ชนเผ่ามูเซอดำ)

● ศักยภาพ

1. ในชุมชนมีการปลูกไม้ผล หลากหลาย อาทิ ขนุน ท้อ บัวย กาแฟ ส้มโอ มะนาว เป็นส่วนใหญ่ของชุมชน และมีผู้รู้ที่สามารถสอนกันภายในชุมชนในด้านการเพาะขยายพันธุ์พืช ทำให้มีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตไม้ผลนอกเหนือจากการทำไร่เพียงอย่างเดียว
2. มีระบบการทำงานเป็นกลุ่ม อันเนื่องมาจากประเพณีวัฒนธรรมเผ่าที่เอื้อและสนับสนุนของหน่วยงาน Hei Fer ในการสนับสนุนการเลี้ยงสัตว์ “วัว” การทำระบบทุ่งหญ้า
3. มีพัฒนาการในการทำไร่ ภายใต้อำนาจที่จำกัด มาเป็นระบบไร่หมุนเวียน 3 ปี 3 ฝั่ง ดังนี้

	ปี 1	ปี 2	ปี 3
1	ข้าว	ข้าวโพด – ถั่ว	ทิ้งผักตวั
2	ข้าวโพด – ถั่ว	ทิ้งผักตวั	ข้าว
3	ทิ้งผักตวั	ข้าว	ข้าว – ข้าวโพด

4. มีการจำแนกพื้นที่ ตามการใช้ประโยชน์ ป่าต้นน้ำ ป่าใช้สอย พื้นที่เลี้ยงสัตว์ โดยมีการกำหนดมาตรการดูแลที่แตกต่างกันไปแล้วแต่พื้นที่ เพื่อย่อยต่อการควบคุมและการจัดการ

5. มีการจัดระบบกองทุนได้ดี เอื้อต่อผู้มีฐานะยากจนทำให้ผู้ที่มีฐานะยากจนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพได้มาก ไม่ต้องพึ่งพาทรัพยากรป่า

6. การตั้งหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่ลุ่ม มีแหล่งน้ำอยู่สูงกว่า ทำให้ไม่มีปัญหาในด้านน้ำเพื่อการบริโภคและการเกษตร ที่สามารถปรับปรุงได้

● ข้อจำกัด

1. หมู่บ้านยังเป็นหมู่บ้านบริวารทำให้ยากต่อการขอรับการสนับสนุนงบประมาณ
2. การสื่อสารกับบุคคลภายนอก ในชุมชนมีผู้รู้ภาษาไทยกลางน้อยที่เป็นผู้ใหญ่ ทำให้มีปัญหาด้านการสื่อสารกับบุคคลภายนอก
3. การคมนาคมยากลำบากในช่วงฤดูฝน มีความลาดชันของถนนและความแคบ ทำให้ยากต่อการขนส่งผลผลิตออกจำหน่าย
4. ความรู้ด้านการตลาด ความเคลื่อนไหวของราคาผลผลิต เกษตรกรไม่ทันต่อการจำหน่ายทำให้ถูกกดราคา
5. ความรู้ด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร มีข้อจำกัด ตลอดจนในช่วงเวลาการผลิตออกในช่วงฝนทำให้ผลผลิตมีโอกาสดูเสีย ทำให้ต้องรีบขายทำให้ถูกกดราคา

การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยใช้กระบวนการประชาคมของ 2 หมู่บ้าน

1. กระบวนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

▪ เวทีเป็นทางการ บ้านไม้สูง มีกระบวนการดำเนินการดังนี้

1. ประสานผู้นำผู้อาวุโสในชุมชน เพื่อหารือและสร้างความเข้าใจ นัดหมายวัน เวลา ประชุมหมู่บ้าน
2. เข้าร่วมประชุมชี้แจง สร้างความเข้าใจตลอดจนเป็นการให้ชุมชนแสดงความคิดเห็น
3. หาข้อสรุป เพื่อหาแนวทางการดำเนินการ

4. ดำเนินการตามแผน/บันทึกข้อมูล
5. ประเมิน วิธีการดำเนินการ ชุมชน/คณะทำงาน

■ **เวทีไม่เป็นทางการ บ้านไม้สูง** มีกระบวนการดำเนินการดังนี้

แนวทางที่ 1

- เข้าหารือกับผู้นำ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. ราชบุคคล/กลุ่ม
- หารือผู้นำธรรมชาติ ผู้อาวุโส
- สร้างความเข้าใจ งานวิจัยฯ การจัดการประชุม แนวทางการดำเนินงาน
- ผู้นำ แกนนำ นำข้อมูลเข้าหารือในเวทีประชุมหมู่บ้าน
- เข้าร่วมประชุม/สรุป
- กรณีไม่ได้เข้าร่วมประชุม/สอบถามผู้นำ-แกนหลัก

แนวทางที่ 2

- เข้าหาแกนนำผู้สนใจ นายทองอินทร์ แก้วตาศรีมงคล นายสมจิตย์ คลังสุข ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อหารือแนวทางการดำเนินงาน
- แกนนำ ความเชื่อด้านศาสนา พระ ในการใช้ความเชื่อ ผนวกกับการจัดการป่า
- พบปะ หารือแกนนำกลุ่มเครือข่ายในชุมชน “ระบบเครือข่าย”
- แกนหลักครัวเรือนทุกคนในชุมชนให้เข้าร่วมเวทีประชาคม เพื่อหาแนวทางการดำเนินการร่วมกัน

■ **หมายเหตุ** จากการดำเนินการผู้นำทางการ ผู้นำธรรมชาติ ผู้อาวุโส จำเป็นที่ต้องพูดคุยหารือแนวทางในการดำเนินการประชาคมระดับกลุ่ม การจัดการทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนชี้แจงให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดร่วมเสนอ และวางแผนการดำเนินการในระดับชุมชนต่อไป (ประชาคมระดับชุมชน)

■ **เวทีเป็นทางการ บ้านปางคายน้อย** มีกระบวนการดำเนินการดังนี้

1. เข้าไปประสานผู้นำ ผู้อาวุโสในชุม หารือแนวทางและสร้างความเข้าใจการดำเนินงานวิจัย
2. เข้าร่วมประชุมชี้แจง สร้างความเข้าใจวัตถุประสงค์ ตลอดจนเปิดโครงการให้ชุมชนได้ร่วมแสดงข้อคิดเห็น
3. หาข้อสรุป เพื่อหาแนวทางการดำเนินการ
4. ดำเนินการตามแผนที่วางไว้/บันทึกข้อมูล
5. ประเมินวิธีการดำเนินการชุมชน/คณะทำงาน

■ **เวทีไม่เป็นทางการ บ้านปางคายน้อย**

1. เข้าพูดคุยหาหรือสร้างความเข้าใจกับผู้นำ ผู้นำอาวุโส ผู้นำทางพิธีกรรม (แกม) เยาวชน ทั้งรายบุคคลและระดับกลุ่ม
2. หาหรือประเด็นข้อมูลการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในการจัดการชุมชน
3. ผู้นำแกนหลัก (เยาวชน) นำข้อมูลเข้าหาหรือในเวทีประชุมหมู่บ้าน
4. เข้าร่วมประชุม/สรุป

■ **หมายเหตุ** วิธีชีวิตกับวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อด้านการจัดการทรัพยากรป่าแบบดั้งเดิมยังมีอยู่ ส่งผลทำให้ผู้นำพิธีกรรม (แกม) ผู้นำทางก-ธรรมาธิ เยาวชน และสมาชิกในชุมชนได้มีแนวทางการหาหรือ – ประชุม ในระดับกลุ่มและระดับชุมชน ในการดำเนินการจัดการทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน

ข้อเสนอของชุมชนต่อแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้

แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่ป่าต้นน้ำคอยช้าง ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่อยู่ในขอบเขตหมู่ที่ 3 และต้องการแนวทางการจัดการร่วม ซึ่งพื้นที่ป่าคอยช้างยังเป็นแหล่งต้นน้ำประปาของบ้านจำโป้และบ้านแม่ละนาที่ได้รับผลประโยชน์จากป่าต้นน้ำแห่งนี้ แนวทางการจัดการร่วมกันดังนี้

1. กำหนดคณะกรรมการกลางของหมู่ที่ 3 ที่รับผิดชอบและร่วมจัดการ จำนวน 50 คน ขึ้นไปและมีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป

หมายเหตุ การจัดตั้งกรรมการกลาง ชุดนี้จำนวน 50 คนขึ้นไปนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบาย พ.ร.บ. ป่าชุมชน

- คณะกรรมการหมู่บ้านร่วมกันกำหนดบุคคลมาเป็นกรรมการกลางของหมู่ที่ 3 ทำหน้าที่เกี่ยวกับการออกกฎ กติกา การอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำคอยช้างและแนวทางการจัดการต่างๆ
- ข้อมูลแผนที่ การอ่านและใช้แผนที่ ของหมู่บ้านกำหนดขอบเขตพื้นที่ชัดเจนของพื้นที่ ป่าต้นน้ำ พื้นที่ป่าใช้สอย พื้นที่ทำกิน พื้นที่สัตว์เลี้ยง ซึ่งต้องกำหนดขอบเขตพื้นที่ต่างๆในหมู่บ้านให้ชัดเจน แผนที่รอบนอก – ใน
 ประสานแหล่งข้อมูลแผนที่ วัสดุ อุปกรณ์ ที่ต้องใช้
 ประสานวิทยากร ข้อมูลแผนที่
 แนวทางการกำหนดกฎกติกา กลาง (พื้นที่ต้นน้ำคอยช้าง) ของหมู่ที่ 3
 - กติกาการใช้ผลประโยชน์ร่วม
 - กฎกติกา การดำเนินการอนุรักษ์ป่า
 - กฎกติกา บทลงโทษ กรณีมีผู้อื่นฝ่าฝืน

2. จัดทำการประชาสัมพันธ์ เพื่อบุคคลภายนอก ชุมชนนอกหมู่บ้าน แนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ป่าของหมู่ที่ 3

- 2.1 จัดทำป้าย ดูปักป้ายข้างถนนใหญ่ บริเวณห้วยน้ำสุ
- 2.2 การสร้างความเข้าใจกับบุคคลที่มีพื้นที่ทำกินอยู่ในบริเวณนั้น
- 2.3 ทำหนังสือแจ้ง

- อบต.ปางมะผ้า - อบต.สบป่อง
- อบต. ถ้ำลอด - อบต. นาปู่ป้อม
- นายอำเภอปางมะผ้า
- เครือข่ายชาวไทยภูเขาปางมะผ้า

3. หาแนวทางการจัดทำแนวป้องกันไฟป่าในพื้นที่ป่าต้นน้ำดอยช้างร่วมกัน

4. การจัดการพื้นที่เลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงวัวในพื้นที่ห้วยมะเขือในช่วงหน้าแล้ง กรณีการเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพที่ทำรายได้ดีให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริมที่ดีและถาวรในด้านอาชีพ ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนลดการบุกรุกป่า ทำลายป่าได้อีกแนวทางหนึ่ง โดยชุมชนได้รวมกลุ่มเลี้ยงวัวซึ่งส่วนหนึ่งได้รับงบประมาณจากโครงการไฮเฟอร์ในแนวทางการจัดการ ชุมชนได้หารือแนวทางการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่เลี้ยงสัตว์ตามฤดูกาล จึงหาวิธีการจัดการเลี้ยงสัตว์ร่วมกันในพื้นที่ดังกล่าวร่วมกันทั้ง 2 หมู่บ้าน

1. หารือประเด็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ของกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ทั้ง 2 หมู่บ้าน
2. ได้ข้อตกลง วิธีการจัดการของกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์แต่ละบ้าน
3. กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ กำหนดแนวทางหาพื้นที่เลี้ยงสัตว์ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การจัด ทำอาหารสัตว์

5. การจัดการพื้นที่ป่าใช้สอย

ป่าใช้สอย เป็นพื้นที่ป่าที่อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านไม้สูงซึ่งมีไม้ เช่น ไม้เฝ ไม้แดง ซึ่งเป็นป่าไม้ใช้สอยอยู่มากและส่วนหนึ่งชาวบ้านปางคามน้อยได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าใช้สอยที่นี้ ซึ่งจะหาแนวทางการจัดการ กติการ่วมกันในการใช้ทรัพยากรป่าไม้ร่วมกันในบริเวณลำห้วยปงยาม ลำห้วยไม้สูงตำซอน ลำห้วยบ่อจอง ลำห้วยลูกมะม่วง

6. การอบรมเสริมความรู้การเพาะขยายพันธุ์ไม้ผล

การเพาะขยาย ปรับปรุงพันธุ์ไม้ผล พันธุ์ไม้เศรษฐกิจที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ชา ส้มโอ มะนาว อื่นๆ ซึ่งเหมาะกับสภาพพื้นที่ ผลผลิตส่วนหนึ่งไว้บริโภคที่เหลือจากการบริโภคจะนำไปจำหน่าย ซึ่งเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว ไม้เศรษฐกิจของบ้านไม้สูง ได้แก่ ชา เป็นพันธุ์ไม้ที่บรรพบุรุษได้ปลูกไว้ซึ่งปัจจุบันพันธุ์ไม้เหล่านี้ชาวบ้าน

ได้ปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ ขาดการดูแลและวิธีการขยายพันธุ์หรือวิธีการตัดแต่งกิ่ง ซึ่งทำให้พื้นที่สวน ไม้เศรษฐกิจ ถูกจำกัด

บ้านปางคามน้อย เดิมมีโครงการพัฒนาที่สูงไทย – เยอรมันและหน่วยงานราชการเข้ามาสนับสนุนงบประมาณและพันธุ์ไม้ผล ซึ่งได้มีการส่งผู้สนใจในหมู่บ้านไปฝึกอบรมการตัดแต่งกิ่ง การขยายพันธุ์ไม้ และวิธีการบำรุง การดูแล นำความรู้ที่ได้มาลงมือปฏิบัติเอง ปัจจุบันมีไม้เศรษฐกิจ เช่น ท้อ บัวย กาแฟ อื่นๆ ในชุมชนจำนวนมาก

วิธีการ

1. จัดหากุ่ม สร้างความเข้าใจ ในระดับกลุ่มผู้สนใจ
2. การถ่ายทอด ทักษะการปรับปรุงพันธุ์ไม้ การเพาะขยายพันธุ์ไม้ โดยทีมวิทยากรในชุมชน
3. การจัดการระบบกลุ่ม

7. การปรับปรุงดินในพื้นที่ทำไร่

การทำไร่ในพื้นที่โดยมีการหมุนเวียนพื้นที่ดิน ซึ่งที่ดินดังกล่าวถูกใช้เพาะปลูกมาช้านาน จากการเพาะปลูกดังกล่าว มีตัวอย่าง คือนายปะแส ชาวบ้านปางคามน้อยได้ทดลองทำแปลงเกษตรแบบขั้นบันได ใช้แถบหญ้าปลูกเป็นแถว (แปลงอนุรักษ์หน้าดิน) และทดลองใช้ปุ๋ยหมัก โดยใช้มูลสัตว์และพืชโดยกรมพัฒนาที่ดินให้การสนับสนุน ซึ่งผลการใช้ปุ๋ยหมักได้ผลดีและควรไปทดลองใช้กับพื้นที่ไร่อื่นด้วยและขยายความรู้ให้กับผู้สนใจกระทำต่อไป แนวทางการฟื้นฟู สภาพพื้นที่ทำกิน การทดลองใช้ปุ๋ยเกษตรธรรมชาติ

2. กิจกรรมการจัดการทรัพยากรป่าไม้

2.1 เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการทรัพยากรป่าไม้ 2 หมู่บ้าน (3ครั้ง)

ผลการดำเนินงาน ครั้งที่ 1

❖ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การศึกษาดูงานการทำเกษตรผสมผสาน โดยนายสมจิตต์ บันดลสุข ผู้ใหญ่บ้าน ได้เสนอประสบการณ์ที่ได้ดูงานร่วมกับเครือข่ายชาวไทยภูเขาปางมะผ้า ระหว่างวันที่ 10-12 กุมภาพันธ์ 2545 ที่เชียงใหม่ เกี่ยวกับการเกษตรผสมผสาน โดยมีการเพาะปลูกต้นชา ลิ้นจี่ ลำไย กาแฟ ในพื้นที่เดียวกัน แต่มีวิธีการจัดการบำรุงรักษาดิน การตัดแต่งกิ่งไม้ผล โดยเฉพาะ ต้นชา ซึ่งเป็นพันธุ์เดียวกับในบ้านไม้สูงและบ้านปางคามน้อย มีวิธีการตัดแต่งและมีวิธีการบำรุงรักษาและระยะเวลาการพักพื้นที่ให้ใบชาผลิใบ ระยะเวลาการเก็บ การจำหน่ายวัตถุดิบให้กับตลาดหรือโรงงานที่รับซื้อ

❖ นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน โดยนายชา ศิริเกิดเกียรติ ซึ่งแจ้งการดำเนินงานโครงการวิจัย ในช่วงเวลาที่ผ่านมา จากการทำงานร่วมกันของ 2 หมู่บ้าน ซึ่งได้เก็บข้อมูล

ของชุมชน, การร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับในระดับครัวเรือน –ระดับชุมชน, เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของ 2 หมู่บ้าน และเวทีประชาคมที่ชุมชน 2 หมู่บ้านได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมต่างๆ ในช่วงที่ 2 ดังนี้

- การติดตามการดำเนินกิจกรรมโครงการวิจัยฯ การประชุมประจำเดือนของคณะทีมงานวิจัย
- การจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการทรัพยากรป่าไม้ของ 2 หมู่บ้าน
- การจัดทำข้อมูลพื้นฐานและแผนที่หมู่บ้าน
- แนวทางการจัดทำแผนป้องกันไฟป่า (คอยช้าง)
- กิจกรรมหรือแนวทางการจัดพื้นที่เลี้ยงสัตว์/การจำแนกพื้นที่เลี้ยงสัตว์
- การจัดอบรมกลุ่มการเพาะขยายพันธุ์ไม้ เพื่อส่งเสริมการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวทางพระราชดำริของในหลวง
- การจัดการที่ดิน (ปฎิเกษตรธรรมชาติ)
- ประเมินผลการดำเนินงานในหมู่บ้าน

ข้อมูลหรือแลกเปลี่ยน (ติดตามประเด็นที่ได้ร่วมกันกำหนด)

กรณีพื้นที่ป่าต้นน้ำคอยช้าง ที่ได้ร่วมกันกำหนดกฎกติกาการอนุรักษ์พื้นที่ป่าสำคัญ ๆ ไว้ ได้กำหนดบทลงโทษไว้ 3 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 1	ตัดเดือน	ตัดเดือน	ปรับ
แนวทางที่ 2	ตัดเดือน	ปรับ	นำส่งเจ้าหน้าที่
แนวทางที่ 3	ตัดเดือน	ปรับ	ปรับเพิ่มขึ้นสำหรับการ กระทำความผิดซ้ำ

มติที่ประชุม

ชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน ได้เลือกบทลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดในการอนุรักษ์พื้นที่ป่า คือ แนวทางที่ 3 การตัดเดือน,ปรับ ครั้งละ 100 – 1,000 บาท,ปรับเพิ่มขึ้นสำหรับการกระทำความผิดซ้ำ

หมายเหตุ คณะกรรมการจะพิจารณากรณีมีการกระทำความผิด คิดอัตราค่าปรับเป็นครั้ง ๆ และเขียนป้ายประกาศกฎกติกาการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำคอยช้างไว้อย่างชัดเจน

การจัดทำแผนป้องกันไฟป่า (คอยช้าง)

➤ ในปี 2545 ชุมชนบ้านไม้สูง บ้านปางคามน้อย ได้ร่วมกันทำแนวป้องกันไฟป่าเพื่อป้องกันไฟป่าในเขตพื้นที่ต้นน้ำ ช่วงเดือน มกราคม – กุมภาพันธ์ โดยได้รับงบประมาณค่าอาหารสนับสนุนจากองค์กรเครือข่ายชาวไทยภูเขาปางมะผ้า หมู่บ้านละ 2,000 บาท

➤ มติที่ประชุม ได้เห็นความสำคัญของงบประมาณของโครงการวิจัยฯ จึงได้หารือ

ถึงเรื่องการจัดทำการประชาสัมพันธ์, การทำป้ายเตือนถึงกฎกติกาการจัดการพื้นที่ป่า เพื่อให้บุคคลภายนอกได้รับทราบถึงแนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ป่าบริเวณต้นน้ำคอยช้าง โดยได้มีการจัดทำไว้ 2 จุด คือ บริเวณทางขึ้นคอยช้าง และบริเวณสามแยกทางเข้าบ้านไม้สูงและอีกส่วนใช้ในการสนับสนุนการทำแนวป้องกันไฟป่าร่วมกันที่คอยช้าง โดยใช้เป็นค่าอาหารในการดำเนินการ

แกนนำในการดำเนินการ

1. ให้นายทองอินทร์ แก้วตาศรีมงคล จัดหาซื้อไม้ หน้ากว้าง 3 นิ้ว หน้า 1 นิ้ว ยาว 2 เมตร จำนวน 20 แผ่น
2. นายสรพงศ์ ภูผาไพรวัลย์ จัดหาเสาปักป้าย จำนวน 4 ต้น
3. นายสุวัฒน์ ทาคำมา จัดการในเรื่องการปรับแต่งหน้าไม้ให้เรียบ
4. นายเกียรติศักดิ์ รักเรียน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข บ้านแม่ละนา เป็นผู้เขียนป้ายเตือนและจัดหาอุปกรณ์ทำสี
5. นายสมบัติ บุญราปีทรัพย์ รับผิดชอบในเรื่องการนำป้ายไปติดตั้ง

ข้อกำหนดกฎกติกาของการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำคอยช้าง

- ห้ามตัดไม้ในบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำ ยกเว้นไม้ไผ่ สามารถให้ตัดได้แต่ต้องขออนุญาตคณะกรรมการหมู่บ้านก่อน
- การผลิตปูนขาว(ปูนกินกับหมาก)สามารถทำได้ แต่ห้ามใช้เครื่องจักรกลหรือวัตถุระเบิดในบริเวณนี้
- สำหรับพื้นที่ทำกินที่อยู่ในบริเวณนี้สามารถทำกินได้ แต่ห้ามขยายขอบเขตของพื้นที่ทำกินออกไปอีก และพื้นที่ไร่ - สวนที่อยู่บริเวณต้นน้ำ ห้ามใช้สารเคมีใด ๆ
- ห้ามนำผลผลิตจากป่าไปจำหน่าย ยกเว้นเพื่อการบริโภค
- ห้ามเผาป่าบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำ และให้มีการทำแนวกันไฟทุกปี

การจัดหาคณะกรรมการกลางหมู่บ้าน

จัดหาคณะกรรมการกลางของหมู่บ้าน ประสานงานในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ป่า โดยให้ทางหมู่บ้านจัดหาคณะกรรมการกลางหมู่บ้านเพื่อรองรับเรื่องของพระราชบัญญัติป่าชุมชน โดยเลือกตัวแทนบ้านละ 13 คน ขึ้นไป

การอบรมเชิงปฏิบัติการ

กำหนดการอบรมเชิงปฏิบัติการ ในเรื่องการค้าฉนวนแผนที่ การจำแนกพื้นที่ ซึ่งกำหนดให้บ้านปางคามน้อย อบรมระหว่างวันที่ 28-29 เมษายน 2545 และบ้านไม้สูง อบรมระหว่างวันที่ 10-11 พฤษภาคม 2545

➤ มติที่ประชุม ให้ตัวแทนชุมชนทำหนังสือประสานหน่วยงานทหาร กองร้อยบ้านจำโบ้ เพื่อขอบุคลากรมาเป็นวิทยากร ในเรื่องการคำนวณแผนที่ และขอยืมเครื่อง GPS (เครื่องคำนวณพิกัด วดพื้นที่ดินและพื้นที่ป่า)

ผลการดำเนินงาน ครั้งที่ 2 บ้านไม้สูง

❖ สรุปการอบรมจัดทำปุ๋ยจุลินทรีย์ ซึ่งผลการดำเนินการอบรมจัดทำปุ๋ยสูตรจุลินทรีย์ EMPKN ซึ่งมีวิทยากรเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่มาให้ความรู้ และได้ถ่ายทอดแก่ชาวบ้านให้ได้เรียนรู้ถึงเทคนิคใหม่ ๆ ในการทำการเกษตร เพื่อช่วยในเรื่องของการผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการ ในสภาพพื้นที่ทำกินของชุมชนนั้น ๆ ได้มีการทำโดยเอาอุปกรณ์ เช่น หัวเชื้อ EM, วัสดุเศษหญ้า, มูลสัตว์ ที่ได้เรียนรู้มาและมีการนำวัสดุผสมผสานกันเพื่อทำปุ๋ย วิธีการทำปุ๋ยหมักแบบแห้ง โดยใช้เศษใบไม้แห้ง, การทำปุ๋ยหมักจากมูลสัตว์, การขยายหัวเชื้อจุลินทรีย์เพื่อทำสูตรปุ๋ยจุลินทรีย์ EM, วิธีการทำหัวเชื้อหมักสาร เพื่อขับไล่แมลง กรณีการจัดทำปุ๋ยหมัก EM แบบใหม่ เพื่อให้ผู้สนใจวิธีการทำปุ๋ยสามารถปรึกษาและทดลองทำได้โดยที่บ้านไม้สูง มีนายสุวัฒน์ ทาคำมาเป็นวิทยากร และบ้านปางคามน้อย มีนายสมบัติ บุญราศรีทรัพย์ เป็นวิทยากร

❖ แนวทางการเสริมความรู้เรื่องการเพาะขยายพันธุ์ไม้ผล โดยมีการนำเสนอประสบการณ์การดูงานที่จังหวัดเชียงใหม่ ได้เห็นสภาพพื้นที่สวน ซึ่งได้มีการเพาะปลูกไม้ผลและมีการปลูกซากาแฟเสริมในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งสามารถทำรายได้เพิ่มให้กับครอบครัว จึงนำมาเป็นประเด็นหารือในเวทีถึงแนวทางการดำเนินการเพื่อถ่ายทอดความรู้ต่อไป ซึ่งมีนายปะแส - มีข้อเสนอทดลองนำ พันธุ์ไม้ป่าบางอย่าง ที่ควรมีการนำมาเพาะขยายไว้ในหมู่บ้าน เช่น ดอกตัง ดินผักหวาน ลิ่นช้าง นำมาเพาะปลูกไว้ในพื้นที่ไร่หรือปลูกบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำ, ให้บุคคลที่สนใจลงชื่อที่นายทองอินทร์ แก้วตาศรีมงคล (บ้านไม้สูง) และลงชื่อที่นายสุรัชย์ (บ้านปางคามน้อย), ในส่วนของวิทยากรการฝึกอบรมการขยายพันธุ์ไม้ผลนั้น มีวิทยากรซึ่งเป็นผู้รู้ในชุมชนที่พร้อมให้ความรู้แก่ผู้สนใจ ดังนี้

- นายสรพงศ์ ภูผาไพรวัลย์ เป็นชาวบ้านที่มีประสบการณ์ด้านการตัดต่อกิ่งไม้และมีไม้ผลที่อยู่ในสวน
- นายสมบัติ บุญราศรีทรัพย์ มีประสบการณ์ด้านการเพาะขยายพันธุ์ไม้และมีแปลงสำหรับการเพาะขยายพันธุ์ไม้
- นายสมยศ ภักดี เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตรและวิชาการด้านพืช

❖ ข้อหารือเกี่ยวกับการจัดทำป้ายไม้ เพื่อเขียนกฎกติกาการจัดการอนุรักษ์พื้นที่ป่าในบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำคอยช้าง เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกได้รับรู้ กรณีการจัดทำป้ายนั้น ข้าพเจ้ารับผิดชอบในเรื่องของการจัดหาไม้มาทำป้าย จำนวน 20 แผ่น ตามมติที่ประชุมที่ผ่านมา โดยมติที่ประชุม กรณีการเขียนป้ายนั้น ให้นายเกียรติศักดิ์ รักเรียน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข บ้านแม่ละนา รับผิดชอบในการทาสีและการเขียนป้าย ส่วนวันเวลาการติดตั้งป้ายใน 2 จุดที่กำหนดนั้น คือ บริเวณทางขึ้นคอยช้างและบริเวณสามแยกเข้าหมู่บ้านไม้สูง โดยกำหนดติดตั้งป้ายในวันที่ 9 กรกฎาคม 2545

ผลการดำเนินงานครั้งที่ 2 บ้านปางคามน้อย

❖ การหารือเกี่ยวกับการใช้เครื่อง GPS วัดพิกัดในพื้นที่ไร่ – พื้นที่ป่า ได้มีการนำเสนอถึงเวทีอบรมการอ่านแผนที่ที่ผ่านมา ควรมีการวัดพื้นที่ต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้รับรู้ข้อมูลแผนที่และตำแหน่งพิกัดพื้นที่ทำกิน ภายในชุมชนเองมีความสนใจที่จะร่วมรับรู้ข้อมูล วิธีการดำเนินงาน นัดประชุมชาวบ้านแล้วแบ่งกลุ่มชาวบ้านที่มีพื้นที่ทำกิน ใกล้เคียงกันเจ้าของพื้นที่ไร่ นำเครื่อง GPS วัดและใช้เชือกวัดระยะความกว้าง - ยาวของพื้นที่ไร่ ส่วนพื้นที่ไร่เหล่าใช้เครื่อง GPS วัดพิกัดทั้ง 4 มุม กรณีพื้นที่ป่าใช้วิธีการเดินรอยพื้นที่ป่าที่ร่วมกันกำหนดแล้วใช้เครื่อง GPS วัดพิกัดตามแนวที่กำหนด จากการที่ได้ข้อมูลเลขตำแหน่ง GPS แล้วรวบรวมข้อมูลเก็บไว้แล้วกำหนดจุดไว้ในแผนที่ เพื่อที่จะได้รู้ว่าพื้นที่อยู่ตำแหน่งใดของแผนที่

ซึ่งบ้านไม้สูง มีผู้มีความรู้เกี่ยวกับการใช้เครื่อง GPS จำนวน 3 คน คือ นายทองอินทร์ แก้วตาศรีมงคล, นายสุวัฒน์ ทาคำมา และนายประวิทย์ ทาคำมาได้ประชุมหารือระดับชุมชนแล้วดำเนินการวัดพิกัด

❖ แนวทางการจัดการพื้นที่เลี้ยงสัตว์, วิธีการจำแนกพื้นที่เลี้ยงสัตว์, แหล่งเงินทุน จากการที่เจ้าของสัตว์ที่ได้เลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ไร่เหล่าหรือในพื้นที่คาบเกี่ยวระหว่างหมู่บ้านที่ห้วยมะเขือ โดยมีข้อสรุปร่วมกันว่าควรมีการแจ้งหรือหารือทั้งเจ้าของสวนไร่-สัตว์ และจัดเวทีหารือถึงแนวทางทางออกร่วมกัน กรณีพื้นที่ไร่เหล่า ซึ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูกหมุนเวียน การเลี้ยงสัตว์ก็ให้มีการหมุนเวียนการเลี้ยงสัตว์ตามสภาพพื้นที่ด้วย กรณีโครงการไฮเฟอร์ ได้เข้ามาสนับสนุนให้เลี้ยงสัตว์ในกลุ่มสมาชิกที่สนใจในหมู่บ้านปางคามน้อยและได้มีการเลี้ยงสัตว์มา 4-5 ปี ถ้าชุมชนบ้านไม้สูง สนใจต้องการเลี้ยงสัตว์ให้ผู้สนใจรวมกลุ่มกันและติดต่อประสานงานกับกลุ่มที่บ้านปางคามน้อย

ผลการดำเนินการครั้งที่ 3

❖ ทบทวนผลการประชุมครั้งที่ผ่านมาซึ่งได้มีมติในการทำป้ายประชาสัมพันธ์ในบริเวณป่าต้นน้ำดอยข้าวร่วมกันนั้น การดำเนินงานชี้แจงในเวทีประชุมประจำเดือน โดยให้พี่น้องชาวบ้านได้ร่วมพัฒนาหมู่บ้านโดยการตัดหญ้าตามบริเวณตามไหล่ทางของหมู่บ้าน และนำป้ายประชาสัมพันธ์กฎกติกาของการอนุรักษ์ป่าไปติดตั้ง จุดที่ 1 บริเวณข้างถนนทางขึ้นดอยช้าง จุดที่ 2 บริเวณสามแยกเข้าหมู่บ้านไม้สูง ในวันที่ 9 กรกฎาคม 2545 และอีกส่วนหนึ่งได้ทำหนังสือเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ กฎกติกาที่ร่วมกันกำหนดขึ้นของชุมชนบ้านไม้สูง – บ้านปางคามน้อย ประสานงานรายงานให้ทางอบต.ปางมะผ้า และที่ว่าการอำเภอและเครือข่ายชาวไทยภูเขาในปางมะผ้าได้ทราบ

❖ ผลการดำเนินกิจกรรมการเพาะขยายพันธุ์ไม้ผล – ไม้ป่า ในวันที่ 13-14 กรกฎาคม 2545 นั้น ได้มีกลุ่มผู้สนใจเป็นจำนวนมาก ทั้งได้มีการประสานงานทางโรงเรียน กศน. ในชุมชนให้เด็กนักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเป็นการเรียนรู้ถึงเทคนิคการเพาะขยายพันธุ์ไม้ โดยในกระบวนการอบรมได้มีนายสรพงศ์ ภูผาไพรวัลย์ นายสมบัติ บุญราศรีทรัพย์ นายสมยศ ภักดี เป็นวิทยากรสาธิตการเพาะขยายพันธุ์วิธี การตอนกิ่ง การเสียบกิ่ง การเพาะเมล็ด การปักชำกิ่ง ซึ่งมีการทดลองใช้วิธีการตอนกิ่งไม้กับกิ่งมะนาวในสวนของ นายสรพงศ์ และนายสมบัติได้ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ทดลองทำคนละ 1 กิ่ง หลังจากการดำเนินการได้ระยะหนึ่งให้มีการติดตามผลของการเพาะขยายพันธุ์ไม้ และถ้าผลออกมาในทางที่ดีคือกิ่งพันธุ์เจริญงอกงามก็ให้ผู้ทดลองทำนำไปปลูกในพื้นที่สวนของตน

ผลต่อเนื่องคือมี กลุ่มผู้สนใจได้นัดหารือถึงแนวทางการสร้างโรงเรือนเพาะชำ การตัดไม้ไผ่ เพื่อนำมาสร้างโรงเรือน การขึ้นแปลงเพาะชำ โดยชุมชนร่วมกันหาเมล็ดพันธุ์ไม้ตามที่ต้องการเพาะพันธุ์และช่วยกันดูแลรับผิดชอบร่วมกัน

❖ ข้อตกลงเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่เลี้ยงสัตว์ในพื้นที่คาบเกี่ยวระหว่างหมู่บ้านไม้สูง – บ้านปางคามน้อย ได้มีการตกลงให้เจ้าของไร่ที่ทำกินในบริเวณนี้มีการล้อมรั้วเพื่อกันไม่ให้สัตว์ออกไปนอกเขตพื้นที่ และให้ผู้เลี้ยงสัตว์มีการเลี้ยงแบบหมุนเวียนตามสภาพพื้นที่ไร่เหล่า และมีแหล่งทุน จากโครงการไฮเพอร์ ให้ผู้ที่สนใจรวมกลุ่มกันสมัครเข้าเป็นสมาชิกเลี้ยงสัตว์ โดยสามารถติดต่อที่คณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านปางคามน้อย

เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน 2 หมู่บ้าน

2.2 การจัดอบรมระบบข้อมูลการใช้แผนที่หมู่บ้านไม้สูง - บ้านปางคามน้อย

ชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญในการใช้เครื่อง GPS วัดในพื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่าต่าง ๆ เพื่อต้องการรับทราบตัวเลขพิกัดในตำแหน่งพื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่าอยู่ในมุมใด พิกัดใด และเป็นมันใจต่อการใช้ประโยชน์การใช้พื้นที่ดิน ที่อยู่อาศัย ซึ่งชุมชนเองได้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินมานานกว่าพระราชบัญญัติป่าไม้ประกาศใช้ (เครื่อง GPS เป็นเครื่องวัดพิกัดในภาคพื้นดิน เพื่อต้องการรับรู้พื้นที่ป่า พื้นที่ทำกินของชุมชนอยู่ในตำแหน่งเลขพิกัดใดของแผนที่)

กรณีการทำหนังสือเรื่องการขอยืม GPS กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ทหาร, พัฒนาที่ดิน, ปปส. โดยทำหนังสือในนามคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนำเครื่อง GPS มาวัดพื้นที่ทำกินและพื้นที่ป่า

แผนที่ อัตราส่วน 1:50,000 เท่า ซึ่งได้ประสานหน่วยงานทางราชการ (กรมพัฒนาที่ดิน) ได้ขยายแผนที่เฉพาะหมู่บ้านไม้สูง – บ้านปางคามน้อยในขยาย 8 เท่า เพื่อความชัดเจนและง่ายต่อการคำนวณตำแหน่งพิกัด

บ้านปางคามน้อย

ผู้ที่รับผิดชอบการใช้เครื่อง GPS วัดพื้นที่ทำกินและพื้นที่ป่าในชุมชนบ้านปางคาม
น้อย คือ

1. นายสมบัติ บุญราศรีทรัพย์
2. นายสุรัชย์ ไพรวุฒิธรรม
3. นางสาวจันทร์ภา ไพรวุฒิธรรม
4. นางสาวนาเคอ บุญราศรีทรัพย์

การหารือในระดับชุมชน เพื่อกำหนดวัน เวลา การนัดชาวบ้านแบ่งกลุ่มคนไปวัดพื้นที่
โดยร่วมกันกำหนด - พื้นที่ป่าต้นน้ำ - พื้นที่ป่าใช้สอย
- พื้นที่เลี้ยงสัตว์ - พื้นที่ทำกินทุกครัวเรือน

บ้านไม้สูง

ผู้ที่รับผิดชอบการใช้เครื่อง GPS วัดพื้นที่ทำกินและพื้นที่ป่าในชุมชนบ้านไม้สูง คือ

1. นายทองอินทร์ แก้วตาศรีมงคล
2. นายสุวัฒน์ ทาคำมา
3. นายประวิทย์ ทาคำมา
4. นายพล -

ชุมชนได้หารือแนวทางการดำเนินงานการจัดการทรัพยากรป่าไม้ การวัดพื้นที่
ทำกิน และกำหนดระยะเวลากลุ่มชุมชน การวัดพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้คือ

- พื้นที่ป่าต้นน้ำ
- พื้นที่ทำกิน
- พื้นที่ปลูกป่าหรือเขตป่าอนุรักษ์

ลักษณะการใช้เครื่องมือ GPS วัดพื้นที่ทำกินโดยให้วัดทั้ง 4 มุมของไร่ หรือจุด
ตรงกลางไร่ก็ได้ และใช้ตลับเมตรขนาดใหญ่วัดโดยรอบพื้นที่ทำกิน

ลักษณะการใช้เครื่องมือ GPS วัดพื้นที่ ณ จุดใดจุดหนึ่งในพื้นที่ทำกินในสภาพป่าให้วัด
บริเวณขอบเขตของป่าที่มีการจัดการ ใช้เครื่องมือ GPS วัดตามสภาพไปเป็นจุด เพื่อต้องการหาเลขพิกัด

โมเดล เป็นสื่อแสดงแผนที่จำลองสภาพภูมิประเทศ ซึ่งได้จำแนกพื้นที่ป่า พื้นที่ทำกิน
ต่าง ๆ ในระดับชุมชนบ้านปางคามน้อย แผนที่โมเดล ได้รับการสนับสนุนจากโครงการพัฒนาที่สูงไทย-
เยอรมัน ในปี 2538 การกำหนดจุดในพื้นที่สำคัญ ๆ ไว้ในโมเดลนั้น เป็นสื่อในการใช้พื้นที่ดิน พื้นที่ป่า
ในชุมชนเพื่อให้บุคคลภายนอกได้รับทราบเท่านั้น

ชุมชนเองยังให้ความสำคัญกับแผนที่โมเดลควบคู่กับการใช้แผนที่ การคำนวณวัดพิกัด
ในปัจจุบันโมเดลได้ชำรุดเสียหาย ชุมชนเห็นควรมีการปรับปรุงซ่อมแซมและทาสีให้ใหม่ เพื่อจะได้
กำหนดขอบเขตพื้นที่ป่า พื้นที่ทำกินและกฎกติกาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้ชุมชนตระหนักและ
ขยายการจัดการป่าให้ชุมชนภายนอกได้รับทราบต่อไป

จากการหารือ กรณีการใช้พื้นที่ทำกินภายในชุมชน เหลือครอบครัวละ 3-5 แปลง ซึ่งพื้นที่ถูกจำกัด แต่มีประชากรหรือลูกหลานเพิ่มขึ้นทุกปี จึงจำเป็นต้องมีการฟื้นฟูหรือปรับสภาพพื้นดินให้ดีขึ้น การวัดพื้นที่ทำกินนั้น เพื่อต้องการทราบว่าตั้งอยู่พิกัดใดในแผนที่และชุมชนเองต้องหารือแนวทางการจัดพื้นที่ทำกิน มีกฎกติกา ห้ามขยายหรือบุกรุกพื้นที่ป่า ในกรณีสภาพพื้นที่ป่ามีการกำหนดกฎกติกาควบคุม

ฝึกปฏิบัติการ
อ่านแผนที่เพื่อ
จัดการที่ทำกิน

2.3 การอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดการที่ดิน (การเกษตรธรรมชาติ)

➤ การขยายกลุ่มจุลินทรีย์ EM แบบแห้ง เป็นการนำเอาวัสดุจากธรรมชาติภายในท้องถิ่นมาผ่านกระบวนการหมักด้วยจุลินทรีย์ EM เพื่อให้กลุ่มจุลินทรีย์เพิ่มปริมาณมากขึ้น และพักตัวอยู่ในวัสดุที่ทำการหมักได้ในระยะเวลานาน พร้อมทั้งจะไปทำกิจกรรม เมื่อมีอินทรีย์วัตถุและน้ำเป็นตัวทำให้การทำงานของจุลินทรีย์สมบูรณ์ การขยายจุลินทรีย์ EM แบบแห้ง มีวัตถุประสงค์คือ เน้นการปรับปรุงคุณภาพของดินให้สมบูรณ์ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการปลูกพืชทุกชนิด เมื่อดินดี พืชก็จะเจริญงอกงามสมบูรณ์ โรคและแมลงต่างๆ จะรบกวนน้อย หากดินไม่มีความอุดมสมบูรณ์ ปัญหาต่างๆ ในการเพาะปลูกพืชจะตามมามากมาย ลักษณะการขยายกลุ่มจุลินทรีย์ EM แบบแห้ง จะเน้นการสร้างกลุ่มจุลินทรีย์ กลุ่มราที่มีเส้นใย เพื่อทำหน้าที่ย่อยสลายอินทรีย์สารให้เล็กลงภายในระยะเวลาอันสั้น ในอันที่จะเป็นอาหารของพืชอย่างต่อเนื่อง การทำปุ๋ยจุลินทรีย์แบบต่าง ๆ จะมีรายละเอียด ซึ่งเป็นอาหารของจุลินทรีย์กลุ่มราที่มีเส้นใย เติบโตเป็นส่วนผสมของปุ๋ยทุกชนิด รูปแบบการทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ที่ให้ไว้มีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการใช้และปริมาณของอินทรีย์วัตถุที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ จึงเปิดโอกาสที่จะให้เกษตรกรหรือผู้ที่สนใจนำไปทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ตามความเหมาะสม

การขยาย EM (1-1-20) จำนวน 1 ลิตร กากน้ำตาล 1 ลิตร น้ำ 100 ลิตร เป็นตัวขยายเพื่อทำปุ๋ยหมักรูปแบบต่าง ๆ เพราะที่ใช้ได้เร็ว ประหยัด และได้ผลไม่ต่างจากการใช้ EM เป็นหัวเชื้อ การผสม EM กับวัสดุในการทำปุ๋ยหมัก ใช้ความชื้น 50% ลักษณะปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ EM ทุกรูปแบบที่มีคุณภาพจะมีกลิ่นหอมคล้ายเชื้อเห็ด และมีราเส้นใยสีขาว หากมีกลิ่นจุนคล้ายแอมโมเนียและไม่มีราสีขาว แสดงว่าการหมักไม่สมบูรณ์ ปุ๋ยที่ได้จะไม่มีความเหมาะสม

➤ การทำปุ๋ยหมักใบไม้และเศษหญ้า (ฟาง ขี้เลื่อย ฐานอ้อย เปลือกถั่ว ไม้ ฯลฯ) ซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่นนำมาตัดเป็นท่อน ๆ วัสดุที่นำมาทำจะต้องแห้งจึงจะได้ผลดี วัสดุที่ใช้เป็นส่วนผสม คือ หญ้าแห้ง หรือใบไม้แห้ง 1 ส่วน, แกลบดิบ 1 ส่วน, รำละเอียด 1 ส่วน และ EM ขยาย (1-1-20) + กากน้ำตาล + น้ำ (ผสมในอัตราส่วน 1-1-100)

วิธีการทำปุ๋ยหมัก คือ นำวัสดุทั้งหมดมาคลุกเคล้าเข้าด้วยกัน รดน้ำผสม EM ขยาย ให้ได้ความชื้น 50% แล้วนำไปหมักในกระสอบป่านเปิดปากทิ้งไว้ เพื่อให้การระบายอากาศรอบทิศทาง หมักทิ้งไว้ประมาณ 3 วัน จึงนำไปใช้ได้ การหมักในระยะแรกประมาณ 6 ชั่วโมง ปุ๋ยจึงจะเริ่มร้อน และจะเย็นลงภายใน 3 วัน หลังจากนั้นค่อยนำไปใช้ ถ้าจะให้ดีควรหมักไว้ประมาณ 7 วัน ถึงนำไปใช้กับพืชไร่หรือไม้ผล พืชผักสวนครัว โดยโรยให้ทั่วบริเวณพื้นที่ทำกิน ในอัตรา 1 ตารางเมตร ต่อ 2 กำมือ หรือจะใช้ฝังดินเลยก็ได้

➤ การทำปุ๋ยคอกหมัก ใช้ประโยชน์จากมูลสัตว์ และวิธีการหมักจะหมักบนพื้นดิน วัสดุที่ใช้เป็นส่วนผสมคือ ปุ๋ยคอก (มูลสัตว์ทุกชนิด) 1 ส่วน, แกลบเผา 1 ส่วน, รำละเอียด 1 ส่วน และ EM ขยาย (1-1-20) + กากน้ำตาล + น้ำ (ผสมในอัตราส่วน 1-1-100)

วิธีการทำปุ๋ยหมัก คือ นำวัสดุทั้งหมดมาคลุกเคล้าเข้าด้วยกัน รดน้ำผสม EM ขยาย + กากน้ำตาล ให้ได้ความชื้น 50% จึงนำไปหมัก การหมักจะใช้วิธีเหมือนกับการทำปุ๋ยหมักใบไม้แห้งหรือหญ้าแห้ง แต่จะกองกับพื้นก็ได้ แล้วคลุมด้วยกระสอบป่านเพื่อระบายอากาศ การหมักกับพื้นควรกลับกองปุ๋ยทุกวันจนปุ๋ยเย็นลงก่อน ใช้เวลาหมักประมาณ 3 วัน ก็สามารถนำไปใช้กับพืชไร่หรือไม้ผล พืชผักสวนครัว

➤ การทำปุ๋ยมูลสัตว์ วัสดุที่ใช้เป็นส่วนผสมคือ มูลสัตว์แห้งบดละเอียด 1 ส่วน, แกลบดิบ 1 ส่วน, รำละเอียด 1 ส่วน และ EM ขยาย (1-1-20) + กากน้ำตาล + น้ำ (ผสมในอัตราส่วน 1-1-100) สามารถนำไปใช้กับพืชไร่หรือไม้ผล พืชผักสวนครัวทุกชนิด

➤ การขยายกลุ่มจุลินทรีย์ EM แบบน้ำ วิธีการขยายกลุ่มจุลินทรีย์ที่ได้ผลดีควรใช้ภาชนะในการหมักที่สะอาด มีฝาปิดมิดชิดไม่ให้อากาศภายนอกเข้า น้ำที่ใช้ในการขยายควรเป็นน้ำสะอาด การหมักขยายแต่ละครั้งควรหมักให้เต็มภาชนะ เหลือพื้นที่อากาศไว้เล็กน้อย เมื่อมีแก๊สที่เกิดจากการหมักให้ระบายแก๊สออก แล้วปิดฝาให้สนิทเหมือนเดิม จุลินทรีย์จะแตกตัวได้ใช้เวลาการหมักประมาณ 3 วัน จะให้ดีขึ้นหมักไว้ 7 วัน ถ้าจะให้ดีที่สุดควรหมัก 14 วัน เมื่อหมักได้ครบตามที่กำหนด

ตามความต้องการแล้ว ควรแยกใส่ภาชนะขนาดเล็กที่มีฝาปิดมิดชิด เก็บไว้ในที่ร่มไม่ให้ถูกแสงแดด จะเก็บได้นานถึง 3-4 เดือน

ข้อสังเกตการขยายกลุ่มจุลินทรีย์ที่ได้ผลดี

- มีสีน้ำตาลเข้ม
- มีกลิ่นหอมอมเปรี้ยว
- มีแก๊สดันออกมาสม่ำเสมอ ในช่วงของการหมัก 3-14 วัน หลังจากนั้นจะไม่มีแก๊สดันออก
- เมื่อทดสอบโดยการชิมจะมีรสเปรี้ยว
- ไม่มีฝ้าสีขาวลอยบนผิวหน้า

ข้อสังเกตการขยายกลุ่มจุลินทรีย์ที่มีข้อผิดพลาด

- มีกลิ่นบูดเน่าเหม็น มีสีดำ
- ภาชนะที่บรรจุแฟบลง ไม่มีแก๊สดันออก
- เมื่อเก็บไว้นาน ๆ จะมีแผ่นสีเทาหนาลอยบนผิวหน้า
- เมื่อทดสอบโดยการชิมจะมีรสจืด
- มีฝ้าสีขาวลอยบนผิวหน้า

การขยายกลุ่มจุลินทรีย์ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการใช้ หากใช้ในปริมาณที่ไม่มากให้ใช้จุลินทรีย์หัวเชื้อ หากต้องการประหยัดจะขยายใช้ในอัตราส่วน 1-1-20 หรือ 1-1-50 หรือ 1-1-100 ก็ได้ การขยายกลุ่มจุลินทรีย์ที่มีประสิทธิภาพมีขั้นตอนในการขยาย

วิธีการขยายกลุ่มจุลินทรีย์ EM หัวเชื้อให้เป็น EM ขยาย ในอัตราส่วน 1-1-20

- EM หัวเชื้อ 1 ลิตร (ส่วน)
- กากน้ำตาล 1 ลิตร (ส่วน)
- น้ำสะอาด 20 ลิตร (ส่วน)

นำส่วนผสมทั้งหมดหมักไว้ในแกลอนที่สะอาดมีฝาปิดมิดชิด ใช้เวลาในการหมักประมาณ 3 วันขึ้นไป จะได้ EM ขยาย (1-1-20) จำนวน 22 ลิตร ให้เก็บไว้ในที่ร่ม ไม่ถูกแสงแดด เพื่อที่จะนำไปทำ EM ขยายในรุ่นต่อไป

วิธีการทำเชื้อหมักขบไล่แมลง หรือ EM 5 มีส่วนผสมดังนี้

- EM หัวเชื้อ	1 ลิตร	- กากน้ำตาล	1 ลิตร
- เหล้าขาว	1 ลิตร	- น้ำส้มสายชู	1 ลิตร
- น้ำสะอาด	10 ลิตร		

นำเอาส่วนผสมทั้งหมดมาผสมเข้าด้วยกัน หมักในแกลอนที่สะอาดมีฝาปิดมิดชิด หมักไว้ประมาณ 14 วัน ระหว่างการหมักให้เขย่าแกลอนทุกเช้า-เย็น เปิดฝาระบายอากาศเพื่อเอาแก๊ส

ออก แล้วปิดฝาไว้เหมือนเดิมจนครบ 14 วัน หลังจากหมักจนครบตามกำหนดจึงนำไปใช้ วิธีการใช้ ใช้ได้กับพืชไร่ – ไม้ผล – พืชผักสวนครัว โดยผสมในอัตราส่วน EM5 2 ซีซี ต่อน้ำ 1 ลิตร ฉีดพ่นทุกส่วนของพืช สัปดาห์ละ 1 ครั้ง เพื่อป้องกันโรคแมลงที่มารบกวน

จากประสบการณ์การใช้พื้นที่ดินภายในชุมชนเองได้มีการเพาะปลูกข้าว ข้าวโพดและถั่วแดงเป็นอาชีพหลัก มีการทำสวนไม้ผล เช่น กาแฟ ท้อ ขนุน มะม่วง เป็นการปลูกผสมผสาน จากการทำไร่นั้น ชุมชนเองจะใช้พื้นที่เพาะปลูกแบบหมุนเวียน เช่น 1 ปี ใช้พื้นที่ดิน 4 แปลง แปลงที่ 1,2 ปลูกข้าวกับข้าวโพด (เก็บเกี่ยวข้าวโพดเสร็จจึงใช้ปลูกถั่วแดง) ส่วนแปลงที่ 3,4 ปล่อยให้วัชพืชขึ้นเพื่อให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์

จากประสบการณ์ของนายสรพงศ์ ภูผาไพรวัลย์ ที่เคยผ่านการอบรมจากหน่วยงานด้านการเกษตร ได้ทำการทดลองปลูกถั่วเป็ยหรือถั่วแดงในพื้นที่ไร่ข้าว – ไร่ข้าวโพด ในช่วงเก็บเกี่ยวถั่วแดงเสร็จ จะปล่อยให้ซากพืชไว้ในไร่ แล้วในปีต่อมาขุดดินกลบพืช และใช้พื้นที่ดินในการปลูกข้าว จะให้ผลผลิตข้าวสูง 1 ไร่ ต่อ 110 ถัง

จากประสบการณ์ นายป่าแส เป็นอาสาสมัครดิน เคยผ่านการอบรมจากหน่วยงานพัฒนาที่ดิน กรณีที่มีการเพาะปลูกไม้ผล ไม้ที่หล่นมากลุมดินนั้น ให้กวาดใบไม้ไว้ใต้ต้นไม้ เพื่อจะได้เป็นปุ๋ยธรรมชาติ กรณีการทำปุ๋ยหมัก เคยทดลองใช้ฟางข้าว + มูลสัตว์ แบบหมักแห้งไว้กับพื้นดิน ซึ่งใช้ระยะเวลาประมาณ 6-12 เดือน ถึงจะนำไปใช้ กรณีการทำปุ๋ยหมักแบบเปียกหรือมีน้ำใช้ระยะเวลาในการหมักประมาณ 3 เดือนขึ้นไปถึงจะนำไปใช้ได้

จากประสบการณ์ที่เคยใช้ในตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเคยได้รับการฝึกอบรมด้านการเพาะปลูกการใช้ที่ดิน จากหน่วยงานราชการหรือโครงการต่าง ๆ ที่เคยสนับสนุนชุมชนได้มีการทดลอง และเรียนรู้การจัดการได้ระดับหนึ่ง ซึ่งชุมชนเองสนใจที่จะเรียนรู้เทคนิคใหม่ ๆ ทางด้านการเกษตร เพื่อช่วยให้การผลิตนั้นมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น และลักษณะการใช้สูตรจุลินทรีย์ EM จึงถือเป็นเทคโนโลยีใหม่สำหรับการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อชุมชนเองจะได้ทดลองใช้กับพื้นที่ทำกินของตน และมีผู้ที่สนใจนำไปทดลองดังนี้

- นายสมบัติ บุญราศรีทรัพย์	- นายทองอินทร์ แก้วตาศรีมงคล
- นายจำปี ไพรวุฒิธรรม	- นายสรพงศ์ ภูผาไพรวัลย์
- นายสุรัชย์ ไพรวุฒิธรรม	- นายจำคือ
- นายประวิทย์ ทาคำมา	- นายสุวัฒน์ ทาคำมา
- นายจำจ้อย	- นายประแส
- นายอินสร	

2.4 การกำหนดแนวทางการจัดการพื้นที่เลี้ยงสัตว์ การจำแนกพื้นที่เลี้ยงสัตว์

❖ ผลการดำเนินการ

การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน คือ การทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเสริม ลักษณะการเลี้ยงสัตว์ในชุมชนในอดีต ชาวบ้านนิยมเลี้ยงไก่ หมู และวัว เพื่อไว้บริโภคและจำหน่ายให้กับบุคคลภายนอก ลักษณะการเลี้ยงไก่ หมู จะเลี้ยงในคอกหรือเล้าไก่ภายในครัวเรือน และมีการเลี้ยงหมูไว้ในสถานที่เลี้ยงรวมกัน (ปางคานน้อยเลี้ยงหมู) ในพื้นที่ไร่ กรณีการเลี้ยงสัตว์นั้นจำเป็นต้องมีสถานที่เลี้ยง เช่น พุ่มหญ้าในพื้นที่ไร่เหล่านี้นั้น พื้นที่ป่า และมีแหล่งน้ำ และการเลี้ยงวัวนั้นจำเป็นต้องมีพื้นที่เลี้ยงที่กว้างใหญ่และในบางครั้งมีการรुकล้าพื้นที่ในเขตหมู่บ้านอื่นด้วย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องดูแลสัตว์ทุกวันหรือ 2-3 วันต่อครั้ง

ปัญหาการเลี้ยงสัตว์ ในช่วงฤดูเพาะปลูกคือ สัตว์เลี้ยงเข้าไปกินหรือทำลายพืชที่ชาวบ้านปลูกไว้ จึงทำให้เกิดข้อพิพาทขึ้น ผู้เลี้ยงสัตว์ต้องจ่ายอมชดใช้ค่าเสียหายให้กับเจ้าของพื้นที่ที่ถูกสัตว์เลี้ยงทำลาย ผู้เลี้ยงสัตว์จึงจำเป็นต้องหาแนวทางร่วมกันทั้งในสภาพพื้นที่เลี้ยงสัตว์ การติดต่อประสานงานหน่วยงานราชการและแหล่งเงินทุน บริเวณห้วยมะเจือ เป็นลำห้วยสำคัญที่มีน้ำตลอดปี และเหมาะสมแก่การเลี้ยงสัตว์ ซึ่งอยู่ในเขตหมู่บ้านไม้สูง มีชาวบ้านเข้ามาใช้พื้นที่เพาะปลูกพืชในบางฤดู (ไร่หมุนเวียน) ในบริเวณนี้ได้มีชาวบ้านปางคานน้อยที่เลี้ยงสัตว์ได้เข้ามาปล่อยวัวในพื้นที่ ซึ่งได้มีการหารือแนวทางเพื่อหาข้อตกลงระหว่างเจ้าของไร่ในบริเวณนี้กับผู้เลี้ยงสัตว์ร่วมกัน

จากการหารือร่วมกันระหว่างผู้เลี้ยงสัตว์กับผู้ทำไร่ชาวบ้านไม้สูงและบ้านปางคานน้อย ได้ข้อตกลงว่าให้มีการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ไร่เหล่านี้นั้น และให้เลี้ยงสัตว์ (แบบปล่อย) ซึ่งชุมชนได้ร่วมกำหนดพื้นที่เลี้ยงสัตว์ร่วมกับชาวบ้านบ้านจำโบ้ คือให้มีการเลี้ยงสัตว์ในบริเวณแหล่งน้ำและให้ผู้เลี้ยงสัตว์ (วัว) นำมาเลี้ยงร่วมกันและช่วยกันดูแล ส่วนชาวบ้านปางคานน้อย ได้มีการเลี้ยงหมูรวมกันแล้วล้อมคอกใหญ่ แล้วแบ่งเป็นคอกเล็ก ๆ ให้กับผู้ที่เลี้ยงสัตว์ได้นำสัตว์มาปล่อย ซึ่งบริเวณที่ชาวบ้านใช้เลี้ยงสัตว์ก็คือพื้นที่ป่าใกล้กับไร่ข้าวโพด และอยู่ห่างจากชุมชนประมาณ 1 กม. การให้อาหารสัตว์ในช่วงเช้าและช่วงเย็นอาหารที่เลี้ยงก็จะไปซื้อจากพวก ใบสา ต้นกล้วยป่า และข้าวโพด

ข้อกำหนดในการจัดการพื้นที่เลี้ยงสัตว์

- ผู้ที่ไร่ต้องล้อมรั้วให้ดี
- เจ้าของสัตว์เลี้ยงต้องดูแลสัตว์เลี้ยงให้ดีและควรทำรั้วช่วยเจ้าของไร่ด้วย
- ในพื้นที่ไร่เหล่านี้นั้น เป็นพื้นที่เพาะปลูกไร่หมุนเวียน การเลี้ยงสัตว์ให้มีการหมุนเวียนสัตว์เลี้ยงตามสภาพพื้นที่ด้วย
- กรณีสัตว์เลี้ยงเข้าไปกินหรือทำลายพืชเพาะปลูก เจ้าของสัตว์ต้องชดใช้

เมื่อปี 2535 ได้มีโครงการไฮเฟอร์ เป็นแหล่งเงินทุนที่สนับสนุนการเลี้ยงสัตว์ (การเลี้ยงวัว) บ้านปางคานน้อย โดยเข้ามาประชุมชาวบ้าน มีการหารือคณะกรรมการหมู่บ้านและกลุ่มที่

สนใจการเลี้ยงวัว เพื่อหาแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบดูแลและควบคุมการจัดการเลี้ยงสัตว์กับกลุ่มผู้สนใจ (ในวงเงิน 100,000 บาท)

กฎกติกาสำหรับผู้สนใจเลี้ยงสัตว์

- คณะกรรมการหมู่บ้าน 7 คน รับผิดชอบและจัดให้มีการประชุมทุกเดือน
- ผู้สนใจเลี้ยงสัตว์ต้องรวมกลุ่มตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป
- ลักษณะการเลี้ยงสัตว์ ต้องดูแลและรับผิดชอบในกรณีที่สัตว์เกิดอุบัติเหตุ ขอให้แจ้งต่อคณะกรรมการหมู่บ้าน 7 คน ให้ทราบ โดยไม่ต้องใช้คืน
- ผู้ที่เลี้ยงสัตว์ต้องคืนเป็นเงินหรือเป็นสัตว์ก็ได้ โดยคิดจากการเลี้ยง

ตัวอย่างเช่น แม่พันธุ์สัตว์ 10 ตัว เกิดแพร่พันธุ์มีลูก 10 ตัว คนเลี้ยงจะได้ลูก 5 ตัว และใช้คืนลูกสัตว์ให้กับโครงการ 3 ตัว และให้คณะกรรมการหมู่บ้าน 2 ตัว

- ผู้เลี้ยงสัตว์ต้องเลี้ยงเป็นระยะเวลา 3 ปี แล้วหมุนเวียนให้กับชาวบ้านที่สนใจทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้ทำ
- ประสานงานกับปศุสัตว์อำเภอให้เข้ามาอบรมและฉีดวัคซีนให้แก่สัตว์

สำหรับสมาชิกหมู่บ้านไม้สูงที่สนใจ ให้มีการหารือและรวมกลุ่มกันตามหลักเกณฑ์ของโครงการไฮเฟอร์ เพื่อสมัครเป็นสมาชิกการเลี้ยงสัตว์ในโครงการไฮเฟอร์ โดยติดต่อที่คณะกรรมการหมู่บ้านปางคายน้อย

2.5 กรรมการทำแนวกันไฟพื้นที่ป่าต้นน้ำ

❖ ผลการดำเนินการ

การทำไร่ในพื้นที่สูง ชุมชนส่วนใหญ่จะทำไร่แบบหมุนเวียน มีการถางไร่ทุกปี โดยจะเริ่มในช่วงเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์ ของทุกปี ซึ่งในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – เมษายน ชาวบ้านได้มีการจุดไฟเผาไร่ในพื้นที่ทำกินเพื่อเตรียมการเพาะปลูก ซึ่งจากการเผาไร่ในพื้นที่ทำกินนั้น ทำให้มีการขยายวงกว้างของไฟออกไปในพื้นที่ป่า ประกอบกับอากาศและกระแสลมที่พัดส่งผลทำให้เกิดไฟไหม้ป่ารุนแรงทุกปี ตลอดจนพืชสมุนไพรหรือไม้ป่า ไม้ผลที่กินได้ถูกทำลายและสัตว์หลายชนิดไม่มีที่อยู่อาศัยเนื่องจากไฟได้เผาไหม้หมดแล้ว

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ทางหมู่บ้านไม้สูง – บ้านปางคายน้อย ซึ่งเป็นสมาชิกเครือข่ายชาวไทยภูเขาปางมะผ้า ได้มีการหารือถึงแนวทางการจัดการป้องกันไฟป่า โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำหรือในเขตป่าอนุรักษ์ของหมู่บ้าน ผลสรุปคือ ชาวบ้านได้จัดคนเข้าไปทำแนวป้องกันไฟ โดยให้ส่งตัวแทนหมู่บ้านไปหลังคาละ 1 คน ใช้เวลาในการทำประมาณ 1-2 วัน ซึ่งได้รับการสนับสนุนหมู่บ้านละ 2,000 บาท/ปี ซึ่งได้เริ่มตั้งแต่ปี 2542 – 2544

สำหรับแนวทางการหาซื้อของ 2 หมู่บ้าน ในเรื่องการจัดทำแนวป้องกันไฟในพื้นที่ป่าต้นน้ำของหมู่บ้านไม้สูง – บ้านปางคามน้อย อีกส่วนหนึ่งของพื้นที่ป่าต้นน้ำคอยช้าง ซึ่งอยู่ในช่วงของรอยต่อระหว่างหมู่บ้านนั้น ได้มีการหารือร่วมกันว่า ให้ชาวบ้านไม้สูงชี้แจงแก่ผู้ทำไร่ในบริเวณดังกล่าวให้มีการทำแนวป้องกันไฟเพื่อป้องกันไฟไหม้ลุกลามไปยังพื้นที่ป่าต้นน้ำ ส่วนชาวบ้านปางคามน้อย ซึ่งได้ทำแนวป้องกันไฟในพื้นที่ป่าต้นน้ำของหมู่บ้าน และได้ขยายการทำแนวป้องกันไฟไปถึงพื้นที่ป่าต้นน้ำคอยช้าง และระหว่างถนนตามไหล่ทางให้จัดทำแนวป้องกัน นอกจากนี้ให้ชี้แจงกับชาวบ้านที่ทำไร่ในบริเวณดังกล่าวให้มีการจัดทำแนวป้องกันไฟด้วย

2.6 การอบรมเพาะขยายพันธุ์พืช

❖ ผลการดำเนินการ

คุณสมยศ ภักดี วิทยากร ได้อธิบายถึงลักษณะของต้นไม้ ไม้ผลที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศที่อยู่พื้นที่สูง ซึ่งสภาพพื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่จะอยู่ในที่สูง (ภูเขา) จะมีอากาศชื้นเหมาะกับการเพาะปลูกไม้เมืองหนาว เช่น ท้อ บ๊วย สาลี่ การเจริญเติบโตของต้นไม้มีการดูดซึมน้ำหล่อเลี้ยงต้นทางรากและลำต้นสู่กิ่งใบ ซึ่งในลำต้นไม้จะมีเยื่อหุ้มและมีเปลือกไม้คลุมอีกชั้น ทำหน้าที่ส่งอาหารไปหล่อเลี้ยงลำต้น

เทคนิคการตอนกิ่งไม้ผลในท้องถิ่น

- เตรียมเปลือกมะพร้าวที่แช่น้ำอย่างน้อย 1 คืน โดยทุบให้ละเอียด
- เลือกกิ่งพันธุ์ที่จะใช้ตอน มีลักษณะดังนี้คือ มีลำกิ่งที่ตั้งตรง สมบูรณ์
- ใช้มีดกรีดเปลือกไม้ ออกประมาณ 1-2 ซม. แล้วขูดเนื้อเยื่อของไม้ ออก จากนั้นใช้เปลือกมะพร้าวหุ้มรอยที่กรีดมัดไว้ให้แน่น
- ติดตามดูแลการเจริญของราก ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 35-45 วัน
- จากนั้นนำกิ่งตอนไปใส่ในถุงพลาสติกที่มีดิน ปุ๋ย เพื่อเตรียมนำไปเพาะปลูกในพื้นที่สวน

การเสียบกิ่งไม้ผล

เป็นการเปลี่ยนพันธุ์ไม้ผลโดยการเอากิ่งไม้พันธุ์ที่เราต้องการหรือออกผลผลิตดี แล้วนำมาเสียบติดกับไม้ผลที่มีอยู่ตามท้องถิ่น เช่น มะม่วงพันธุ์ท้องถิ่น

ขั้นตอนการเสียบกิ่ง

- เตรียมไม้ผลพันธุ์ท้องถิ่น
- ตัดกิ่งออกแล้วผ่ากลาง นำกิ่งพันธุ์ดี ใช้มีดตัดให้ปลายแหลมยาวประมาณ 1 นิ้ว
- นำกิ่งไปเสียบกับต้นไม้วัดผ่ากลางลำต้นยาวประมาณ 1-2 นิ้ว
- ใช้พลาสติกพันรอบต้น

- ติดตามระยะการออกไป ประมาณ 1-2 เดือน

การเพาะเมล็ดพันธุ์ไม้/การชำกิ่ง

❖ นายสรพงศ์ ภูผาไพรวัลย์ นายสมบัติ บุญราศรีทรัพย์ วิทยากร ได้อธิบายถึงวิธีการเพาะเมล็ดและการปักชำกิ่ง โดยใช้วัสดุจากธรรมชาติมาใช้ซึ่งสามารถหาได้ง่าย คือ กระจับปักษ์ ไม้ การสานก้วย เพื่อใช้สำหรับเป็นที่เพาะเมล็ดหรือปักชำกิ่งแทนถุงพลาสติก

สำหรับการทำแปลงเพาะเมล็ดเพื่อจะได้เพาะขยายพันธุ์ไม้ผล (กาแฟ, มะม่วง) และไม้ป่า เช่น ดอกตัง ลิ่นช้าง โดยกลุ่มชาวบ้านที่สนใจร่วมกันสร้างโรงเรือนสำหรับเพาะเมล็ดเป็นของกลุ่มชุมชน และยกแปลงเพาะชำ และสมาชิกช่วยกันดูแลรักษาและให้นักเรียนในโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องของการดูแลพืชที่เพาะชำ เมื่อเพาะพันธุ์ได้ระยะหนึ่งก็สามารถนำไปปลูกได้ ได้มีการจัดแบ่งปลูกพันธุ์ไม้ทั้งในในพื้นที่เขตโรงเรียน พื้นที่ทำกินของกลุ่มสมาชิก พื้นที่ป่าชุมชน

ข้อเสนอแนะ

- การจัดลำดับความสำคัญของงานกิจกรรมในการดำเนินการที่มีผลประโยชน์ต่อชุมชนเองได้กำหนดแนวทางขึ้นอยู่ที่ความสมัครใจของแต่ละคน
- การดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอนได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม
- การดำเนินกิจกรรมผู้นำในชุมชนควรเป็นผู้นำในการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ
- แนวทางการดำเนินงาน ในระยะอีก 3 เดือน
- ชุมชนสนใจเกี่ยวกับวิธีการเพาะเมล็ดพันธุ์กาแฟ เพื่อนำต้นกล้ากาแฟมาปลูกในพื้นที่ป่า

กิจกรรมฝึกอบรมการเพาะขยายพันธุ์ไม้ผล

เตรียมวัสดุจากท้องถิ่น

ร่วมกันทำโรงเรือนเพาะชำ

2.7 รูปแบบและกระบวนการทำงานของเครือข่ายประชาคม 2 หมู่บ้าน

1. สร้างความเข้าใจให้กับแกนนำ ผู้นำ ผู้อาวุโสในชุมชน เพื่อนำเอาประเด็นการดำเนินการจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้หรือแนวทางร่วมกันดำเนินการและหาข้อสรุปร่วมกันในระดับกลุ่มองค์กรในชุมชน และระดับหมู่บ้าน
2. ผู้นำหรือแกนนำในชุมชนเตรียมข้อมูลที่ได้จากข้อตกลงร่วมกันในชุมชนเพื่อนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนในเวทีประชาคม
3. ผู้นำชุมชนทั้งสองชุมชนร่วมกันกำหนดวัน เวลา สถานที่/ประสานบุคคลหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. เวทีประชาคมของ 2 หมู่บ้าน
5. แกนนำชุมชนแต่ละหมู่บ้านนำข้อมูลที่ได้นำมาแลกเปลี่ยนในเวทีประชาคม
6. ทีมวิจัยวางรูปแบบการดำเนินการ จัดประเด็นข้อมูล เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหา สรุปประเด็น
7. สรุปข้อตกลงร่วมกัน แนวทางการดำเนินการร่วมกัน/บันทึกการประชุม-ผู้เข้าร่วม
8. สร้างความเข้าใจให้กับแกนนำ ผู้นำ ผู้อาวุโสในชุมชน เพื่อนำเอาประเด็นการดำเนินการจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้หรือแนวทางร่วมกันดำเนินการและหาข้อสรุปร่วมกันในระดับกลุ่มองค์กรในชุมชน และระดับหมู่บ้าน
9. ผู้นำหรือแกนนำในชุมชนเตรียมข้อมูลที่ได้จากข้อตกลงร่วมกันในชุมชนเพื่อนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนในเวทีประชาคม
10. ผู้นำชุมชนทั้งสองชุมชนร่วมกันกำหนดวัน เวลา สถานที่/ประสานบุคคลหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
11. เวทีประชาคมของ 2 หมู่บ้าน
12. แกนนำชุมชนแต่ละหมู่บ้านนำข้อมูลที่ได้นำมาแลกเปลี่ยนในเวทีประชาคม

สรุปผลการดำเนินกิจกรรม

ผลจากการศึกษาบริบทชุมชนและได้มีการกินข้อมูล ในระดับชุมชน และเครือข่าย 2 หมู่บ้าน ได้พิจารณาและร่วมกันกำหนดถึงการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยการกำหนดกฎกติกาการจัดการทรัพยากรไว้ให้ยึดถือปฏิบัติร่วมกันในพื้นที่ป่าดอยช้างอันเป็นต้นน้ำของแม่น้ำหลายสาย ในส่วนของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการทรัพยากร ระบบการทำให้เพื่อเพิ่มศักยภาพ ลดข้อจำกัดของแต่ละชุมชนไว้ อันเป็นแผนที่จะดำเนินกิจกรรมเพื่อใช้กระบวนการประชาคมของสองหมู่บ้านในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

1. การทดลองกิจกรรม เช่น การเพาะขยายพันธุ์ไม้ผล การทำแนวกันไฟ

บ้านไม้สูง

จากการดำเนินการที่ได้เข้าทดลองปฏิบัติการเพาะขยายพันธุ์ไม้ผลภายในชุมชน ได้เรียนรู้ถึงวิธีการเสียบกิ่งไม้ การตอนกิ่ง การเพาะเมล็ด การชำ ซึ่งเป็นวิธีการขยายพันธุ์ไม้ผลที่มีอยู่ตามท้องถิ่น มีผู้ที่สนใจนำความรู้ที่ได้ไปเพาะเมล็ดพันธุ์กาแฟ – มะม่วง แล้วนำไปปลูกในพื้นที่สวนป่าจำนวน 4 ราย ประมาณ 5 ไร่ เป็นตัวอย่างการจัดการทรัพยากรป่าที่ส่งผลต่อการใช้ทรัพยากรด้านป่าไม้แบบยั่งยืน ส่วนสมาชิกในครัวเรือนยังไม่พร้อมด้านแรงงาน พื้นที่ทำกินอยู่ห่างไกลชุมชนการทำแนวกันไฟในชุมชนซึ่งชุมชนเองได้มีการทำแนวกันไฟในพื้นที่ป่าต้นน้ำประปาของหมู่บ้าน และได้วางกฎกติกาห้ามมิให้ทำลายป่าในบริเวณนี้ และได้เขียนป้ายประกาศเกี่ยวกับกฎระเบียบการจัดการป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำตลอดจนในพื้นที่ป่าต้นน้ำคอยช้าง ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าคาบเกี่ยวกับหมู่บ้านปางคามน้อย อันแสดงถึงชาวบ้านเริ่มสนใจและมองเห็นความสำคัญของพื้นที่ป่าต้นน้ำ ส่งผลถึงการให้ความสามัคคีระหว่างหมู่บ้านในการดำเนินการ จากกระบวนการนี้จะต้องมีการปรึกษาหารือ การแสดงความคิดเห็น การยอมรับของชุมชนก่อน ส่งผลถึงความสามัคคีและความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า

บ้านปางคามน้อย

การดำเนินการเพาะพันธุ์ไม้ผลวิธีการต่าง ๆ ชุมชนเองมีผู้รู้ด้านการเพาะขยายพันธุ์ และพร้อมที่จะขยายความรู้หรือสอนวิธีการให้กับผู้ที่สนใจ จากการปฏิบัติการเพาะขยายพันธุ์ไม้ผลได้มีผู้สนใจรวมกลุ่มจำนวน 12 คน และทำแปลงเพาะชำกล้าไม้ผล เช่น กาแฟ ท้อ บัว และไม้ป่ากินได้ ในแปลงเพาะชำ แล้วมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบช่วยกันดูแล ซึ่งกลุ่มผู้สนใจได้จัดสรรแบ่งพันธุ์ให้กับสมาชิกทุก ๆ คน ๆ ละ 80 ต้น ปลูกรวมในพื้นที่ 10 ไร่ และมีผู้สนใจได้ไปตอนกิ่งพันธุ์ไม้ผล เช่น มะนาว ส้มโอ ท้อ ของผู้ที่มีพันธุ์ในท้องถิ่น นำไปขยายไปปลูกในพื้นที่ทำกินอีก 5 รายประมาณ 4 ไร่ ซึ่งชุมชนเองเกิดความสนใจที่จะเพาะปลูกต่อไป ส่วนใหญ่ในชุมชนมีการปลูกไม้ผลเสริมในพื้นที่ทำกินบางส่วน แต่ยังไม่ได้ขยายเพาะปลูกเนื่องจากแรงงานในครัวเรือนมีไม่เพียงพอ จากการดำเนินการชุมชนเองมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรที่เป็นรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ชุมชนอื่นได้เข้ามาศึกษา

การทำแนวกันไฟชุมชนบ้านปางคามน้อย ได้มีการทำในพื้นที่ป่าต้นน้ำประปาของหมู่บ้านบริเวณคอยช้าง ชุมชนเองได้มีกฎกติกาการอนุรักษ์ในขอบเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำดังกล่าว และมีการปลูกป่าในพื้นที่ดังกล่าวด้วยในปี 2542 ภายในชุมชนเองได้มีการจัดการจำแนกพื้นที่เขตป่า เช่น พื้นที่ป่าต้นน้ำ พื้นที่ป่าช้า พื้นที่ป่าใช้สอย โดยเขียนหนังสือเกี่ยวกับกฎกติกาการจัดการป่าและประสานกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้าและอำเภอได้รับทราบ

2. การอบรมเสริมความรู้ เช่น การทำแผนที่ การทำบัญชีภาพ

บ้านไม้สูง

จากการที่ได้ดำเนินการฝึกอบรมการจัดทำแผนที่ (แผนที่โมเดลเป็นสื่อแผนที่จำลองสภาพภูมิ

ประเทศ ซึ่งมีการจำแนกพื้นที่ป่าลงในโมเดล) ชุมชนได้เรียนรู้การอ่านและใช้แผนที่ควบคู่กับการใช้ GPS เป็นเครื่องมือวัดพิกัดในภาคพื้นดิน เพื่อต้องการรับรู้พื้นที่ป่า พื้นที่ทำกินของชุมชนอยู่ในตำแหน่งใดของแผนที่ เพื่อเป็นการจัดการจำแนกขอบเขตป่าและพื้นที่ทำกิน มีผู้เรียนรู้และตัวแทนชุมชนที่ทำการวัดพิกัดและลงตำแหน่งลงในแผนที่ คือ

- นายทองอินทร์ แก้วตาศรีมงคล
- นายสุวัฒน์ ทาคำมา
- นายประวิทย์ ทาคำมา
- นายพล -

ระยะเวลาการดำเนินการวัดพิกัดด้วยเครื่อง GPS ซึ่งมีอยู่ 1 เครื่อง นั้นไม่เพียงพอต่อการวัดพื้นที่ของชุมชน แต่ชุมชนเองได้รับรู้พื้นที่ป่าสำคัญ และพื้นที่ทำกินอยู่ในตำแหน่งพิกัดในแผนที่ และมีชาวบ้านบางคนเข้าใจว่ากรณีใช้เครื่อง GPS วัดพื้นที่ทำกินแล้ว ทางองค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้าจะดำเนินการเก็บภาษี ในช่วงดังกล่าวมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้เข้าจับพิกัดในพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งชุมชนเองเกิดความไม่เข้าใจต่อการกระทำของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ จึงส่งผลให้ชุมชนวัดพิกัดและลงในแผนที่ได้ไม่ครบ อย่างไรก็ตามถึงแม้มีการวัดพิกัดในพื้นที่ แต่ก็ยังติดปัญหาการนำพิกัดขอบเขตพื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่าไปคำนวณหาจำนวนพื้นที่ แต่คนที่วัดพิกัดเสร็จแล้วก็มิชอบเขตพิกัดเป็นหลักฐานของตนเอง

การดำเนินการอบรมทำปฎิชีวิภาพในชุมชน ได้เรียนรู้ถึงวิธีการ ขั้นตอนต่าง ๆ มีผู้สนใจนำความรู้ไปทดลองทำที่บ้าน คือ นายประวิทย์ ทาคำมา และ นายทองอินทร์ แก้วตาศรีมงคล

จากการทดลองทำปฎิชีวิภาพ และได้ทดลองกับข้าวไร่ จำนวน 1 งาน ต้นมะนาว ซึ่งผลการทดลองคือพืชผลเจริญงอกงามดี สมาชิกในชุมชนเองยังขาดความมั่นใจในการทดลองและวัสดุอุปกรณ์บางส่วนที่ต้องซื้อจากภายนอก เช่น หัวเชื้อ EM กากน้ำตาล การดำเนินการของผู้สนใจในการทดลองเป็นแบบอย่าง และมีแนวคิดที่นำเอาเศษวัสดุที่มีในท้องถิ่น เช่น มูลสัตว์ แกลบ มาดำเนินการทำเป็นปุ๋ยชีวภาพ เพื่อเป็นการบำรุงดินในพื้นที่ทำกิน

บ้านปางคามน้อย

การอบรมเรื่องการอ่านแผนที่ และการใช้เครื่อง GPS วัดค่าพิกัดในขอบเขตพื้นที่ต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งชุมชนเองได้เล็งเห็นความสำคัญในการวัดพิกัดในพื้นที่ต่าง ๆ และทราบพื้นที่ว่าเลขพิกัดในตำแหน่งพื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่าอยู่ในเลขพิกัดใดของแผนที่และเป็นการมั่นใจต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ทำกินและการจัดการทรัพยากรป่า ตัวแทนชุมชนที่สามารถวัดพิกัดและลงรายละเอียดในแผนที่ คือ นายสมบัติ บุญราศรีทรัพย์, นายสุรัช ไพรวุฒิธรรม, นางสาวจันทรา ไพรวุฒิธรรม และนางสาวนาเคอ บุญราศรีทรัพย์

การดำเนินการประชุมหารือถึงวัน เวลาไปทำการวัดพิกัด โดยให้เจ้าของพื้นที่ป่าทุกครัวเรือน ไปร่วมกับผู้ที่ทำการวัดพิกัด โดยเอาเครื่อง GPS วัดพิกัด และบันทึกรายละเอียด กรณีเจ้าของพื้นที่ทำกิน ตอบแทนให้กับผู้ที่มาวัดพิกัด 4 ราย นั้น โดยการไปช่วยทำงานให้ 1 วัน

การทำปุ๋ยชีวภาพ การดำเนินการอบรมทำปุ๋ยชีวภาพ ชุมชนเองได้มีการทำปุ๋ยอินทรีย์ โดยใช้ วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น เศษใบไม้ มูลสัตว์ ผสมกับหัวเชื้อจุลินทรีย์ หมักไว้ตามระยะเวลา ซึ่งนาย สมบัติ บุญราศรีทรัพย์ นางสาวจันทิรา ไรพวงธรรม ได้ไปทดลองกับข้าวไร่และพืชผักสวนครัว พืชที่ได้รับปุ๋ยอินทรีย์เจริญเติบโตดีและมีชาวบ้านที่สนใจนำความรู้ที่ได้ไปทำการทดลองคือ นายสรพงศ์ ภู ผาไพรวัลย์ นายปาคา นายป่าแส นายจำพือ ในพื้นที่ทำกินของตนเอง ซึ่งส่งผลให้ชุมชนเองเรียนรู้ถึงการ พัฒนาพื้นที่ทำกินที่ถูกจำกัดโดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3. การดำเนินกิจกรรมและประเมินผลร่วมกันของ 2 หมู่บ้าน ได้เรียนรู้ถึง

- รู้ข้อมูลชุมชนทั้งในด้านศักยภาพและข้อจำกัด การจัดการทรัพยากรกับชุมชนชนเผ่า มูเซอดำกับไทยใหญ่ ได้แลกเปลี่ยนแนวทางการหาแนวทางร่วมกันดำเนินการ
- การนำศักยภาพเป็นภาพข้อมูลที่น่าสนใจเพื่อกำหนดแผนกิจกรรมร่วมกัน จากการ ดำเนินการประชาคมทั้งในระดับกลุ่มต่าง ๆ ระดับชุมชน เป็นการกำหนดแผนแบบชุมชนได้แลกเปลี่ยนแนวทางการหารือและการยอมรับภายใต้กฎกติกาต่าง ๆ กระบวนการ เรียนรู้และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน อีกทั้ง เป็นการสร้างความสามัคคีภายใน ชุมชนและระหว่างชุมชน เพื่อเป็นการลดข้อจำกัดระดับชุมชน
- การสรุปบทเรียนจากการดำเนินงาน ศักยภาพ/ข้อจำกัดของชุมชน การประชุมหารือพูดคุยในระดับกลุ่มผู้สนใจ ตลอดจนเวทีประชาคมหรือในระดับชุมชน เป็นแนวทาง กระบวนการแบบมีส่วนร่วมเป็นเวทีประชาคมทั้งในระดับต่าง ๆ การวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งด้านศักยภาพ ข้อจำกัดของชุมชน ได้เล็งเห็นความสำคัญที่นำมาแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกัน เป็นการเรียนรู้ถึงการดำเนินงานทั้งในตัวผู้นำชุมชนตลอดจนเยาวชน ในชุมชน

บทที่ 6 สรุปและวิเคราะห์ผล

1. สรุปผลการดำเนินงาน

1.1 การดำเนินงานโครงการวิจัย

“การจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เหมาะสมในการเสริมสร้างศักยภาพประชาคมหมู่บ้าน บ้านไม้สูง – บ้านปางคามน้อย” ได้ดำเนินการภายใต้กระบวนการทั้ง 3 ช่วง ดังนี้

ระยะที่ 1

1. สร้างความเข้าใจของคณะทำงาน
2. อบรมเชิงปฏิบัติการ กระบวนการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม เทคนิค RSA (Rural System Analysis)
3. ศึกษาชุมชน/ครัวเรือน
4. คณะทำงานวิเคราะห์ข้อมูล
5. นำข้อมูลวิเคราะห์ร่วมกันกับชุมชน (Feedback)
6. จัดเวทีประชาคม (หมู่บ้าน) เป็นการสร้างความเข้าใจสภาพการณ์ปัญหา ความสัมพันธ์ อย่างเป็นระบบ
7. จัดเวทีประชาคม 2 หมู่บ้าน เป็นการคิดค้นหาทางออกร่วมกัน

ระยะที่ 2

1. ติดตามการดำเนินงานกลุ่มองค์กร
2. จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการพื้นที่ป่าไม้
3. การอบรมเชิงปฏิบัติการ การอ่านแผนที่
4. การทำแนวกันไฟ
5. เวทีหารือการจัดการพื้นที่เลี้ยงสัตว์
6. การขยายพันธุ์พืช
7. การทำปุ๋ยอินทรีย์
8. เวทีประเมินผลการดำเนินการ

ระยะที่ 3

1. การเพาะเมล็ดพันธุ์กาแฟ
2. เวทีสรุปผลการวิจัย บทเรียน เป็นการสรุปกระบวนการดำเนินงาน “ประชาคม” เงื่อนไข ตลอดจนค้นหาศักยภาพ ข้อจำกัดของชุมชน ในการปรับปรุงการดำเนินงานประชาคม

1.2 สิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินงาน

- รู้ข้อมูลชุมชนทั้งในด้านศักยภาพและข้อจำกัด การจัดการทรัพยากรกับชุมชนชนเผ่ามูเซอ คำกับไทยใหญ่ ได้แลกเปลี่ยนแนวคิดการหาแนวทางร่วมกันดำเนินการ
- การนำศักยภาพเป็นภาพข้อมูลที่น่ามาใช้ในการกำหนดแผนกิจกรรมร่วมกัน จากการดำเนินการประชุมทั้งในระดับกลุ่มต่าง ๆ ระดับชุมชน เป็นการกำหนดแผนแบบชุมชนได้แลกเปลี่ยนแนวคิดการหาหรือและการยอมรับภายใต้กฎกติกาต่าง ๆ กระบวนการเรียนรู้และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน อีกทั้ง เป็นการสร้างความสามัคคีภายในชุมชนและระหว่างชุมชน เพื่อเป็นการลดข้อจำกัดระดับชุมชน
- การสรุปบทเรียนจากการดำเนินงาน ศักยภาพ/ข้อจำกัดของชุมชน การประชุมหารือพูดคุยในระดับกลุ่มผู้สนใจ ตลอดจนเวทีประชาคมหรือในระดับชุมชน เป็นแนวทางกระบวนการแบบมีส่วนร่วมเป็นเวทีประชาคมทั้งในระดับต่าง ๆ การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งด้านศักยภาพ ข้อจำกัดของชุมชน ได้เล็งเห็นความสำคัญที่นำมาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกัน เป็นการเรียนรู้ถึงการดำเนินงานทั้งในตัวผู้นำชุมชน ตลอดจนเยาวชนในชุมชน

1.3 สรุปผลการดำเนินงานทั้ง 3 ช่วง

การดำเนินงานของคณะทำงานทีมวิจัยเข้าชุมชนประชุมร่วมกับผู้นำอาวุโส แกนหลักกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนมีการหารือระดับกลุ่มที่สนใจในชุมชน ตลอดจนแนวทางการร่วมดำเนินการกิจกรรมประเด็นที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้น ผู้นำมีความมั่นใจตนเอง เพื่อการทดลองปฏิบัติตามกิจกรรมซึ่งสมาชิกที่สนใจทำตามและมีสมาชิกบางคนรอผลการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้สนใจในชุมชนได้มีการเรียนรู้วิธีการทดลองทำ (กระบวนการมีส่วนร่วมภายในชุมชน)

โดยในช่วงแรก เป็นการศึกษาถึงบริบทชุมชน ทั้งในระดับชุมชนและครัวเรือน เป็นการทำความเข้าใจในระบบวิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนแนวความคิดของชุมชนที่มีต่อการใช้ทรัพยากร ซึ่งในการจัดการทรัพยากรป่าไม้นั้นมีความสัมพันธ์โยงใยกับหลายมิติ เช่น ระบบเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ ดังนั้นการทำความเข้าใจกลุ่มองค์กร ชีววัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน เป็นสิ่งที่ต้องศึกษา และทำความเข้าใจให้ข้อมูลกลับสู่ชุมชน เพื่อการสร้างความชัดเจนแก่ชุมชน ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบแล้วร่วมกันคิดวิธีแก้ไขภายใต้ศักยภาพที่ตนเองมี โดยผ่านการหารือ ทำความเข้าใจแลกเปลี่ยนการกำหนดแนวทางการแก้ไข

กิจกรรมแก้ไข เป็นช่วงระยะที่ 2 ที่จะต้องดำเนินการร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน (Learning Process) ตลอดจนการประเมินผล หาข้อสรุป การดำเนินงานที่จะให้ผลอย่างมีประสิทธิภาพดีขึ้นเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ควรเป็นอย่างไร โดยในทุก ๆ ขั้นตอนอาศัย “ประชาคม” เป็นเครื่องมือในการดำเนินการในช่วงที่ 3 ของการวิจัย

2. สรุปคำตอบที่ได้จากงานวิจัย

คำถามวิจัย

รูปแบบและกระบวนการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เหมาะสม และนำไปสู่การพัฒนาประชาคมไทยใหญ่กับมูเซอควรทำอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อค้นหาศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน
2. เพื่อนำศักยภาพของชุมชนมาใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และนำไปสู่ความเข้มแข็งของประชาคมหมู่บ้าน
3. เพื่อหารูปแบบและกระบวนการทำงานของประชาคมหมู่บ้านที่เหมาะสมของชุมชน 2 หมู่บ้าน ในการจัดการเครื่องข่ายทรัพยากรป่าไม้

2.1 ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ข้อเด่น	ข้อด้อย
บ้านปางคามน้อย ● ระบบสังคม มีการประชุมประจำเดือน ● มีระบบความเชื่อ การถ่ายทอด ทางสังคม - ผู้นำ (กะแล) - แก่มู (ผู้นำพิธีกรรม) - ปู่ลี (ช่างตีเหล็ก) ● ระบบการผลิต - มีพืชที่เพาะปลูกหลากหลาย - มีพืชเลี้ยงสัตว์ ทุ่งหญ้า - ทำเล ภูมิประเทศ มีระบบน้ำในการใช้ การเกษตร - มีทางเลือกในการประกอบอาชีพ ● วิสัยทัศน์ผู้นำไปทัศนศึกษาดูงานภายนอกมีประสบการณ์ในการปรับปรุงพัฒนาด้านการเกษตร ● แคนนำในชุมชนเข้าร่วมกับกลุ่มเครือข่ายภายนอกเช่น เครือข่ายชาวไทยภูเขา ● มีการดำเนินการจำแนกพื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่า ควบคุมไว้โดยชุมชน	● ความไม่มั่นใจในพื้นที่ทำกิน ● การรับรู้ภาษา การสื่อสาร

ข้อเด่น	ข้อด้อย
<u>บ้านไม้สูง</u> ●มีอุตสาหกรรมครัวเรือน เช่น การทำปูนขาว การผลิตน้ำตาลปีจากอ้อยสด ●มีผู้นำ (ผู้ใหญ่บ้าน) อยู่ในชุมชน ●ฐานการผลิตไม้ผลส้มโอ มะนาว ชา ที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของคนใน อ.ปางมะผ้า ●การควบคุมการใช้ทรัพยากรจากฐานความขัดแย้งกลัวล้นน้ำในชุมชนเอง ส่งผลดีต่อการจัดการทรัพยากร ●ประยุกต์ความเชื่อมาใช้ในการปลูกป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์	●ทางเลือกอาชีพจำกัดขาดการต่อยอดของดี ●รับจ้างไปประกอบอาชีพภายนอกชุมชน ●จำกัดทางพื้นที่ ทำเลในการเกษตร ●ความมั่นใจในพื้นที่ทำกิน

สรุปฐานทางสังคม - ความเชื่อทางวัฒนธรรม การกล่อมเกลாதงสังคม

- การจัดการ (การปกครอง)

- วิสัยทัศน์ผู้นำในชุมชน

สรุปฐานการผลิต - การผลิตระบบการเกษตร

- การจัดการการเพาะปลูก พื้นที่ทำเล

- ความเข้าใจในการจัดการทรัพยากร

2.2 รูปแบบเครือข่ายการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เกิดขึ้นที่นำไปสู่การเสริมสร้างประชาคมใน 2 หมู่บ้าน

เครือข่ายการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เกิดขึ้นจากการประสบปัญหาเดียวกัน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “ปัญหาาร่วม” อันเกิดจาก การถูกจำกัดในด้านพื้นที่ทำกิน การใช้ และการนำผลผลิตจากป่ามาใช้ และขาย ของคนภายในและ คนภายนอกชุมชน เช่น หนองไม้ ทำให้มีผลกระทบต่อกันที่อาศัยอยู่ในชุมชน เป็นหลักที่สำคัญ และมีเงื่อนไขอื่นประกอบอีกทั้งเงื่อนไขภายใน และภายนอกชุมชน เช่น อาชีพในด้านการเกษตร ทั้งการปลูกพืชที่จำนวนมาก การเลี้ยงสัตว์ (วัว – ควาย) ที่เข้าไปกินพืชไร่ที่ปลูก ระบบการปกครองที่เป็นหมู่บ้านหลัก บ้านบริวาร และการกระจายอำนาจอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นในรูปแบบองค์การบริหารส่วนตำบลที่จำกัดให้เป็นตัวแทน หมู่ 3 ไม่ได้เป็นตัวแทนหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง จึงทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องปรึกษาหารือทำความเข้าใจกันทั้งชุมชน ก่อนที่จะดำเนินการเพื่อที่จะให้ชุมชนอยู่อาศัยร่วมกับป่าได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติ การหาหรือจะใช้วิธีการหาหรือกันในแต่ละชุมชน ก่อนจะนำมติมาร่วมประชุมใหญ่ แล้วสาระที่ได้กลับไปประชุมแต่ละหมู่บ้านต่อไปเป็นวัฏจักร

โดยรูปแบบและกระบวนการทำงานของเครือข่าย 2 หมู่บ้านในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ได้
จากกระบวนการดำเนินงานวิจัย คือ

1. สร้างความเข้าใจให้กับแกนนำ ผู้นำ ผู้อาวุโสในชุมชน เพื่อนำเอาประเด็นการ
ดำเนินการจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้หรือแนวทางร่วมกันดำเนินการและหาข้อ
สรุปร่วมกันในระดับกลุ่มองค์กรในชุมชน และระดับหมู่บ้าน
2. ผู้นำหรือแกนนำในชุมชนเตรียมข้อมูลที่ได้จากข้อตกลงร่วมกันในชุมชนเพื่อนำ
ข้อมูลมาแลกเปลี่ยนในเวทีประชาคม
3. ผู้นำชุมชนทั้งสองชุมชนร่วมกันกำหนดวัน เวลา สถานที่/ประสานบุคคลหน่วย
งานที่เกี่ยวข้อง
4. เวทีประชาคมของ 2 หมู่บ้าน
5. แกนนำชุมชนแต่ละหมู่บ้านนำข้อมูลที่ได้นำมาแลกเปลี่ยนในเวทีประชาคม
6. ทีมวิจัยวางรูปแบบการดำเนินการ จับประเด็นข้อมูล เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของ
เนื้อหา สรุปประเด็น
7. สรุปข้อตกลงร่วมกัน แนวทางการดำเนินการร่วมกัน/บันทึกการประชุม- ผู้เข้าร่วม
8. สร้างความเข้าใจให้กับแกนนำ ผู้นำ ผู้อาวุโสในชุมชน เพื่อนำเอาประเด็นการ
ดำเนินการจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้หรือแนวทางร่วมกันดำเนินการและหาข้อ
สรุปร่วมกันในระดับกลุ่มองค์กรในชุมชน และระดับหมู่บ้าน
9. ผู้นำหรือแกนนำในชุมชนเตรียมข้อมูลที่ได้จากข้อตกลงร่วมกันในชุมชนเพื่อนำ
ข้อมูลมาแลกเปลี่ยนในเวทีประชาคม
10. ผู้นำชุมชนทั้งสองชุมชนร่วมกันกำหนดวัน เวลา สถานที่/ประสานบุคคลหน่วย
งานที่เกี่ยวข้อง
11. เวทีประชาคมของ 2 หมู่บ้าน
12. แกนนำชุมชนแต่ละหมู่บ้านนำข้อมูลที่ได้นำมาแลกเปลี่ยนในเวทีประชาคม

โดยผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินงานทำให้มีการกำหนดแนวทางจัดการทรัพยากรป่าไม้
และพื้นที่ทำกิน ทั้งของแต่ละหมู่บ้าน และ กำหนดแนวทางการจัดการร่วมในพื้นที่ที่ต้องมีการใช้
ประโยชน์ร่วมกันของสองหมู่บ้าน เช่นการกำหนดกฎกติกาของการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พื้นที่ทำ
กิน พื้นที่ป่าต้นน้ำร่วมกันของ 2 หมู่บ้าน รวมทั้งมีการสรรหาคณะกรรมการกลางร่วมกันเพื่อเป็นผู้ดูแล
และประสานงานในเรื่องต่างๆ ทั้งในเรื่องของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และการจัดการเรื่องต่างๆ ของ
2 หมู่บ้าน

2.3 รูปแบบและกระบวนการดำเนินงานประชาคมหมู่บ้านที่เหมาะสมของ 2 ชุมชนในการจัดการเครือข่ายทรัพยากรในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

กระบวนการดำเนินการประชาคมในรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการดำเนินการบนพื้นที่สูงควรเป็นไปแบบไม่เป็นทางการ ที่มีเนื้อหาสาระตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และตามเนื้อหาที่ต่อเนื่องในกระติดตามผลความก้าวหน้าตามมติที่ได้ผ่านการหารือ หรือการประชุมในระดับกลุ่มและระดับชุมชน เพื่อเป็นการย้ำและสร้างความเข้าใจในประเด็นนั้นๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งกระบวนการนั้นสามารถสรุปได้อยู่ 3 ขั้นตอน คือ

1. การเตรียมการ เตรียมความพร้อม เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นการทำความเข้าใจในขั้นต้นกับบุคคล แกนนำ ผู้สนใจ ผู้อาวุโส หรือประชุมกลุ่มย่อย เป็นวิธีการที่ใกล้ชิด และเพิ่มความสัมพันธ์ความไว้วางใจ สามารถซักถามหาความกระจ่างชัดเจน แบบการสื่อสาร 2 ทาง (Two Way Communication) ซึ่งสาระเนื้อหาประเด็นสามารถทำได้ทุกเรื่อง อาทิ ความสำคัญของเนื้อหา กฎ กติกา การประสานงาน กับใคร หน่วยงานไหน กระบวนการที่จะดำเนินการจะเป็นแบบไหน ใครรับผิดชอบ เป็นต้น
2. การดำเนินการประชุมหารือ ดำเนินการตามกระบวนการที่กำหนดไว้ มีประเด็นหัวข้อกำหนดการพูดคุย เช่น
 - เรื่องแจ้ง เรื่องราวใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้อง
 - ติดตามการประชุม เรื่องจากการบันทึกการประชุมครั้งก่อน
 - เรื่องหารือ ประเด็นที่นำหารือจากชุมชน
 - อื่นๆ
3. การติดตาม เป็นการนำมติข้อสรุปจากการหารือ นำสู่การปฏิบัติในชุมชน อาจจะมีการผ่านการประชุมชี้แจงมติที่ได้จากการหารือใหญ่

ซึ่งการประชุมนั้น ใช้การประชุมแบบไม่เป็นทางการ และการประชุมหมุนเวียน และควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. ตัวแทนของแต่ละชุมชน ที่นำข้อสรุปจากการพิจารณาหารือร่วมกันของคนในชุมชน นำมาเสนอหาข้อตกลงร่วมกันที่จะยึดถือปฏิบัติ
2. มีกฎกติการะเบียบของเครือข่าย ที่ไม่ขัดกับกฎระเบียบของชุมชนเป็นลายลักษณ์อักษร ชุมชนยอมรับและถือปฏิบัติได้
3. มีการพูดคุยหารือและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความเอื้ออาทร ความสามัคคี การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยอาศัยแกนนำที่เป็นที่ยอมรับของ 2 ชุมชน อาจเป็นผู้นำทางการ ผู้นำธรรมชาติก็ได้

4. มีการประสาน การสื่อให้คนในชุมชน นอกชุมชนได้รับรู้รับทราบตลอดจนส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนราชการในท้องถิ่นรับรู้รับทราบถึงระบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของตนเอง
5. มีระบบการจัดการบริหาร การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การมีเหตุผล การให้เกียรติกันและกัน มีการจัดทำรายงานบันทึกการประชุมเป็นลายลักษณ์อักษร การฝึกให้บุคคลกล้าที่จะแสดงออก การนำข้อมูลเดิมมาหารืออย่างต่อเนื่อง เพื่อย้ำความเข้าใจ

2.4 ประโยชน์ที่ได้จากการทำประชาคม 2 หมู่บ้านที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย

1. การเรียนรู้จากการดำเนินงานร่วมกัน
2. มีการยอมรับซึ่งกันและกัน มีการแสดงความคิดเห็นมีเหตุผล กล้าแสดงออก
3. มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน
4. มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ ผู้นำต้องเสียสละ
5. มีระบบการจัดทำบันทึกการประชุมที่เป็นลายลักษณ์อักษร
6. มีการติดต่อประสานงานกับภายนอก
7. มีการกำหนดกฎระเบียบกติกา เคารพกฎระเบียบที่ได้ตกลงร่วมกัน
8. มีการสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนที่ต้องอาศัยเวลา

ร่วมกันสำรวจกำหนด
เขตการจัดการป่าต้นน้ำ
ดอยช้าง

2.5 การนำศักยภาพมาใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้และนำไปสู่ความเข้มแข็งของประชาคมหมู่บ้าน

การนำศักยภาพมาใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของประชาคมเป็น การเสนอด้านศักยภาพและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการดำเนินการร่วมกันของชุมชน ซึ่งศักยภาพ/จุดแข็งที่ นำมาใช้ อาทิ ประเด็นการปลูกไม้ผลที่หลากหลาย ไม้ผลดั้งเดิมที่มีชื่อเสียง จากประเด็นการสนับสนุน การเลี้ยงสัตว์ของ โครงการ Heifer การทำทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ การพัฒนาระบบการทำไร่หมุนเวียน 3 พื้นที่

การจำแนกพื้นที่ทำกิน การประยุกต์ความเชื่อ “วิถีดั้งเดิม” มาใช้ในการจัดการทรัพยากร การแปรรูปผลผลิต เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันศักยภาพ หรือ จุดเด่นบางประการต้องมีการเสริมให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น อาทิ การจำแนกการใช้พื้นที่ทำกิน ได้ต่อยอดในการสร้างความชัดเจน การใช้และอ่านแผนที่ การใช้เครื่องมือ GPS เป็นต้น เพื่อใช้ในการสำรวจกำหนดขอบเขตพื้นที่ต่างๆ ให้มีความชัดเจน การนำศักยภาพจุดแข็งที่มีมาใช้นั้นเป็นการนำ “แนวคิด” มาปรับใช้ให้ได้ผลดีขึ้น เป็นการนำศักยภาพทั้ง 2 ชุมชนมาสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสัมพันธ์กับ “กระบวนการเรียนรู้” ตามแนวของ แบนดูรา (Bandura) การเรียนรู้ได้แบ่งไว้ 2 ประเภท คือ

- 1) การเรียนรู้จากการสังเกต (Observation Learning)
- 2) การเรียนรู้จากการกระทำ (Enactive Learning)

ที่ชุมชนได้มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน อาทิ รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน (นิรันดร์ จงวุฒิเวทย์)

- 1) ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง คือ การมีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยผ่านองค์กรของตนเองที่จัดขึ้น เช่น กลุ่มเกษตร กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี ฯลฯ
- 2) ประชาชนมีส่วนร่วมโดยอ้อม คือ การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยผ่านองค์กรที่เป็นตัวแทนของตน เช่น ประชาชนมีส่วนร่วม ผ่านกรรมการหมู่บ้าน กรรมการสภาตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล กรรมการชุมชน ฯลฯ

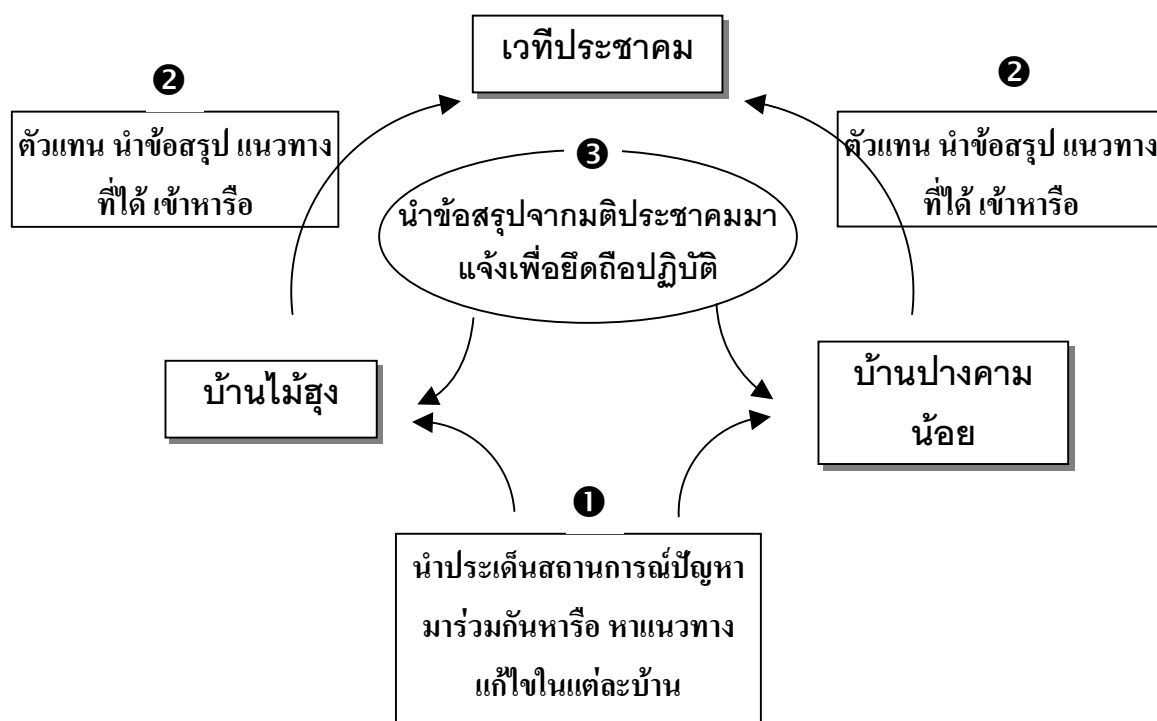
ไม่ว่าประชาชนจะมีส่วนร่วมโดยตรงหรือองค์กรตัวแทนเข้าร่วมโดยตรงก็ตาม จะต้องเปิดโอกาสให้เขาเหล่านั้นได้เข้าร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการ (กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง, 2540) ได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของปัญหาตลอดจนแนวทางแก้ไข
- 2) การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการตัดสินใจดำเนินการตามแนวทาง
 - 2.1) มีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนแก้ไขปัญหา
 - 2.2) มีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการตัดสินใจ ดำเนินการตามแนวทาง
 - 2.3) มีส่วนร่วมตัดสินใจดำเนินการตามแนวทาง
- 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานประกอบด้วย
 - 3.1) มีส่วนร่วมในการสนับสนุนทรัพยากร
 - 3.2) มีส่วนร่วมบริหารจัดการ
 - 3.3) มีส่วนร่วมประสานขอความร่วมมือ
- 4) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ทางด้านวัตถุ ทางเศรษฐกิจ และผลประโยชน์ทางสังคมหรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล ทั้งนี้เพราะการที่บุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมใดๆ นั้น ย่อมเกิดจากการเล็งเห็นว่า จะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนหรือไม่ และอย่างไร ดังนั้นผลประโยชน์ต่างๆ ข้างต้นจึงเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม

5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานนั้นว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหรือไม่

ซึ่งในการดำเนินกิจกรรมนั้นเป็นการนำศักยภาพมาใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในส่วนของการจัดกิจกรรมเป็นการสลับสถานที่ระหว่าง 2 หมู่บ้าน เสริมให้เห็นตัวอย่างที่ได้ดำเนินการจากของจริง ซึ่งแต่ละชุมชนได้ดำเนินการผ่านจากทั้งมีการบอกเล่า จากสิ่งที่เห็น และได้ลงมือปฏิบัติร่วมกัน

กระบวนการดำเนินงาน “ประชาคม” ควรมีการหารือกันในกลุ่มบ้านหรือชุมชน ตามประเด็นหรือหัวข้อสาระ เพื่อหาข้อสรุปแนวทางในแต่ละบ้านก่อน ตัวแทนชุมชนจะได้มีการนำข้อสรุปหรือแนวทางที่ได้มาพิจารณาหารือกันในเวทีประชาคมเพื่อคัดเลือกแนวทางที่ดีที่สุดในการนำมาหารือเพื่อแจ้งข้อสรุปในแต่ละชุมชนให้ยึดถือดำเนินการร่วมกัน ที่สามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

การดำเนินการประชาคม 2 หมู่บ้านเป็นแนวทางหนึ่งที่นำเอาผลสรุปการประชุมหารือในระดับกลุ่มองค์กรในชุมชน จากการดำเนินการในระดับชุมชนเองได้มีการพูดคุยทั้งผู้นำ-ผู้อาวุโส และผู้ที่สนใจ การหารือระดับกลุ่มที่สนใจแล้วนำข้อมูลแผนกิจกรรมมาพูดคุยในเวทีประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งชุมชนเองได้มีการแลกเปลี่ยนข้อคิด หาข้อสรุปร่วมกันเป็นการเรียนรู้และเป็นการมีส่วนร่วมตั้งแต่แรกเริ่ม การประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของ 2 หมู่บ้าน ได้นำข้อมูลตัวแทนแต่ละหมู่บ้านมานำเสนอ ตามแผนกิจกรรมที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้น หาแนวทางข้อสรุปและกตติกาการจัด การร่วมกันทั้ง 2 ชุมชน ภายใต้อกรอบระยะเวลาที่กำหนดการอยู่ร่วมกันของกลุ่ม องค์กรที่มีความรัก ความสามัคคี เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

2.5 ข้อคิดเห็นของชุมชนต่อลักษณะของประชาคมที่เข้มแข็งควรเป็นอย่างไร

1. สมาชิกในชุมชนตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ ความเป็นเจ้าของชุมชน
2. ชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็งและเป็นแกนนำที่กระตุ้นให้สมาชิกของชุมชนยอมรับการทำงานเป็นกลุ่มหรือการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการคิดและสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม
3. ปลอดภัยจากคำสั่งการของคนใดคนหนึ่ง แม้แต่ทางราชการจะครอบงำความคิดของสมาชิกในชุมชน แต่พร้อมเปิดโอกาสให้สมาชิกได้เรียนรู้ คิด ทำให้มากที่สุด
4. ประชาคมมีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และมีความร่วมมือระหว่างภายในชุมชนและภายนอกชุมชนรวมถึงชนเผ่าที่อยู่ในพื้นที่ติดต่อกัน
5. การร่วมกันกำหนดและปฏิบัติตามกฎกติกา ระเบียบในการอยู่ร่วมกันในวิถีชีวิตชนเผ่าให้เป็นที่ยอมรับ

3. ปัญหา/อุปสรรค/แนวทางการแก้ไข

ปัญหา/อุปสรรค	แนวทางการแก้ไข
- การบันทึก การเขียนข้อมูล - การแบ่งแยกของคนในชุมชน “ก๊ก” - สถานการณ์ที่เร่งด่วนของชุมชน เช่น กองทุนเงินล้าน - ขาดคนยุคใหม่ที่จะนำมาช่วยเหลือ ทดแทนในด้านการพัฒนาชุมชน	- ฝึกให้เยาวชนได้เข้ามาช่วยบันทึก และเรียนรู้ในเวทีประชุมประจำเดือน - มาร่วมคิด หาแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน - ควรจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วนของชุมชนเป็นตัวตั้ง

4. ข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัย

- 4.1 การทำประชามสนั้น ประเด็นอยู่ที่สถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน และการทำประชามสนั้นเป็น “กระบวนการ”
- 4.2 การศึกษาบริบทชุมชน เป็นการทำความเข้าใจชุมชนในทุกแง่มุม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้าน ชุมชน มีความสัมพันธ์ ส่งผลกระทบต่อกันและกันได้
- 4.3 การให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เป็นการตรวจเช็คความถูกต้องของข้อมูล และเป็นการสร้างความตระหนักให้แก่ชุมชน โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันของชุมชนอย่างเป็นระบบ

5. ข้อคิดเห็น ทิศทางการดำเนินงานพัฒนาต่อไป

- 5.1 ทิศทางการพัฒนาหรือการวิจัยนั้นควรเป็นไปในรูปแบบ “องค์รวม” ไม่มองสิ่งใดเป็นเรื่อง ๆ ทุกเรื่องมีความสัมพันธ์กัน ส่งผลกระทบต่อกันและกันได้
- 5.2 ในการแก้ไขปัญหาควรที่จะเน้นแบบ “สหวิทยาการ”
- 5.3 การทำแผนเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมเท่านั้น
- 5.4 ข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญที่จะบ่งบอกถึงสถานการณ์ปัญหา หากได้นำมาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบร่วมกับชุมชน
- 5.5 “ชุมชน” มีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลได้ การมีความเชื่อ ความศรัทธาในความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญแรกเริ่มในงานวิจัย/พัฒนา

6. บทเรียนเพิ่มเติมจากนักวิจัยและทีม

6.1 การสร้างทีม

การหาทีมงานและคัดเลือกทีมวิจัยให้เหมาะสมกับบทบาทที่ถนัด ส่วนมากจะมองถึงศักยภาพในการเป็นผู้นำ คนในชุมชนให้ความเชื่อถือ แต่ไม่ใช่คนที่ครอบงำชาวบ้านโดยมีอยู่ 2 กลุ่มคือ

1. กลุ่มผู้นำทางการ ซึ่งจะช่วยประสานงานกับส่วนราชการต่าง ๆ ในพื้นที่กลุ่มที่
2. กลุ่มผู้นำทางธรรมชาติ ส่วนมากคนในชุมชนจะให้การเคารพนับถือ และมีบทบาทในชุมชน ก็ให้ทำหน้าที่ประสานงานในพื้นที่

นอกจากนี้ก็ค้นหาทีมที่มีความสามารถในการจัดกระบวนการ การจับประเด็น การจัดการและการเขียน ในขั้นตอนของการทำงานก็เปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามาเรียนรู้ฝึกทักษะ เช่น ช่วยในการเก็บประเด็นในกลุ่มย่อย เก็บข้อมูล เป็นต้น

6.2 การมีส่วนร่วม

สำหรับระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้เกี่ยวข้องภายในโครงการอาจมีส่วนร่วมไม่เท่ากัน บทบาทหลักน่าจะตกอยู่ที่ทีมวิจัยหลักจะต้องรู้ให้เท่ากัน เพราะต้องอยู่กับกระบวนการตลอดเวลา ส่วนคณะทำงานก็เข้ามาให้ข้อมูลในบางครั้งตามโอกาสจะเอื้ออำนวย ส่วนชุมชนก็อยู่ในกระบวนการอยู่แล้ว การแบ่งระดับได้ชัดเจนจะทำให้การให้น้ำหนักของการรับรู้ข้อมูลได้ถูกที่ การทำงานก็จะมีปัญหาน้อยลง

6.3 กระบวนการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูล/กำหนดประเด็นข้อมูล ก่อนจะดำเนินการมีการประชุมเตรียมการก่อนวางแผนภายในทีมวิจัยหลักโดยนำแผนการทำงานมานั่งคุยกัน แบ่งบทบาทหน้าที่ในเวที / หรือกิจกรรมที่จะทำแบ่งข้อมูลให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการเก็บ เช่น บริบทชุมชน ก็แตกออกเป็น

ประเด็นเล็ก ๆ ข้อมูลไหนที่มีอยู่แล้ว ข้อมูลไหนที่ต้องการเพิ่มก็แบ่งบทบาทกันไป ส่วนข้อมูลในเนื้อหาก่อนที่จะนำไปหารือกับชุมชนทีมควมร่าหรือดูกรอบของการเก็บข้อมูลก่อน โดยศึกษาจากเอกสารคู่มือของงานวิจัย ปรึกษากับทีมพี่เลี้ยงในพื้นที่ หรือ Node เพื่อเป็นแนวทาง เมื่อได้ตัวร่างเสร็จ ก็นำร่างนั้นเข้าหารือในชุมชนอีกครั้ง อะไรไม่ครบก็ให้ชุมชนเพิ่มเติม

6.4 การทำงานกับชนเผ่า

การทำงานร่วมกันระหว่างหลาย ๆ ชนเผ่าที่แตกต่าง ในเรื่องของภาษา ประเพณี วัฒนธรรม ต้องอาศัยฐานเดิมของนักวิจัยในชุมชนอีกทั้งต้องมีความสัมพันธ์กับชุมชนในทางที่ดี บุคลิก การพูดจา ล้วนมีส่วนสำคัญให้ชุมชนให้ความร่วมมือ ความจริงใจจะทำให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง

2 หมู่บ้านร่วมกัน
ปลูกต้นไม้เสริมแนว
ป่าต้นน้ำ

บรรณานุกรม

ฉลาดชาย รติदानนท์, อานันท์ กาญจนพันธุ์ และสัจจิตา กาญจนพันธุ์. ป่าชุมชนในประเทศไทย เล่ม2
ป่าชุมชนภาคเหนือ. 2542

อานันท์ กาญจนพันธุ์ มติชุมชนวิถีดึกที่ถองถื่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ทิศทางวัฒนธรรมไทย.2527

พฤกษ์ เถาฉวิล พลวัตของความขัดแย้งในการเข้าถึงพื้นที่ป่า กรณีศึกษาหมู่บ้านป่าชุมชนในจังหวัดลำพูน.
กันยายน 2542

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (บก.) อานันท์ กาญจนพันธุ์ มิ่งสรรพ ขาวสะอาด. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา
ประเทศไทย. 2538

สำนักบริหารการปกครองท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย แนวคิดประชาคม ประชาคม
อำเภอ:แนวคิดและแนวปฏิบัติ. ISBN : 974-86427-4-7

แบบฟอร์มประเด็นคำถามในการเก็บข้อมูลครัวเรือน

1. “ประวัติหมู่บ้าน”

- หมู่บ้านตั้งมากี่ปี - ทำไมถึงอพยพมา
- อพยพมาจากที่ใด - มีปัจจัยภายในอะไรถึงต้องอพยพ
- มาจากที่แหล่ง - มีปัจจัยภายในอะไรถึงต้องอพยพ
- ใครเป็นผู้นำมา - เดิมประกอบอาชีพอะไร
- มากี่ครอบครัว - นับถือศาสนาอะไร
- มีวัฒนธรรมอะไรบ้างที่สำคัญของชุมชนและชุมชนยังคงอนุรักษ์อยู่
- ทิศตั้งหมู่บ้าน การคมนาคม ระยะทางห่างจากอำเภอ
- เหตุการณ์ สถานการณ์ ที่สำคัญ ที่เคยเกิดขึ้นและชุมชนให้การช่วยเหลือกันอย่างไร

2. “การปกครอง”

- ลักษณะ การคัดเลือกผู้นำ
- ระบบเครือญาติ
- ลักษณะการอพยพ ในทะเบียน ทร.13 ทร. 14

3. “ทรัพยากรคนสร้าง”

ถามทีละประเภท

- เริ่มก่อตั้งเมื่อใด
- ใครเป็นผู้ริเริ่ม
- การมีส่วนร่วมของชาวบ้านเป็นอย่างไร
- ใช้ประโยชน์ทำอะไร
- ใครใช้ประโยชน์บ้าง

4. “ทรัพยากรกลุ่ม”

ถามทีละกลุ่ม ชุมชน / ครัวเรือน

- ประวัติกลุ่ม / องค์กร เริ่มเมื่อใด แหล่งทุนสนับสนุน
- สมาชิก - กติกาข้อตกลง - ทรัพย์สิน
- กรรมการ - กิจกรรม
- วัตถุประสงค์ - นโยบายการพัฒนากลุ่ม

5. “ทรัพยากรบุคคล”

□ ผู้นำที่เป็นทางการ

- ผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งมีใครบ้าง

- ตั้งเมื่อไหร่
- ใครเป็นคนแต่งตั้ง
- ทำหน้าที่อะไร
- อดีต – ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำกี่ครั้ง / กี่คน
- มีวิธีการคัดเลือกผู้นำกันอย่างไร
- ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ
 - มีใครบ้าง
 - เป็นผู้นำเมื่อไหร่
 - ทำหน้าที่อะไร
- ผู้รู้ / ผู้เชี่ยวชาญ
 - มีใครบ้าง
 - เป็นผู้รู้ตั้งแต่เมื่อไหร่
 - ทำหน้าที่อะไร
 - เรียนรู้มาจากไหน
 - ถ่ายทอดความรู้ให้ชุมชนหรือไม่ / อย่างไร / เพราะเหตุใด

6. “ปฏิทินแรงงาน / ผลผลิตจากป่า”

- ภารกิจ / งานของครัวเรือน
- การใช้แรงงานของครอบครัว
- ประเภท / ชนิดของผลผลิตจากป่า

7. “การแสดงผล”

- ประเภท / ชนิดของงาน
- ขั้นตอนการทำงาน / เวลาที่ใช้
- ฤดูกาลทำงาน
- จำนวนสมาชิก
- จำนวนแรงงาน
 - ชาย
 - หญิง

8. “โครงสร้างครอบครัว”

- จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
- สถานภาพทางสังคม
- รายได้ (อาชีพ)

9. “การแสดงผล / ครัวเรือน”

- จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
- อายุ
- สถานภาพทางสังคม
- อาชีพ
- รายได้
- ข้อมูลผู้เสพยาเสพติด

10. “ฟังก์ชันการรวม”

- ระบบการทำมาหากินของครัวเรือน
- กิจกรรมของครัวเรือน
- จำนวนสัตว์เลี้ยง
 - หมู.....ตัว
 - ควาย.....ตัว
 - วัว.....ตัว
 - รายได้พิเศษ.....

11. “การแสดงผลข้อมูล”

- ทิศ
 - ขนาดของที่ดิน
- ที่ตั้งครัวเรือน
 - ใช้ประโยชน์ทำอะไร
- ที่ตั้งกิจกรรม
 - เมล็ดพันธุ์ต่างๆที่พันธุ์
- ระยะทางจากบ้าน
 - พันธุ์อะไรบ้าง
- ปัจจัยการลงทุนมีอะไรบ้าง
- แหล่งที่มาของทุน
- ผลผลิตได้เท่าไร
- ผลผลิตที่ได้ใช้ทำอะไร

12. “วัฒนธรรม ประเพณี”

- วัฒนธรรมในรอบปีมีอะไรบ้าง
- วัตถุประสงค์ทำเพื่ออะไร
- มีวิธีการอย่างไร
- ใครเป็นคนทำ / ที่ไหน / ระยะเวลา / ชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างไร
- ใช้วัสดุอะไรบ้างในการทำพิธี
- ข้อห้ามในพิธี
- สถานที่
 - ลักษณะความเชื่อที่นอกเหนือในรอบปีมีอะไรบ้าง
- ทำเมื่อไหร่
- มีวิธีการอย่างไรบ้าง
- วัตถุประสงค์ทำเพื่ออะไร

- ใครเป็นคนทำ
- ที่ไหน / ระยะเวลา
- ชุมชน / ชาวบ้านมีส่วนในการช่วยเหลืออย่างไรบ้าง
- ใช้วัสดุอุปกรณ์อะไรบ้างในพิธี
- ข้อห้ามในพิธีกรรมมีอะไรบ้าง
- วัฒนธรรมความเชื่อที่เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้
 - การเลี้ยงผีป่าทำอะไร
 - ข้อห้ามในพิธีกรรมมีอะไรบ้าง
 - ข้อแตกต่างในอดีตกับปัจจุบันเป็นอย่างไร

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ – ชื่อสกุล นายชา คีรีเกิดเกียรติ

วัน เดือน ปีเกิด 24 เมษายน 2514

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 97 หมู่ 1 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า

จ.แม่ฮ่องสอน 58150

ประวัติการศึกษา

- จบชั้นประถมศึกษา จากโรงเรียนบ้านแม่ละนา ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน (ปี 2528)
- จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนหืองสอนศึกษา จ.แม่ฮ่องสอน ปี 2534
- ปัจจุบันกำลังศึกษาระดับปริญญาตรี (ม.ศ.ธ) วิชาเอก รัฐประศาสนศาสตร์

ประสบการณ์การทำงาน

- ประธานกลุ่มเยาวชน ต.ปางมะผ้า
- ผู้ประสานงานภาคสนามโครงการพัฒนาที่สูงไทย – เยอรมัน
- ผู้ประสานงานและกรรมการเลขาฯ เครือข่ายชาวไทยภูเขาปางมะผ้า

ผู้ช่วยนักวิจัยคนที่ 1

ชื่อ – ชื่อสกุล นายสุวัฒน์ ทาคำมา

วันเดือนปีเกิด 16 มกราคม 2514

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 46 หมู่ 3 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า

จ.แม่ฮ่องสอน 58150

ประวัติการศึกษา

- จบชั้นประถมศึกษา จากโรงเรียนบ้านไม้สูง ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน
- จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อ.ปางมะผ้า

ประสบการณ์การทำงาน

- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3
- ทีมงานคณะทำงานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ผู้ช่วยนักวิจัยคนที่ 2

ชื่อ – ชื่อสกุล นายธนวัฒน์ ชมชื่นพญา

ที่อยู่ หมู่ที่ 5 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

28150

ประวัติการศึกษา

- จบชั้นประถมศึกษา จากโรงเรียนบ้านยาป่าแหน
ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

ประสบการณ์การทำงาน

- ผู้ประสานงาน ก.ท.ท. ประจำตำบลปางมะผ้า
- ครูสอน อัตรากำลังประจำโรงเรียนชอเบะ นาปู่ป้อม
- ทีมงานคณะทำงานโครงการวิจัยท้องถิ่น

บันทึกท้ายเล่มจาก Node

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน (Node) ในฐานะพี่เลี้ยง โครงการวิจัย กำหนดบทบาทต่อโครงการวิจัยนี้ในลักษณะของการจัดการแบบเรียนรู้ร่วมกัน เนื่องจากอยู่ในช่วงของการพยายามค้นหาและทดลองรูปแบบการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกัน โดยกระบวนการหนุนเสริมของ Node นั้น นอกจากจะเป็นการจัดการทางตรงระหว่างโครงการวิจัยกับ Node แล้วยังกระบวนการหนุนเสริมและพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยผ่าน “ทีมพี่เลี้ยง” ซึ่งเป็นนักวิจัยรุ่นพี่ และ “เครือข่ายนักวิจัย” ที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ อำเภอปางมะผ้าเช่นกัน เช่น ในรูปแบบการประชุมทีมโครงการวิจัย 5 โครงการ ร่วมกันในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า โดยให้มีการพูดคุยร่วมกันระหว่างทีมวิจัย ในเรื่องของ

- ความก้าวหน้าของแต่ละโครงการ
- ปัญหาอุปสรรคที่พบ
- คิดหาแนวทางการแก้ปัญหาาร่วมกันด้วยเครือข่ายนักวิจัยและพี่เลี้ยง

โดยที่ Node จะเป็นเพียงตัวเสริมเท่านั้นเมื่อนักวิจัยต้องการความช่วยเหลือ ซึ่ง Node คิดว่าการจัดการโดยผ่านความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้น่าจะเกิดผลที่ดีกว่า

ผลของการจัดการใดๆที่เกิดขึ้นจากโครงการวิจัยนี้จึงถือว่าเป็นบทเรียนเพื่อการแสวงหารูปแบบการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนร่วมกัน ในอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าจะมีทั้งข้อดี และข้อด้อยในตัว

Node แม่ฮ่องสอน

บรรณานุกรม

ฉลาดชาย รติตานนท์, อานันท์ กาญจนพันธุ์ และสัจจिता กาญจนพันธุ์. ป่าชุมชนในประเทศไทย เล่ม 2
ป่าชุมชนภาคเหนือ. 2542

อานันท์ กาญจนพันธุ์ มติชุมชนวิถีดัดตองถิ่นที่ด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ทิศทางวัฒนธรรมไทย. 2527

พฤกษ์ เถาถวิล พลวัตของความขัดแย้งในการเข้าถึงพื้นที่ป่า กรณีศึกษาหมู่บ้านป่าชุมชนในจังหวัด
ลำพูน.

กันยายน 2542

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (บก.) อานันท์ กาญจนพันธุ์ มิ่งสรรพ ขาวสะอาด. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา
ประเทศไทย. 2538

สำนักบริหารการปกครองท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย แนวคิดประชาคม ประชาคม
อำเภอ:แนวคิดและแนวปฏิบัติ. ISBN : 974-86427-4-7